

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Μεταπτυχιακή Εργασία της Φοιτήτριας:

Έφης Πατσαρίνου
Α.Μ.: 1013201704010

ΘΕΜΑ:

Η αριθμολογία στην ορφικοπυθαγόρεια φιλοσοφία και τον Όμηρο
και οι επιβιώσεις της στη Νεοελληνική Λογοτεχνία.

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
Μαρίνα Γρηγοροπούλου, Επίκ. Καθηγήτρια

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2019

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια μου, κυρία Μαρίνα Γρηγοροπούλου, η οποία είχε την επίβλεψη της παρούσας πτυχιακής εργασίας, τόσο για τον χρόνο που μου διέθεσε, όσο και για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση που μου προσέφερε για την ολοκλήρωση της εργασίας μου. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω τις καθηγήτριες κυρία Ελένα Κουτριάνου και κυρία Τιτίκα Καραβία για την τιμή της συμμετοχής τους στην τριμελή επιτροπή κρίσης της εργασίας μου.

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος	4
Εισαγωγή	6
1 ^ο ΜΕΡΟΣ.....	8
Κεφάλαιο 1 ^ο - Ορφείας	8
Κεφάλαιο 2 ^ο - Πυθαγόρας	17
Κεφάλαιο 3 ^ο - Όμηρος	27
2 ^ο ΜΕΡΟΣ.....	38
Κεφάλαιο 1 ^ο - Αριθμολογικές αναφορές στη δημοτική ποίηση.....	38
Κεφάλαιο 2 ^ο - Επιβιώσεις της ορφικής και πυθαγόρειας θεωρίας των αριθμών στη νεοελληνική ποίηση	73
Συμπεράσματα	109
Βιβλιογραφία	113
Περίληψη Εργασίας.....	116

Πρόλογος

Είναι γεγονός ότι υπάρχουμε και κινούμαστε σ' έναν κόσμο, όπου κυριαρχούν οι αριθμοί. Οι αριθμοί συνίστανται σε αφηρημένα σύμβολα ή αντικείμενα που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση, τον υπολογισμό και την κατάταξη στοιχείων.

Χρησιμοποιήθηκαν στην αρχή για τη μέτρηση του χρόνου, όπως είναι οι αριθμοί των ημερών των κύκλων της σελήνης και την καταμέτρηση ποσοτικών δεδομένων, για να επεκταθεί η χρήση τους με την πάροδο του χρόνου σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας: αριθμοί τηλεφώνου, αριθμοί ταυτότητας, αριθμοί μητρώων ανθρώπων, ιδιοκτησιών, αντικειμένων, αριθμοί για τη διάταξη (αύξοντες αριθμοί), κωδικοί (π.χ. τα ISBN) κτλ.

Τεράστια είναι η εξέλιξη της μαθηματικής επιστήμης. Η κατάταξη των αριθμών σε διάφορα συστήματα (φυσικοί αριθμοί, ακέραιοι, ρητοί, άρρητοι, άρτιοι, περιττοί, μιγαδικοί, πραγματικοί, υπερβατικοί, αλγεβρικοί κτλ.) οδήγησε στην ανάπτυξη όλων των επιστημών και την επίτευξη του τεχνολογικού θαύματος της σύγχρονης εποχής.

Από μαθήτρια με γοήτευαν τα μαθηματικά σύμβολα και καθώς διαπίστωνα ότι είναι το κλειδί για την αποκωδικοποίηση των συμπαντικών νόμων, παρατήρησα τα εξής: 1) τέσσερις είναι οι εποχές του έτους, 2) τριακόσιες εξήντα πέντε ημέρες χρειάζεται η γη για μια πλήρη περιστροφή γύρω από τον ήλιο, 3) είκοσι επτά ημέρες διαρκεί ο κύκλος της σελήνης, 4) επτά είναι τα χρώματα της ίριδας, 5) σαράντα έξι τα χρωμοσώματα στο DNA του ανθρώπου, 6) στους 0° C πραγματοποιείται η πήξη του νερού, 7) δύο πόλους έχει η γη και πέντε ηπείρους, 8) εννέα πλανήτες περιλαμβάνει το ηλιακό μας σύστημα, 9) δέκα ήταν οι εντολές που παρέλαβε ο Μωυσής, 10) δώδεκα οι θεοί του Ολύμπου, 11) σαράντα χρόνια περιπλανήθηκαν οι Εβραίοι για να φτάσουν στη γη της Επαγγελίας, 12) τριαδική είναι η υπόσταση του θεού, 13) εννέα ήταν οι Μούσες σύμφωνα με την μυθολογία, 14) είκοσι χρόνια απουσίαζε ο Οδυσσέας από την Ιθάκη, 15) τρεις ήταν οι Χάριτες, τρεις οι Μοίρες και τρεις οι Μάγοι που πρόσφεραν τα δώρα στον νεογέννητο Χριστό. Εν ολίγοις, θα μπορούσαν να γραφτούν εκατοντάδες σελίδες με παρόμοιες αναφορές.

Συνειδητοποιώντας, λοιπόν, την τεράστια σημασία των αριθμών, αποφάσισα να ασχοληθώ διεξοδικά στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μου εργασίας με τη θεωρία των αριθμών στην αρχαία ελληνική διάνοηση και τις επιβιώσεις της στη Νεοελληνική λογοτεχνία.

Σε ό,τι αφορά το corpus των ποιητικών κειμένων αξίζει να σημειωθεί ότι αξιοποιήθηκαν όλα τα είδη της δημόδους ποίησης σε αντιδιαστολή με την προσωπική ποίηση στην οποία η επιλογή των ποιητών πραγματοποιήθηκε με γνώμονα τον βαθμό σύγκλισής τους με την ορφική-πυθαγόρεια φιλοσοφική αριθμολογία.

Εισαγωγή

Τα πρώτα αριθμητικά σύμβολα μέτρησης εντοπίζονται στην αρχαία Μεσοποταμία, στους Σουμέριους (3000 π. Χ.) και στους Βαβυλώνιους (2000 π. Χ.), γραμμένα σε σφηνοειδή γραφή πάνω σε πήλινα πινακίδια¹. Μαρτυρείται ότι οι δύο αυτοί ασιατικοί λαοί γνώριζαν τις τέσσερις βασικές πράξεις της αριθμητικής και είχαν το γνωστό σύστημα αρίθμησης με βάση το εξήντα και το δέκα². Έτσι, εργάζονταν με μεγάλους και μικρούς αριθμούς. Ωστόσο, μεγάλη ανάπτυξη γνώρισε η μαθηματική σκέψη και στην αρχαία Αίγυπτο. Έχουν βρεθεί σε παπύρους καταγεγραμμένα αριθμητικά και γεωμετρικά προβλήματα που αφορούν τον υπολογισμό μισθών, τη χωρητικότητα του εμβαδού των χωραφιών κ.α.

Ο Έλληνας μαθηματικός και φιλόσοφος Πυθαγόρας μνήθηκε στην μαθηματική σκέψη από τους ιερείς της Αιγύπτου κατά την εικοσαετή παραμονή του στη χώρα αυτή και έφτασε σύμφωνα με τον Ιάμβλιχο στην κορυφή της επιστήμης των αριθμών και της μουσικής ερχόμενος σ' επαφή με μάγους της Χαλδαίας στη διάρκεια των δώδεκα ετών της αιχμαλωσίας του στη Βαβυλώνα³.

Ο ίδιος και οι οπαδοί του ταυτίζουν την ουσία των όντων με τους αριθμούς· και δεν είναι οι μόνοι, καθώς πολλοί αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι οι αριθμοί είναι η αρχή των πάντων. Ο Πλάτων στον *Τίμαιο* αναφέρει ότι ο αριθμός είναι το αίτιο της παγκόσμιας αρμονίας και της παραγωγής των όντων:

«Όταν όμως άρχισε η τακτοποίηση του σύμπαντος, η φωτιά, το νερό, η γη κι ο αέρας, μολονότι διέθεταν ορισμένα στοιχεία της φύσης τους, βρίσκονταν στην κατάσταση που υπάρχει όταν λείπει ο θεός. Αυτή ήταν λοιπόν η κατάσταση τους, όταν ο θεός άρχισε να τους δίνει σχήμα χρησιμοποιώντας ιδέες και αριθμούς. [...] Ακόμα, σχετικά με τις αριθμητικές αναλογίες που αφορούν τις μάζες, τις κινήσεις και τις υπόλοιπες ιδιότητες τους, πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι ο θεός τις τακτοποίησε με ακρίβεια και αρμονία σε όλα τα σημεία, όπου η ανάγκη υποχωρούσε μπροστά του, είτε εκούσια είτε επειδή πειθόταν απ' αυτόν»⁴.

¹ Εμμανουήλ Καρλοβασίτης, *Η συμβολή της αρχαίας Ελλάδας στη γέννηση και εξέλιξη των μαθηματικών*, Πρέβεζα, 2016, σ. 6.

² Το ίδιο.

³ Ιάμβλιχος, «Περί του Πυθαγορείου Βίου», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Πέμπτος Τόμος, Πυθαγόρας 2, «Αρχαία ελληνική γραμματεία 'Οι Έλληνες'», εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 1999, σ. 97.

⁴ Πλάτων, *Τίμαιος*, «Αρχαία Ελληνική Γραμματεία 'Οι Έλληνες'», εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 1992, σ. 125.

Ο Αριστοτέλης (*Μετά τα Φυσικά*) προβαίνει στην απόδειξη ότι «τα επίγεια πράγματα είναι λόγοι αριθμών»⁵. Ο Φιλόλαος (Στοβαίος) υποστηρίζει ότι: «η φύση των αριθμών είναι μουσική, οδηγητική και διδακτική για κάθε απορία και για καθετί που αγνοείται»⁶. Ο Πλωτίνος (*Εννεάδες*) θεωρεί ότι εκ του πλήθους αντικειμένων ο νους αντιλαμβάνεται την ποσότητα, την ποιότητα και την κατηγορία των αριθμών που παράγουν τις έννοιες και τις ιδέες: «Αφού, επειδή το όν έγινε από το ένα, καθώς εκείνο το ένα ήταν ένα, το ον πρέπει επίσης μ' αυτόν τον αριθμό να είναι αριθμός· γι' αυτό ονόμασαν τις μορφές ενάδες και αριθμούς»⁷.

Αδιαμφισβήτητα υπάρχει πλήθος αναφορών από τους αρχαίους Έλληνες στοχαστές για τους αριθμούς. Διατρέξαμε συνοπτικά κάποιες θεωρίες, χωρίς να προβούμε σε αναφορά στη μαθηματική σκέψη των γνωστών μαθηματικών της αρχαιότητας (Αρίσταρχος, Ευκλείδης, Αρχιμήδης), γιατί στόχος μας στην παρούσα εργασία είναι αρχικά η ανάπτυξη της ορφικοπυθαγόρειας θεωρίας και της μαθηματικής σκέψης του Ομήρου, προκειμένου να ανιχνεύσουμε έπειτα τους κοινούς τόπους στη νεοελληνική λογοτεχνία.

⁵ Αριστοτέλης, *Μετά τα Φυσικά*, βιβλία Α-Δ., εισαγωγή- μετάφραση-σχόλια: Αναστασία-Μαρία Καραστάθη, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 1993, σ. 105.

⁶ Ιωάννης Στοβαίος, *Ανθολόγιον: Εκλογαί-αποφθέγματα-υποθήκαι*, «Βιβλιοθήκη αρχαίων συγγραφέων», εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Ε. Λιακάκος, Αθήνα, εκδ. Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος, χ. ε., σ. 33.

⁷ Πλωτίνος, «*Περί αριθμών*», Πλωτίνος, *Εννεάδες*, Τόμος 6^{ος}, «Αρχαία Ελληνική Γραμματεία "Οι Έλληνες"», μετάφραση: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 2001, σ. 383.

1^ο ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 1^ο - Ορφέας

Ο Ορφέας ήταν γιος του Οιάγρου⁸, θεού ποταμού της Θράκης και μιας ιέρειας του θεού Απόλλωνα ή κατά μια άλλη εκδοχή του Απόλλωνα και της μούσας Καλλιόπης. Θεωρείται μουσικός, ποιητής, θρησκευτικός αναμορφωτής, θαυματοποιός. Με τη δύναμη της μουσικής του γοήτευε τα έμψυχα και τα άψυχα. Στα *Αργοναυτικά* ο Απολλώνιος αναφέρει ότι με τη λύρα του ο Ορφέας κατάφερε το πλοίο Αργώ να γλιστρήσει στη θάλασσα, να γαληνεύσει τη θάλασσα και να μαγέψει τις Συμπληγάδες Πέτρες κ.α.⁹.

Ο Ορφέας, ιερέας του Απόλλωνα, στην αρχή οπαδός της ηλιακής θρησκείας, συναντήθηκε με τη σεληνιακή θρησκεία του Διονύσου και έγινε ιδρυτής μιας νέας θρησκείας με κύρια χαρακτηριστικά τη μύηση και τις εξαγνιστικές τελετουργίες¹⁰.

Θεωρείται από πολλούς μυθικό πρόσωπο και αμφισβητείται η ιστορική ύπαρξή του· ο Αριστοτέλης συγκεκριμένα είπε «ότι τέτοιο πρόσωπο ποτέ δεν υπήρξε»¹¹, ενώ ο Ίβυκος τον αναφέρει ως Όνομακλυτόν (ξακουστό) Όρφήν¹².

Άλλες μαρτυρίες για τον Ορφέα και τα *Ορφικά* ποιήματα και μυστήρια εντοπίζονται στον Ηρόδοτο, τον Πλάτωνα, τον Διόδωρο, τον Παυσανία, τον Άλεξι, κωμικό ποιητή του 4^{ου} π.χ. αιώνα, τον Ηρακλείδη τον Ποντικό¹³. Ο τελευταίος υποστηρίζει ότι στο όρος Αίμος υπάρχουν κείμενα του Ορφέα γραμμένα σε πλάκες. Ο Πλάτων αναφέρει συχνά τον ποιητή και χρησιμοποιεί κάποια αποσπάσματα από τα ποιήματα του Ορφέα. Στην *Πολιτεία* π.χ. λέει ότι: «οι πλανόδιοι ιερείς παρουσιάζουν ένα σωρό βιβλία του Ορφέα και του Μουσαίου»¹⁴. Ο Ηρόδοτος αναφέρει τα *Ορφικά*, τα οποία είναι κείμενα κυρίως ποιητικά που εντάσσονται στην ιερή γραμματεία του Ορφισμού.

Τα *Ορφικά* κυκλοφορούσαν από τον 6^ο αιώνα, ενώ από τον 5^ο αιώνα υπάρχουν μαρτυρίες ότι τα ποιήματα αυτά έχουν συνδεθεί με τη μυστηριακή λατρεία του

⁸ W.V.C. Guthrie, *Ο Ορφέας και η αρχαία ελληνική θρησκεία*, μετάφραση: Χαρίκλεια Μήνη, Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Εκδ. Α. Καρδαμίτσα, 2000, σ. 73.

⁹ Στο ίδιο, σ. 75.

¹⁰ Στο ίδιο, σ. 77.

¹¹ Στο ίδιο, σ. 45.

¹² Στο ίδιο, σ. 45.

¹³ Στο ίδιο, σ. 56.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 55.

ορφισμού και περιείχαν δογματικά διατυπωμένες διδασκαλίες-ύμνους σε θεούς και σε προσωποποιημένες δυνάμεις της φύσης, όπως και έννοιες ηθικής τάξης, θεογονίας και κοσμογονίας.

Τα κείμενα αυτά αποδόθηκαν στον Ορφέα, αλλά ο Ηρόδοτος επισημαίνει ότι ο Πεισιστρατίδης Ίππαρχος ανέθεσε στον Ονομάκριτο να επιμεληθεί τα ποιήματα¹⁵. Αυτός πρόσθεσε δικούς του στίχους με αποτέλεσμα να εξοριστεί στα Σούσα. Επιπλέον, ο Αριστοτέλης κατονομάζει τον Ονομάκριτο ως συγγραφέα των Ορφικών. Από τη γραμματεία των Ορφικών σώζονται 87 εξάμετρα ποιήματα 1200 στίχων με τον τίτλο *Αργοναυτικά* και ένα ποίημα σε εξάμετρο στίχο με τον τίτλο *Λιθικά*. Χάθηκε αντίθετα κατά το μεγαλύτερο μέρος η ορφική θεογονία, όπως και η κοσμογονία.

Ο Ορφέας προβάλλεται ως θεμελιωτής του Ορφισμού, της μυστηριακής λατρείας που εμφανίστηκε τον 6^ο αιώνα και διαδόθηκε σε όλον τον ελληνικό κόσμο, καλλιεργήθηκε όμως κυρίως στην Αττική, την Κάτω Ιταλία και τη Σικελία. Το τελετουργικό του ορφισμού περιλάμβανε νηστείες, καθαρμούς, καθαρότητα βίου, αποχή από τη βρώση κρέατος και πολλούς εξορκισμούς. Στόχος μέσα απ' όλα αυτά ήταν η τελική απαλλαγή από τον κύκλο των διάφορων μετενσαρκώσεων, μετέχοντας σε μια μυστηριακή ζωή, αποτέλεσμα της οποίας ήταν ο τέλειος εξαγνισμός και η αποκατάσταση της ψυχής στην προηγούμενη ιδανική κατάσταση μέσα στη θεία πληρότητα και αθανασία.

Το σύμπαν για τους ορφικούς είναι ένας ζωντανός οργανισμός που παρέχει ατέλειωτη ζωή σε κάθε δημιουργήμα. Χάρη στην πύρινη πνοή του όλα γεννιούνται από αυτό, υπάρχουν σε αυτό και παραμένουν σε αυτό μετά τον θάνατο. Ολόκληρο το σύμπαν συνίσταται από μερικότερους νόμους που συμμετέχουν στον ένα και παγκόσμιο νόμο. Πρωταρχική θέση στην κοσμογονία των ορφικών έχει ο χρόνος. Από τον χρόνο προήλθε το κοσμικό αυγό, έπειτα ο Έρως-Φάνης και συνέχεια η Νύχτα και οι Θεοί: ο Ουρανός, ο Κρόνος και ο Δίας. Οι φάσεις της δημιουργίας του κόσμου δίνονται από τις γενεαλογίες θεών που εκφράζουν τις δημιουργικές δυνάμεις των αρχών. Στο τέλος αυτών των διαδοχών συναντούμε τον Διόνυσο. Ο θεός αυτός, γιος του Δία και της Σεμέλης ή της Περσεφόνης, ήταν διάδοχος του θρόνου των θεών. Λαμβάνει τη βασιλεία του κόσμου από τον πατέρα του. Οι Τιτάνες όμως τον ξεγελούν με διάφορα παιχνίδια και τον δολοφονούν. Εκείνος προσπαθώντας να ξεφύγει μεταμορφώνεται σε βρέφος, έφηβο Δία, Κρόνο, φίδι, λιοντάρι, τίγρη και

¹⁵ Στο ίδιο, σσ. 56-57.

ταύρο, ώσπου οι Τιτάνες τον αιχμαλωτίζουν με τη μορφή του ταύρου, τον διαμελίζουν και τον καταβροχθίζουν¹⁶. Η Αθηνά σώζει την καρδιά του, ο θεός επανέρχεται στη ζωή με τη δύναμη του Δία. Ο Δίας κατακεραυνώνει τους Τιτάνες για την ανόσια πράξη τους και από την τέφρα τους –αναμεμειγμένη με το αίμα του Διονύσου– πλάθει το γένος των ανθρώπων.

Σ' αυτόν τον μύθο για την προέλευση του ανθρώπου βασίζεται η διπλή υπόσταση της ανθρώπινης φύσης (θεία και τιτανική). Έτσι η ψυχή, το θεϊκό κομμάτι των γήινων υπάρξεων ενσαρκώνεται σε γήινο σώμα που είναι γι' αυτή φυλακή-τάφος προκειμένου να εξιλεωθεί για τις αμαρτίες της¹⁷. Ο άνθρωπος πρέπει να αποτινάξει το τιτανικό στοιχείο από μέσα του για να ελευθερώσει την ψυχή.

Η διεργασία αυτή πραγματοποιείται μέσα από τον κύκλο των μετενσαρκώσεων. Με τις επίγειες δοκιμασίες, τιμωρίες και ανταμοιβές της ψυχής, ο άνθρωπος ανεβαίνει σε ολοένα ψηλότερα επίπεδα συνείδησης και ζωής. Η ορφική διδασκαλία στοχεύει στην απελευθέρωση από τον τροχό των μετενσαρκώσεων, τη λύτρωση από τις γήινες συνθήκες και την ένωση με το θείο. Αυτό το όραμα της τελείωσης και της επανασύνδεσης με το θεϊκό στοιχείο, γεννά την αρετή, έναν τρόπο ζωής, ένα ηθικό ιδεώδες. Η εφαρμογή του εξαρτάται από την ανάπτυξη της ατομικής συνείδησης.

Αναμφίβολη είναι η επίδραση του ορφισμού στην πυθαγόρεια φιλοσοφία. Ο Πυθαγόρας υιοθέτησε το δόγμα της μετενσάρκωσης, της αθανασίας της ψυχής και τους κανόνες ζωής και συμπεριφοράς των ορφικών. Η αποφυγή κατανάλωσης κρέατος, η προτίμηση αναίμακτων προσφορών στους θεούς (πίτες, λιβάνι, κριθάρι, μυρτιά κλπ.), η απαγόρευση της χρήσης κυάμων και της χρήσης μάλλινων υφασμάτων αποτελούν συνήθειες των ορφικών.

Η ηθική διάσταση της πυθαγόρειας φιλοσοφίας προέρχεται από τους ορφικούς. Ο σεβασμός προς τους θεούς, τους ήρωες, τους γονείς, η συζυγική πίστη, η εμμονή στη δικαιοσύνη, η εξύμνηση της οικογένειας, η προβολή της αρετής, της σωφροσύνης της φιλίας και αλληλεγγύης ως ύψιστα αγαθά υποδηλώνουν τη βαθιά εξοικείωση των πυθαγορείων με τον ορφισμό.

Η θεολογία του Πυθαγόρα συγγενεύει με τη θεολογία και την κοσμολογία του Ορφέα. Στον *Περί του Πυθαγορείου βίου* ο Ιάμβλιχος επιβεβαιώνει την ακόλουθη θέση:

¹⁶ Στο ίδιο, σ. 198.

¹⁷ Στο ίδιο, σ. 247.

«ο Πυθαγόρας έγινε μιμητής του ορφικού τρόπου έκφρασης και φρονήματος και τιμούσε τους θεούς παρόμοια με τον Ορφέα, παρισταμένους στα γλυπτά και τα μπρούτζινα αγάλματά τους όχι με τη δική μας μορφή αλλά σαν τα θεϊκά δημιουργήματα να περιβάλλουν τα πάντα και να προνοούν για όλα έχοντας φύση και μορφή όμοια με του σύμπαντος»¹⁸.

Ορφέας και αριθμοί

Όσον αφορά τη θεωρία των αριθμών δυστυχώς δεν υπάρχουν κείμενα της ορφικής γραμματείας που να αναπαριστούν με ενάργεια τα δόγματα περί αριθμών. Πιθανόν τα απολεσθέντα κείμενα της θεολογίας και κοσμογονίας που αποδίδονται στον Ορφέα, να περιέχουν στοιχεία αποκαλυπτικά της «σοφίας» των αριθμών. Οι μεταγενέστερες πηγές που διαθέτουμε φωτίζουν κάπως την υπόθεση. Ο Ιάμβλιχος μας πληροφορεί στο *Περί πυθαγορείου βίου* ότι ο Πυθαγόρας παρέλαβε το κείμενο του «ιερού λόγου» από τον Αγλαόφαμο, ιερέα του Ορφέα. Μάλιστα παρουσιάζει τον ίδιο τον Πυθαγόρα να λέει ότι κατόπιν της μύησής του στις τελετές των Λειβήθρων της Θράκης εξέλαβε τον Ιερό Λόγο από τον Ιεροφάντη, ο οποίος του εκμυστηρεύτηκε την εξής ρήση του Ορφέα: «η αιώνια ουσία του αριθμού είναι η αρχή που προνοεί απολύτως για όλο τον ουρανό, τη γη και την ενδιάμεση φύση· είναι ακόμα η βάση της διατήρησης θνητών, θεών και δαιμόνων.»

Παρά τις λιγιστές μαρτυρίες, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο Πυθαγόρας κληρονομεί θεμελιώδεις ορφικές δοξασίες περί αριθμών, τις οποίες εμπλουτίζει με γνώσεις που αποκόμισε από το ιερατείο της Αιγύπτου και τους Χαλδαίους μάγους της Βαβυλώνας. Σταδιακά κάνει ένα βήμα παραπέρα και σύμφωνα με τον W.V.C Guthrie αναπτύσσει «ως συμπληρωματικό σύστημα τη δική του μαθηματική σύλληψη της πραγματικότητας»¹⁹.

Συνεπώς, οι μαρτυρίες επιβεβαιώνουν την άποψη ότι ο «Ιερός Λόγος» περιελάμβανε την ορφική διδασκαλία και αριθμητική θεωρία. Δυστυχώς όμως και αυτό το κείμενο δεν έχει διασωθεί με αποτέλεσμα να μην είναι για μας εφικτή μια σαφής εικόνα της παραπάνω θεωρίας.

¹⁸ Ιάμβλιχος, «Περί του Πυθαγορείου Βίου», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Πέμπτος Τόμος, Πυθαγόρας 2, ό. π., σ. 229.

¹⁹ W.V.C. Guthrie, ό. π., σ. 335.

Ωστόσο, μπορούμε να αντλήσουμε ορισμένα ψήγματα της θεωρίας των αριθμών από τους ορφικούς ύμνους προς τους θεούς:

Στον ύμνο προς τον Δία, «Διός θυμίαμα στύρακα 15»:

«ω Δία υιέ του Κρόνου που έχεις το σκήπτρον και εμφανίζεσαι εν μέσω βροντών και αστραπών, ισχυρόκαρδε, που εγέννησες τα πάντα η αρχή των πάντων και των πάντων το τέλος»²⁰.

Στον ύμνο προς τον Δία εκφράζεται η άποψη ότι όλα προέρχονται από το ένα και στο ένα διαλύονται. Σ' αυτό το σημείο ο Δίας είναι εκείνος που περιέχει τα στοιχεία από κάθε ύπαρξη, ενώ μέσα από την ανάμειξη όλων των στοιχείων προέρχονται τα πάντα, ολόκληρος ο κόσμος, ο ορατός και αόρατος, με την ποικιλία των ειδών, εμφύχων και ανύχων. Έτσι, προβάλλεται η θεωρία ότι όλα τα στοιχεία βρίσκονται ενωμένα στο «ένα» και ότι από το «ένα», με τον διαχωρισμό και τη διάκριση προκύπτουν τα όντα που στο τέλος της ύπαρξής τους θα επιστρέψουν στην πρωταρχική τους κατάσταση, δηλαδή στο «ένα». Ο αριθμός, λοιπόν, είναι ενυπάρχον χαρακτηριστικό του υπέρτατου ενός, του Δία, από τον οποίο πηγάζει η παγκόσμια τάξη και αρμονία. Παρόμοιες απόψεις αντανακλώνται και στους ύμνους προς τους άλλους θεούς.

«Απόλλωνος (θυμίαμα μάνναν) 34:»

«διότι εσύ βλέπεις όλον αυτόν τον απέραντον αιθέρα και από επάνω βλέπεις την ευτυχισμένη γη και από κάτω στο σκοτάδι κατά την νύκτα εν ώρα ησυχίας, πού έχεις για μάτια τα άστρα, βλέπεις τις ρίζες (τα θεμέλια), και έχεις τα πέρατα όλου του κόσμου (κάτω από τα μάτια σου) ·εσύ φροντίζεις για την αρχή και το τέλος»²¹.

Ο θεός του φωτός, του ήλιου, της ποίησης, της μουσικής και της μαντείας παρουσιάζεται ως παντεπόπτης για μάτια έχει τ' άστρα και διεισδύει ακόμα και στο βάθος των κυττάρων όλων των οργανισμών.

²⁰ Ιωάννης Πασσάς, *Ορφικά*, Αθήνα, εκδ. Εγκυκλοπαίδεια του Ηλίου, 1961, σσ. 207-208.

²¹ Στο ίδιο, σ. 219.

«Ορφικός ύμνος Αιθέρος (θυμίαμα κρόκον) 5:»

«ο Αιθήρ πού φαίνεσαι από υψηλά, και είσαι το άριστον (πρώτον) στοιχείον του κόσμου·
ώ λαμπρόν βλαστάρι, πού φέρεις το φως και φέγγεις με τα άστρα»²².

Ο αιθέρας εκλαμβάνεται ως πρωταρχικό στοιχείο του κόσμου. Διαποτίζει τα πάντα και ανανεώνεται από τα πάντα. Είναι η ενέργεια που πληροί το σύμπαν.

«Φύσεως (θυμίαμα αρώματα)10»:

«ω θεά φύση, μητέρα των πάντων,
ο υπεράνω όλων θεός·
είσαι η ίδια πατέρας του εαυτού σου (εγεννήθης εφ'αυτής) διότι πατέρα δεν έχεις, είσαι
αρσενική και πολυμήχανη, και πάρα πολύ μεγάλη»²³.

Η Φύση διαθέτει, όπως και ο Διόνυσος, την αρσενική και θηλυκή ιδιότητα. Θεωρείται γεννήτορας όλων των οργανισμών. Τη συναντάμε και με άλλα ονόματα όλων των θεών, θηλυκών και αρσενικών.

«Ουρανού (θυμίαμα λίβανον) 4»:

«ουρανό, που εγέννησες τα πάντα και είσαι πάντοτε μέρος του κόσμου ακατάβλητον,
πρωτότοκε,
η αρχή των πάντων και το τέλος των πάντων»²⁴.

Ο ουρανός, σύμφωνα με τους ορφικούς, δημιουργήθηκε πρώτος. Είναι αιώνιος και άφθαρτος. Εμπεριέχει όλους τους νόμους και μέσα σ' αυτόν αρχίζουν και τελειώνουν τα πάντα.

²² Στο ίδιο, σ. 201.

²³ Στο ίδιο, σ. 204.

²⁴ Στο ίδιο, σ. 200.

«Κρόνου (θυμίαμα στύρακα) 13»:

«εσύ που πάντοτε θάλλεις, και είσαι ο πατέρας των μακαρίων θεών και των ανθρώπων

[...]

ώ Κρόνε, πατέρα του αιώνος (του χρόνου),

[...]

είσαι η γέννησις (η αρχή), και η φθορά της φύσεως»²⁵.

Στον ορφικό ύμνο αναδεικνύεται η σχέση του Τιτάνα με τον χρόνο. Ετυμολογικά χρόνος-Κρόνος ταυτίζονται. Είναι αυτός που επιβάλλει τους κανόνες και την τάξη στον κόσμο.

«Ρέας θυμίαμα, (αρώματα) 14»:

«ω Ρέα βασίλισσα των πάντων,

είσαι η πρωτογενής η μητέρα των θεών και των φθαρτών ανθρώπων»²⁶.

«Γης θυμίαμα (πάν σπέρμα πλην κυάμων και αρωμάτων) 26»:

«ω θεά Γη, σύ η μητέρα των μακαρίων θεών και των θνητών ανθρώπων,

είσαι ο θρόνος του αθανάτου κόσμου»²⁷.

«Δήμητρος Ελευσινίας θυμίαμα (στύρακα) 40»:

«θεά μονογενής και πολύτεκνος και πολυσέβαστη, εις τους ανθρώπους, που έχεις πολλές μορφές γεμάτες από πολλά άνθη, που θάλλουν από ιερότητα»²⁸.

Οι ιδιότητες των θεοτήτων Γης, Ρέας, και Δήμητρας συμπίπτουν στους ορφικούς ύμνους. Τις περισσότερες φορές αυτές οι θεές ταυτίζονται. Η Δήμητρα ταυτίζεται με τη θεά Γη· γι' αυτό ακριβώς και το ονομά της Δημήτηρ προέρχεται από το Γη Μήτηρ.

²⁵ Στο ίδιο, σ. 207.

²⁶ Στο ίδιο.

²⁷ Στο ίδιο, σ. 214.

²⁸ Στο ίδιο, σ. 224.

«Ωκεανού θυμίαμα (αρώματα) 83»:

«τον Ωκεανόν προσκαλώ, τον αθάνατον πατέρα, τον πάντοτε υπάρχοντα, την αρχήν των αθανάτων θεών και των θνητών ανθρώπων»²⁹.

Ο Ωκεανός είναι η αρχαιότερη θαλάσσια θεότητα. Γεννήθηκε από τη συνένωση Χάους και Γαίας. Όπως και οι άλλες δυνάμεις αναβιβάστηκε στην έννοια του θεού και μάλιστα του πρωταρχικού στοιχείου από το οποίο γεννήθηκαν όλα τα ζωντανά πλάσματα. Παράλληλα με την αρχική θεϊκή δυάδα Ουρανού και Γαίας, οι αρχαίοι Έλληνες δημιούργησαν τη θεϊκή δυάδα του Ωκεανού και της Τηθύος.

Βάσει των παραπάνω, οι θεοί θεωρούνται διάφορες εκδηλώσεις και πτυχές της ίδιας δύναμης της πρωταρχικής δύναμης του ενός όντος, της ενιαίας μορφής του θεού.

Σημαντική θέση κατέχει βέβαια η δυάδα και η τριάδα στο «Διονύσου θυμίαμα στύρακα»:

«τον Διόνυσο προκαλώ τον θορυβώδη που φωνάζει «ευά» (επιφώνημα ενθουσιώδες) τον πρωτογενή που έχει δυο φύσεις και εγεννήθη τρεις φορές τον βακχικόν βασιλέα, τον ζώντα εις τους αγρούς, τον ανέκφραστον, τον απόκρυφον, που έχει δυο κέρατα και δυο μορφές»³⁰.

Τονίζεται εδώ η δυαδικότητα του θεού που απηχεί την γεννητική και αναπαραγωγική του ιδιότητα. Αυτή η ιδιότητα συνδέθηκε με την αναγεννητική δύναμη της φύσης, τη γονιμότητα και τη βλάστηση. Το γεγονός ότι ο Διόνυσος γεννήθηκε τρεις φορές πιθανόν υποδηλώνει την τελειώσή του στα τρία επίπεδα της ύπαρξης: τον φυσικό, τον ανθρώπινο και τον θείο κόσμο³¹. Ο Διόνυσος έχει δυο φύσεις, την αρσενική και τη θηλυκή. Είναι ιδιόμορφος, δηλαδή ταυτόχρονα ουράνιος και γήινος.

Επιπλέον η ιερότητα της τετρακτύος αναδεικνύεται στο «Ηλίου Θυμίαμα, (λιβανομάνναν)7», όπου γίνεται λόγος για τη διάκριση του έτους στις τέσσερις εποχές: «έχεις την συνένωσιν των εποχών και χορεύεις (κινείσαι κυκλικώς) με

²⁹ Στο ίδιο, σ. 246.

³⁰ Στο ίδιο, σ. 217.

³¹ Édouard Schuré, *Οι μεγάλοι μύστες*, μετάφραση: Κ.Δ. Κτίστης, απόδοση στη δημοτική: Βασιλική Κουκουλιώτη, επιμέλεια κειμένων: Αποστολία Δημητρά, Αθήνα, Το Βήμα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2016, σσ. 276-277.

τέσσερα πόδια»³², η οποία αντιστοιχεί στη δέκατη τετράδα των Πυθαγορείων και αποτυπώνει το τελικό γνώρισμα της πυθαγόρειας τετράδας, η οποία θεωρείται ως «η γη και η ρίζα της αένας φύσης»³³.

Ένα άλλο στοιχείο που προβάλλεται στο «Ηλίου Θυμίαμα, (λιβανομάνναν) 7» είναι το εξής: «και είσαι της μεν αυγής ο δεξιός γεννήτωρ, της δε νυκτός ο αριστερός»³⁴. Πρόκειται για την άποψη ότι ο δεξιός σχετίζεται με το φως, το θεϊκό, το καλό, το ευνοϊκό, το όμορφο και ταυτίζεται με τη μονάδα ή τους περιττούς αριθμούς. Αντίθετα, το αριστερό συνδέεται με το σκοτάδι, το αρνητικό, το αυστηρό, που αντιπροσωπεύει ο αριθμός δύο ή γενικότερα οι άρτιοι αριθμοί. Η δοξασία αυτή αναπαράγεται και στους πυθαγόρειους, όπως θα παρατηρήσουμε στο σχετικό κεφάλαιο. Σ' αυτήν στηρίχτηκαν όλοι οι κανόνες θρησκευτικής συμπεριφοράς των πυθαγορείων. Ο Πυθαγόρας μάλιστα συμβούλευε τους μαθητές του να εισέρχονται από την δεξιά πλευρά στους ναούς και να εξέρχονται από την αριστερή πύλη, διότι θεωρούσε το δεξιό ως αρχή του λεγόμενου περιττού αριθμού, ενώ το αριστερό ως σύμβολο του άρτιου και διαιρετού.

³² Ιωάννης Πασσάς, ό. π., σ. 202.

³³ Ιάμβλιχος, «Περί του Πυθαγορείου Βίου», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Πέμπτος Τόμος, Πυθαγόρας 2, ό. π., σ. 233.

³⁴ Ιωάννης Πασσάς, ό. π., σ. 202.

Κεφάλαιο 2^ο - Πυθαγόρας

Ο Πυθαγόρας γεννήθηκε στα μέσα του 6^{ου} αιώνα π.Χ. στη Σάμο. Ήταν γιος του κοσμηματοπώλη Μνήσαρχου και της Παρθενίδας. Ονομάστηκε Πυθαγόρας γιατί γι' αυτόν αγόρευσε η Πυθία σε ένα ταξίδι των νεονύμφων στους Δελφούς. Τους υποσχέθηκε «ένα γιό που θα ήταν ωφέλιμος σε όλους τους ανθρώπους σ' όλους τους καιρούς. Το παιδί επίσης ευλόγησε κατά το πρώτο έτος της ηλικίας του ο ιερέας του ναού του Αδωνάι στο Λίβανο»³⁵.

Τα παιδικά και νεανικά του χρόνια ο Πυθαγόρας τα πέρασε στη Σάμο, όπου μορφώθηκε με προσοχή και επιμέλεια. Δάσκαλοι του υπήρξαν ο Ερμοδάμαντας από τη Σάμο και ο Φερεκύδης από τη Σύρο. Είχε γνωρίσει μάλιστα τον Θαλή και τον Αναξίμανδρο. Ταξίδευσε στην Αίγυπτο, όπου παρακολούθησε με μεγάλο ζήλο και αυταπάρνηση τη διδασκαλία των ιερέων ακολουθώντας πίστα τη ρήση τους ότι «η επιστήμη των αριθμών κι η τέχνη της θέλησης είναι τα δύο κλειδιά της μαγείας. Αυτά ανοίγουν όλες τις θύρες του σύμπαντος»³⁶. Το γνωστικό του πεδίο διευρύνθηκε ακόμα περισσότερο, όταν ήρθε σε επαφή κατά την αιχμαλωσία του στη Βαβυλώνα με τους Χαλδαίους ιερείς, που ήταν απόγονοι της περσικής θρησκείας και του Ζωροάστρη. Εκεί εμβάθυνε στις αιώνιες αρχές τους σύμπαντος και τις εφαρμογές τους. Αφού πέρασε όλες τις δοκιμασίες και τους πειρασμούς που του επέβαλλε το ιερατείο και κατόρθωσε να φτάσει στον ανώτερο βαθμό της μύησης, εντρύφησε σε όλους τους τομείς της γνώσης, κυρίως όμως ασχολήθηκε με την επιστήμη των αριθμών την αστρονομία και τη γεωμετρία.

Όταν ελευθερώθηκε από έναν συμπατριώτη του, τον Δημοκίδη, γιατρό του βασιλιά, επέστρεψε στη Σάμο για να την εγκαταλείψει αργότερα για τον Κρότωνα της Μεγάλης Ελλάδας, όπου οι συνθήκες ήταν ευνοϊκότερες για την υψηλή αποστολή του. Στον Κρότωνα ίδρυσε σχολή με εκατοντάδες μαθητές, μεταξύ των οποίων υπήρχαν και γυναίκες. Η φοίτηση στη σχολή είχε πενταετή διάρκεια και βασικός κανόνας ήταν η τήρηση μυστικότητας και σιωπής (εχεμύθεια). Οι μαθητές καλούνταν ομοάκοι³⁷, διότι τα μαθήματα γίνονταν προφορικά. Επιπρόσθετα, τα μέλη της

³⁵ Édouard Schuré, ό. π., σ. 230.

³⁶ Στο ίδιο, σ. 235.

³⁷ Ομοάκοος = ομού + ακοός

σχολής διακρίνονταν σε ακουσματικούς και μαθηματικούς³⁸. Οι ακουσματικοί έδιναν έμφαση στα «ακούσματα», δηλαδή αποφθεγματικές ρήσεις που αποσκοπούσαν στην τήρηση των κανόνων και των τύπων. Αντίθετα, οι μαθηματικοί ασχολούνταν με την επιστημονική μελέτη της αριθμητικής, της γεωμετρίας, της αστρονομίας και της μουσικής.

Οι σημαντικότερες πληροφορίες για τον Πυθαγόρα και τους Πυθαγόρειους προέρχονται από μεταγενέστερους συγγραφείς, όπως οι Πλάτωνας, Αριστοτέλης, Πορφύριος, Ιάμβλιχος, Στοβαίος. Οι διδασκαλίες τους έχουν φτάσει σ' εμάς σε πολύ μικρά αποσπάσματα που προέρχονται είτε από τους σύγχρονους μαθητές του Πυθαγόρα, είτε από τον κύκλο των νεοπυθαγορικών και νεοπλατωνικών σχολών.

Μάλιστα τα *Χρυσά Έπη*, τα οποία αποδίδονται στον Πυθαγόρα, πρέπει να προήλθαν από κάποια πυθαγορική σχολή των ύστερων χρόνων του 4^{ου} αιώνα³⁹. Ο ίδιος λέγεται ότι δεν έγραψε τίποτα.

Ο Πυθαγόρας χρησιμοποίησε τον όρο φιλοσοφία και ονόμασε τον εαυτό του φιλόσοφο με την έννοια του ανθρώπου που αγαπά τη γνώση. Έτσι η φιλοσοφία συνίσταται στην έρευνα των αρχών και των πρώτων αιτιών των φαινομένων, στη γνώση των θείων και ανθρώπινων πραγμάτων και συνεπώς στη γνώση των όντων. Η φιλοσοφική σκέψη στον Πυθαγόρα εκφράζεται ως τρόπος ζωής. Στη διδασκαλία του δίδεται έμφαση στο βιωματικό στοιχείο. Η βιωματικότητα επιτυγχάνεται στο πλαίσιο της ομάδας των ομοϊδεατών και «ομοακόων» σε μια αδελφότητα με αυστηρή ιεραρχία και κοινοκτημοσύνη αγαθών, όπου κυριαρχεί η μορφή του δασκάλου-μύστη.

Οι βασικές αρχές της πυθαγορικής κοσμοθεωρίας διασώζονται ως συλλογές αφορισμών. Πρόκειται για τα πυθαγόρεια «ακούσματα» και σύμβολα, για προφορικές δηλαδή εντολές, οι οποίες αποστηθίζονταν από τα μέλη της κοινότητας και συνέβαλαν στην ενιαία στάση τους.

Ο Ιάμβλιχος τα διαχωρίζει σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία είναι του είδους: «Τι είναι τα νησιά των Μακάρων;», «Ο ήλιος και η σελήνη», «Τι είναι το μαντείο των Δελφών;». Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται ερωτήσεις του τύπου: «Τι είναι το πιο δίκαιο· οι θυσίες», «Τι είναι το πιο σοφό· ο αριθμός». Η τρίτη περιελάμβανε ερωταποκρίσεις με συγκεκριμένες εντολές, παραδείγματος χάριν

³⁸ Προσωκρατικοί, *Απαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, «Αρχαία ελληνική γραμματεία 'Οι Έλληνες'», εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 1999, σ. 20.

³⁹ Στο ίδιο, «Σούδα», σ. 107.

«πρέπει να κάνει κανείς παιδιά, γιατί πρέπει να αφήσει πίσω του αυτούς που θα λατρεύουν τον θεό», «πρέπει να φορά πρώτα το δεξί παπούτσι» και κάποιες άλλες συμβολικές ρήσεις όπως: «μην περνάς τα όρια της ζυγαριάς», δηλαδή μην είσαι πλεονέκτης, «σκαλίζεις τη φωτιά με το μαχαίρι», δηλαδή μην εξάπτεις με τα λόγια σου άνθρωπο εξοργισμένο, «μη μαδάς το στεφάνι», δηλαδή μην παραβαίνεις τους νόμους που είναι το στεφάνι των πόλεων. Ακόμα, «μην τρως την καρδιά σου», δηλαδή μην αφήνεις τις στεναχώριες να σε θλίβουν⁴⁰.

Τα σύμβολα ή «ακούσματα» έχουν αλληγορική σημασία και δεν είναι εύκολο να διακρίνει πολλές φορές κανείς τον πραγματικό σκοπό της επιβολής τους. Η πυθαγόρεια κοινότητα είχε θρησκευτικά χαρακτηριστικά και τα μέλη της ακολουθούν καθορισμένους κανόνες λατρευτικής πρακτικής. Ο Πυθαγόρας αντιπροσωπεύει για τους μαθητές του τη μορφή του «θείου ανδρός».

Λέγεται μάλιστα ότι ο Άβαρις, ο ιερέας του Υπερβόρειου Απόλλωνα, όταν πέρασε από την Ιταλία και είδε τον Πυθαγόρα, θεώρησε ότι έβλεπε τον ίδιον τον Απόλλωνα στο πρόσωπό του και του έδωσε ένα βέλος που είχε πάρει από τον ναό. Ο Πυθαγόρας τότε πήρε τον Άβαρι ιδιαιτέρως και του έδειξε τον μηρό του που ήταν χρυσός, παρέχοντας του σημάδι ότι δεν είχε διαψευστεί⁴¹.

Στον Πυθαγόρα αποδίδονταν υπερφυσικές ικανότητες. Έλεγαν ότι τελούσε καθαρμούς, έδιωχνε επιδημίες και ανέμους από πόλεις, ότι προφήτευε το μέλλον, ότι βρισκόταν σε πολλά μέρη ταυτόχρονα. Έλεγαν ακόμα, ότι επικοινωνούσε και με τα ζώα, όπως όταν όρκισε την αρκούδα της Δαυνίας να μην προκαλεί καταστροφές στην περιοχή και όταν συμβούλευσε έναν ταύρο να μην τρώει κουκιά⁴².

Οι απαγορεύσεις που επιβάλλονταν στους μαθητές του σχετικά με τη διατροφή, τις λατρευτικές πρακτικές και τον τρόπο ζωής γενικότερα αποσκοπούσαν στην κάθαρση, τον εξαγνισμό της ψυχής και της απελευθέρωσης από τις ανάγκες και τις δεσμεύσεις του σώματος. Ο Πυθαγόρας εμφανίζεται ως υπερασπιστής ηθικών αξιών όπως η ευσέβεια προς τους θεούς, η εφαρμογή της δικαιοσύνης και του μέτρου, ο σεβασμός στην οικογένεια, η προβολή της φιλίας και της αλληλεγγύης κ.α.

⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 25.

⁴¹ Ιάμβλιχος, «Περί του Πυθαγορείου Βίος», Προσωκρατικοί, *Απαντα*, Πέμπτος Τόμος, Πυθαγόρας 2, ό. π., σ. 169.

⁴² Στο ίδιο, σ. 135.

Η αριθμοθεωρία στους πυθαγόρειους

Σημαντική θέση στην κοσμοθεωρία των πυθαγορείων κατέχει η θεωρία των αριθμών. Σύμφωνα με τον Μοδεράτο από τα Γάδαρα, αυτήν τη θεωρία ανέπτυξαν οι πυθαγόρειοι στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν τις άυλες μορφές και τις πρώτες αρχές, καθώς δεν ήταν εύκολο να γίνουν κατανοητές με τον λόγο: «έτσι αυτό που λέγεται ενότητα, ταυτότητα, ισότητα, το αίτιο της συμπόνοιας και της συμπάθειας των πάντων και της διατήρησης αυτού, που μένει ίδιο και αναλλοίωτο, το ονόμασαν ένα [...] αφού μετέχει στο πρώτο αίτιο»⁴³.

Συνεπώς, για τους πυθαγόρειους οι αριθμοί είναι θεμέλιο κάθε γνώσης και αιτία κάθε γέννησης. Συνέδεαν τη μορφή της φύσης με τη φύση των θεών και γι' αυτό λάτρευαν τους θεούς σύμφωνα με τους αριθμούς. Προσέφεραν, λοιπόν, τρεις φορές σπονδές στον Απόλλωνα, ενώ στον Ηρακλή θυσίαζαν την όγδοη μέρα του τρέχοντος μήνα, επειδή ο Ηρακλής γεννήθηκε σε επτά μήνες⁴⁴. Επιπλέον, χρησιμοποιούνταν οι αριθμοί για την πρόγνωση του μέλλοντος. Αναφέρεται ότι ο ίδιος ο Πυθαγόρας δίδαξε στον Άβαρι την μαντική τέχνη μέσω των αριθμών: «επειδή θεωρούσε πως αυτή είναι η καθαρότερη, πιο θεϊκή και πιο αρμόζουσα στους ουράνιους αριθμούς των θεών»⁴⁵.

Για τους πυθαγόρειους, οι ιδιαιτερότητες των περιττών και των άρτιων αριθμών έχουν ηθική σημασία. Οι περιττοί αριθμοί ενσαρκώνουν «το φως δεξιό, ίσο, παραμένον ευθύ» και συνεπώς το καλό, ενώ οι άρτιοι αντιπροσωπεύουν «το σκοτάδι, αριστερό, άνισο, στρογγυλό και παρασυρόμενο» και κατά συνέπεια το κακό⁴⁶. Έτσι, εξηγείται γιατί στους ουράνιους θεούς προσφέρουν περιττές θυσίες, ενώ στους χθόνιους άρτιες.

Να επισημάνουμε, επίσης, ότι οι ιδιότητες των περιττών που θεωρούνταν ανώτερες ή καλύτερες βρίσκονταν στην πλευρά του άρρενος, ενώ οι κατώτερες οι χειρότερες στην πλευρά του θήλεος, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι πυθαγόρειοι διακρίνονταν για μισογυνισμό. Άλλωστε, στις κοινότητες των πυθαγορείων γίνονταν δεκτές και γυναίκες. Οι αριθμοί πίστευαν ότι χρησιμεύουν όχι μόνο ως ηθικά αρχέτυπα, αλλά και ως αρχέτυπα του υλικού κόσμου. Πράγματι τους αριθμούς τους

⁴³ Στο ίδιο, Πορφύριος, «Πυθαγόρου βίος», σσ. 55-57.

⁴⁴ Στο ίδιο, Ιάμβλιχος, «Περί του Πυθαγορείου Βίος», σ. 231.

⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 171.

⁴⁶ Στο ίδιο, Πορφύριος, «Πυθαγόρου βίος», σ. 45.

έβλεπαν ως μοντέλα για κάθε φυσική μορφή. Η έννοια των αριθμών, ως πηγή μορφής, προήλθε από την πυθαγόρεια ανακάλυψη ότι κάθε αριθμός θα μπορούσε να συσχετιστεί με ξεχωριστά σχήματα. Λόγου χάρη το 6, το 10 και το 15 ονομάζονταν τρίγωνοι αριθμοί, επειδή έξι, δέκα, ή δεκαπέντε κουκίδες θα μπορούσαν να διαταχθούν έτσι ώστε να σχηματίσουν ισόπλευρα τρίγωνα. Ομοίως, το 4, 9, το 16 ονομάζονται τετράγωνοι αριθμοί.

Αναφέρεται ότι οι πυθαγόρειοι εφάρμοσαν τη μαθηματική θεωρία και στη μουσική. Ο Πυθαγόρας ανακάλυψε ότι τα διαστήματα της μουσικής κλίμακας μπορούν να διατυπωθούν αριθμητικά ως αναλογίες μεταξύ των αριθμών 1, 2, 3 και 4. Η μελέτη των αριθμών και των αναλογιών οδήγησε τον Πυθαγόρα και τη σχολή του στη διατύπωση της θεωρίας «της αρμονίας των σφαιρών», σύμφωνα με την οποία οι πλανήτες κατά την κίνησή τους προκαλούν θόρυβο. Οι ταχύτητές τους υπολογίζονται από τις διαφορετικές αποστάσεις που βρίσκονται σε αρμονική σχέση μεταξύ τους, αντίστοιχα με τα μουσικά διαστήματα. Εξαιτίας τους εμφανίζεται η αρμονική φωνή των σφαιρών, το ουράνιο τραγούδι που δεν αντιλαμβανόμαστε ,γιατί ακούμε από τότε που γεννηθήκαμε και το οποίο έχουμε συνηθίσει.

Μουσική, αρμονία και αριθμοί αποτελούν τον συνεκτικό κρίκο στη διδασκαλία των πυθαγορείων, δεδομένου ότι η αρμονία είναι εκείνη που ακολουθεί την ενότητα ανάμεσα στα αντιτιθέμενα μέρη και τα συγκροτεί σε κόσμο. Η αρμονία είναι θεία και συνίσταται σε αριθμητικούς λόγους. Όποιος επιτυγχάνει να κατανοήσει πλήρως αυτήν την αριθμητική αρμονία καθίσταται ο ίδιος θείος και αθάνατος.

Οι αριθμοί για τον Πυθαγόρα και τους Πυθαγόρειους είναι σύμβολα που εκφράζουν την ουσία των όντων και των φαινομένων. Δεν αναπαριστούν τις κενές και αφηρημένες εξωτερικές έννοιες, αλλά έχουν μεταφυσική σημασία.. Έτσι όπως μας παραδίδεται στα *Χρυσά Έπη*, «η μονάδα είναι το πνεύμα, ο αιθέρας, η ενέργεια και η δύναμη από την οποία γίνονται όλα. Επομένως δεν είναι ούτε άρτιος, ούτε περιττός αριθμός»⁴⁷.

Το 2 είναι η ύλη συνισταμένη από γη και νερό. Είναι ακόμα η αρχή του άρτιου και η αριθμητική εκδήλωση του απείρου. Με τη δυαδικότητα γεννιέται η πρώτη αντίφαση, εφόσον το 2 είναι το άμεσο αντίθετο του 1. Η δυάδα συνδέεται με τη γυναίκα και την απεριόριστη γονιμότητα. Το 3 είναι ο χρόνος ως θεότητα, δηλαδή το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Το 4 είναι ο χώρος, η τάξη του κόσμου. Το 5

⁴⁷Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, «Η θεωρία των αριθμών», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, ό. π., σ. 29.

συμβολίζει τα 5 στοιχεία, από τα οποία αποτελείται το σύμπαν (γη, νερό, αέρα, φωτιά και αιθέρα) και τα πέντε αντίστοιχα πολύεδρα (εικοσάεδρο, οκτάεδρο, τετράεδρο, δωδεκάεδρο). Συνδέεται, επίσης, με τον γάμο, ως άθροισμα του πρώτου άρτιου θηλυκού αριθμού, του 2, και του πρώτου περιττού αρσενικού, του 3.

Το 6 αντιστοιχεί στα είδη των έμψυχων όντων, δηλαδή σε θεούς, δαίμονες, ήρωες, ανθρώπους, ζώα και φυτά. Ο αριθμός 7 παριστάνει τους 7 γνωστούς πλανήτες (Ερμής, Αφροδίτη, Άρης, Δίας, Κρόνος, Σελήνη, Ήλιος) και τον νόμο της εξέλιξης. Ο αριθμός 8 συμβολίζει τις οκτώ ουράνιες σφαίρες και τους ισάριθμους φθόγγους της μουσικής κλίμακας, οι οποίοι απηχούν την αρμονία του κόσμου. Ο 9 παριστάνει τους εννιά κοσμικούς χώρους του στερεώματος. Ο 10 αντιστοιχεί στο σύμπαν.

Η μονάδα ήταν το ένα και αντιπροσώπευε πολλές μεταφυσικές κυριότητες και έννοιες. Οι Πυθαγόρειοι την ταυτίζουν με το «άναρχο ον», το οποίο εκδηλούμενο ενεργεί σε δημιουργό δυάδα. Επομένως, ο θεός είναι διττός. Η δυάδα ήταν γνωστή ως είδος, πηγή ορίων και μορφής. Ύψιστη σημασία είχε για τους πυθαγόρειους η τριάδα· την έβλεπαν ως πρώτο αληθινό αριθμό. Πρόκειται για ένα σύνολο που δομείται από αρχή, μέση και τέλος. Ο αριθμός αντιπροσωπεύει την αρχή όλων που είναι ολόκληρα και τέλεια, τις τρεις διαστάσεις και την τριμερή ψυχή. Η τριάδα συμβολίζει τη γνώση, τη γήινη και την ουράνια και συσχετίζεται με τις προφητείες και τους χρησμούς· γι' αυτό, σύμφωνα με τον Πυθαγόρα: «ο Απόλλωνας κάνει τις μαντείες του από τρίποδα»⁴⁸.

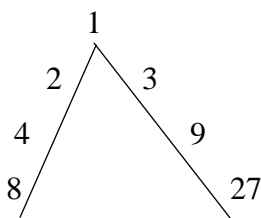
Η τριττός, περιλαμβανόμενη στη Μονάδα, αποτελεί την ιερή τετράδα, στην οποία ορκίζονταν οι Πυθαγόρειοι. Τετρακτύς ονομάζεται το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών που ισούται με 10 (1+2+3+4). Η τετρακτύς αντιπροσώπευε την ολοκλήρωση, το τετράγωνο, την ευθύτητα, τη σταθερότητα, τη δικαιοσύνη για τους Πυθαγορείους. Ο Θέων αναφέρει έντεκα διαφορετικές τετράδες στους Πυθαγόρειους: «η πρώτη είναι η θεμελιώδης τετράδα που αναφέρθηκε όπως παραπάνω, το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών, που δίνουν τη δεκάδα»⁴⁹. Η δεύτερη αποτελείται από τη διπλή γεωμετρική πρόοδο με λόγο 2 (1, 2, 4, 8) και λόγο 3 (1, 3, 9, 27), οι οποίοι συνιστούν στον Πλατωνικό *Τίμαιο* την ψυχή του κόσμου.

Αν κατασκευάσουμε ένα διάγραμμα σε σχήμα λάμδα κεφαλαίου, βάλουμε στην κορυφή τη μονάδα και τοποθετήσουμε σε καθεμιά από τις πλευρές της γωνίας του

⁴⁸ Ιάμβλιχος, «Περί του Πυθαγορείου Βίος», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Πέμπτος Τόμος, Πυθαγόρας 2, ό. π., σ. 231.

⁴⁹ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, «Η θεωρία των αριθμών», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, σ. 30.

την άρτια και την περιττή ακολουθία, θα παρατηρήσουμε ότι ο τελευταίος από τους 7 αριθμούς, ο 27 δηλαδή, ισούται με το άθροισμα όλων των υπολοίπων (1+2+3+4+8+9). Η αύξηση των αριθμών που δηλώνεται με το άνοιγμα της γωνίας αντιστοιχεί στην πλευρά, την επιφάνεια και τον όγκο⁵⁰.

Η τρίτη τετράδα περιλαμβάνει σύμφωνα με την προηγούμενο πρόοδο (βλ. σχήμα), τη φύση όλων των μεγεθών: 1 = το σημείο, 2 = η ευθεία, 3 = η καμπύλη γραμμή, 4 = η επίπεδη επιφάνεια, 9 = η κυρτή επιφάνεια, 8 = το στερεό με κυρτή επιφάνεια, 27 = το στερεό με επίπεδη επιφάνεια. Η τέταρτη τετρακτύς είναι η τετράδα των 4 στοιχείων: 1 = φωτιά, 2 = αέρας, 3 = νερό, 4 = γη. Η πέμπτη τετράδα συνδέεται με τα τέσσερα στοιχεία της φύσης, τα τέσσερα κανονικά πολύεδρα, την πυραμίδα με τη φωτιά, το οκτάεδρο με τον αέρα, το εικοσάεδρο με το νερό και τον κύβο με τη γη.

Η έκτη τετράδα είναι αυτή των φαινομένων, στην οποία κάνει αναφορά ο Αριστοτέλης στο *Περί Ψυχής* μιλώντας για τη γέννηση του ζωντανού οργανισμού: 1) το σπέρμα που αντιστοιχεί στη μονάδα και στο σημείο, 2) η αύξηση κατά μήκος αντίστοιχη με τη δυάδα και τη γραμμή, 3) η αύξηση κατά πλάτος αντίστοιχη με την τριάδα και το επίπεδο, 4) η αύξηση κατ' όγκο αντίστοιχη με την τετράδα και το στερεό. Η έβδομη τετράδα αφορά τα τέσσερα στοιχεία της γενετικής ανάπτυξης της κοινωνίας: 1) άνθρωπος, 2) οικογένεια, 3) κώμη, 4) πόλη.

Η όγδοη τετράδα παρουσιάζει τις τέσσερις γνωστικές ιδιότητες βάσει των οποίων αντιλαμβανόμαστε τις προηγούμενες τετράδες: 1 = νους, 2 = επιστήμη (ακριβής γνώση), 3 = δόξα, 4 = αίσθησις. Η ένατη αναφέρεται στις τέσσερις διαστάσεις του έμψυχου όντος: 1 = το λογιστικό, 2 = το θυμικό, 3 = το επιθυμητικό, 4 = το σώμα ως τόπο διαμονής της ψυχής. Η δέκατη τετράδα αντιστοιχεί με τις τέσσερις εποχές του έτους: 1 = άνοιξη, 2 = καλοκαίρι, 3 = φθινόπωρο, 4 = χειμώνας.

⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 31.

Η ενδέκατη, τέλος τετράδα, δείχνει τις βασικές ηλικίες της ανθρώπινης ζωής: 1 = παιδική ηλικία, 2 = εφηβεία, 3 = ώριμη ηλικία, 4 = γηρατειά⁵¹. Καθεμιά από αυτές τις τετράδες είναι μια πρόοδος που οδηγεί από το σημείο στον όγκο, από τον άνθρωπο στην πόλη, από τη γέννηση στα γηρατειά. Εντός των ορίων κάθε τετράδας συντελείται μια δυναμική διεργασία που οδηγεί σταδιακά από τον πρώτο όρο της στον τελευταίο. Φαίνεται, λοιπόν, σαφώς η τελεστική λειτουργία της τετρακτύος, η οποία αποτυπώθηκε στο όνομά της (τετράς + άγω), καθώς και στον γνωστό όρκο των πυθαγορείων, όπου η τετρακτύς χαρακτηρίζεται ως «πηγή και ρίζα της αέναης φύσης»⁵².

Μια άλλη τριάδα που θεωρείται ιερή είναι οι αριθμοί 3,4 και 5, γιατί αφενός υψωμένοι στο τετράγωνο επαληθεύουν το πυθαγόρειο θεώρημα και αφετέρου όταν υψωθούν στον κύβο και προστεθούν δίνουν τον αριθμό 216, τον λεγόμενο ψυχογονικό κύβο. Ο αριθμός αυτός είχε ειδική σημασία για του πυθαγόρειους, επειδή πίστευαν ότι όλοι μας μετενσαρκωνόμαστε κάθε 216 χρόνια. Επομένως, αυτός ο αριθμός συμβόλιζε την κυκλική επαναφορά, με την έννοια ότι όλα τα πράγματα επαναλαμβάνονται. Οι άνθρωποι ήταν μοιραίο να υποταχθούν σε έναν τεράστιο κύκλο μετενσαρκώσεων, ήταν μέρος του μεγάλου αριθμητικού προτύπου του σύμπαντος. Έτσι, τις ψυχές, όπως και τους ίδιους τους αριθμούς, τους θεωρούσαν αθάνατους.

Μεγάλη βαρύτητα έχει και ο αριθμός 6, διότι είναι ο πρώτος τέλειος αριθμός. Προκύπτει από τους προστιθέμενους αριθμούς 1, 2 και 3. Επίσης θεωρείται και αυτός ιερός, επειδή είναι το εμβαδόν του ορθογωνίου τριγώνου που έχει πλευρές την ιερή τριάδα (3, 4, 5). Ο αριθμός συνδέθηκε με τον γάμο και γι' αυτό ο Πυθαγόρας προτρέπει τους μαθητές να θυσιάζουν στην Αφροδίτη την έκτη ημέρα.

Επιπλέον οι πυθαγόρειοι απέδιδαν μεγάλη σπουδαιότητα στον αριθμό 7. Ο αριθμός αυτός δεν προκύπτει από διπλασιασμό ή πολλαπλασιασμό άλλου αριθμού. Οι πυθαγόρειοι τον χαρακτήριζαν «παρθένο, αμήτορα, ηγεμόνα και άρχοντα πάντων, θεό»⁵³. Η προσπάθεια της «τελείωσης» κάθε πράγματος εκφράζεται με την επτάδα. Μέσα στους επτά βαθμούς πραγματοποιείται η εξέλιξη. Χαρακτηρίζεται ως αριθμός των ιερέων και των μυστών και θεωρήθηκε αφιερωμένος στη θεά Αθηνά. Το δέκα ήταν ο πιο ιερός από όλους τους αριθμούς, επειδή εμπεριέχει όλους τους αριθμούς.

⁵¹ Στο ίδιο, σσ. 31-32.

⁵² Στο ίδιο, σ. 33.

⁵³ Στο ίδιο.

Είναι ο κατεξοχήν τέλειος αριθμός, το σύνολο των θείων επιρροών που κράτησαν το σύμπαν και ήταν όλοι οι νόμοι της φύσης, το άθροισμα των αρχέτυπων αριθμών ($1 + 2 + 3 + 4 = 10$). Μετά το 10 οι αριθμοί επαναλαμβάνουν τον εαυτό τους.

Επίσης, για τον αριθμό 9 εκδηλώνουν οι πυθαγόρειοι ενδιαφέρον, το οποίο οφειλόταν στους εννέα μήνες της εγκυμοσύνης και στην ύπαρξη των εννέα Μουσών που προστάτευαν τις επιστήμες και τις τέχνες. Τέλος, να σημειώσουμε ότι οι πυθαγόρειοι θεωρούσα το 9 ως αριθμό ολοκλήρωσης.

Μαθηματική έρευνα πυθαγορείων

Οι πυθαγόρειοι διαιρούσαν τους αριθμούς σε άρτιους και περιττούς. Μίλησαν όμως και για άλλα είδη αριθμών, όπως «τον αρτιοπέριττο αριθμό, αυτόν δηλαδή που δίνει στην πρώτη διαίρεση περιττό, π.χ. το 6 και το 10 που διαιρούμενα δια του δύο δίνουν 3 και 5 αντίστοιχα. Τέταρτο είδος είναι ο περισσάρτιος, ο αναλύόμενος δηλαδή σε περιττό και άρτιο, π.χ. ο 12 (3×4) και πέμπτο ο αρτιάκις άρτιος, π.χ. ο $32 = (4 \times 8)$. [..] το 2 αντιπροσωπεύει τους άρτιους, το 3 τους περιττούς, το 1 τους αρτιοπέριττους γιατί είναι η γενεσιουργός αρχή και των περιττών και των άρτιων αριθμών, ενώ το 4 είναι ο πρώτος τετράγωνος αριθμός»⁵⁴.

Επιπλέον διέκριναν τους αριθμούς σε υπερτέλειους, ελλιπείς και τέλειους⁵⁵. Οι πυθαγόρειοι εξέταζαν, ακόμα, τους αριθμούς λαμβάνοντας ως βάση τη γεωμετρική τους παράσταση⁵⁶.

Οι πυθαγόρειοι χρησιμοποίησαν για πρώτη φορά τους όρους παραβολή, υπερβολή και έλλειψη στη σύγκριση γεωμετρικών μεγεθών. Στον Πυθαγόρα αποδίδεται, επίσης, η ανακάλυψη του θεωρήματος που φέρει το όνομά του. Υφίστανται όμως σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με την πατρότητα του θεωρήματος, καθότι είναι βέβαιο ότι οι Αιγύπτιοι και οι Βαβυλώνιοι το γνώριζαν.

⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 36.

⁵⁵ Υπερτέλειος είναι ο αριθμός που είναι μικρότερος από το άθροισμα των διαιρετών του π.χ. 12 ($1 + 2 + 3 + 4 + 6$), ελλιπής είναι ο μεγαλύτερος από το άθροισμα των διαιρετών του π.χ. 8 ($1 + 2 + 4$) και τέλειος είναι ο ίσος με το άθροισμα των διαιρετών του π.χ. 6 ($1 + 2 + 3$).

⁵⁶ Έτσι απεικονίζονται με γεωμετρικά σχήματα, στα οποία οι μονάδες των αριθμών παριστάνονται με σημεία που αποτελούν γεωμετρικά σχήματα.

Οι αριθμοί, λοιπόν, χαρακτηρίζονται τρίγωνοι, τετράγωνοι, πεντάγωνοι, εξάγωνοι, πυραμιδοειδείς, κύβιοι κ.ο.κ. Τρίγωνος για παράδειγμα είναι ο 3, γιατί οι τρεις μονάδες του μπορούν να συμβολιστούν με τρεις στιγμές από τις οποίες η καθημέρα κατέχει την κορυφή γωνίας ισοσκελούς τριγώνου.

Σ' αυτούς αποδίδει ο Πρόκλος την ανακάλυψη του θεωρήματος, σύμφωνα με το οποίο το άθροισμα των γωνιών ενός τριγώνου ισούται με δύο ορθές.

Επιπρόσθετα, οι πυθαγόρειοι αντιστοιχισαν το 1 με το σημείο, το 2 με την ευθεία, το 3 με την επιφάνεια, το 4 με τον όγκο. Τέλος, αυτοί ανακάλυψαν τα ασύμμετρα μεγέθη.

Γεωμετρικός συμβολισμός Πυθαγορείων

Σύμφωνα με τον Ήρωνα τον Αλεξανδρέα, οι πυθαγόρειοι συνέδεαν τα γεωμετρικά σχήματα με κάποια σύμβολα και μεταφυσικές ερμηνείες. Έτσι, η γωνία σήμαινε γι' αυτούς τη συνοχή και την τάξη που διακρίνουν τα θεία δημιουργήματα. Η κάθετη πάνω σε μια γραμμή η οποία σχηματίζει την ορθή γωνία συσχετίζεται με τη ζωή που οδεύει στον θάνατο.

Η ευθεία γραμμή απεικονίζει τη γνώση του συνόλου, διότι αυτή τέμνεται και προεκτείνεται απεριόριστα. Ο κύκλος συμβολίζει το νοούμενο ον και το (ισόπλευρο) τρίγωνο την ψυχή πριν από τις μετεμψυχώσεις. Η ορθή γωνία υποδηλώνει και υπονοεί την αρετή, η αμβλεία και η οξεία την κακία, την αοριστία, την ένδεια και την υπερβολή. Το τετράγωνο που έχει όλες τις πλευρές ίσες και τις γωνίες ορθές είναι το ανώτερο σχήμα, το όμοιο με το θείο⁵⁷.

⁵⁷ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, «Η θεωρία των αριθμών», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, ό. π., σ. 42.

Κεφάλαιο 3^ο - Όμηρος

Ο Όμηρος είναι επικός ποιητής και τα έργα του –*Ιλιάδα* και *Οδύσσεια*– αποτελούν τα αρχαιότερα μνημεία της ελληνικής γλώσσας, καθώς και της ελληνικής και της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας. Τοποθετούνται χρονικά στο δεύτερο μισό του 8^{ου} αιώνα, ενώ νωρίτερα είχε αναπτυχθεί η επική παράδοση και ποίηση. Όπως είναι γνωστό, η *Ιλιάδα* και η *Οδύσσεια* εντάσσονται στον λεγόμενο επικό κύκλο, ο οποίος αρχίζει από τη δημιουργία του κόσμου και τελειώνει με τον θάνατο του Οδυσσέα. Όσα από αυτά σχετίζονται με τον Τρωικό Πόλεμο αποτελούν ειδικότερα τον Τρωικό Κύκλο.

Ελάχιστα στοιχεία μας έχουν παραδοθεί για τον Όμηρο και τη ζωή του, από τα οποία τα περισσότερα είναι αβέβαια. Υπάρχει ασυμφωνία ως προς τη χρονική περίοδο της ζωής και της καταγωγής του. Επτά πόλεις αντιδικούσαν για την καταγωγή του Ομήρου: η Σμύρνη, η Χίος, η Κολοφών, η Ιθάκη, η Πύλος, το Άργος και η Αθήνα με επικρατέστερες τη Σμύρνη και τη Χίο. Παράλληλα, διάσταση απόψεων υφίσταται και ως προς τη χρονολόγηση της περιόδου της ζωής του. Πολλοί τον θεωρούν σύγχρονο του Τρωικού πολέμου, ενώ άλλοι τον θεωρούν νεότερο κατά δυο γενιές, αλλά η εκδοχή που μάλλον προσεγγίζει περισσότερο την πραγματικότητα είναι ότι ήταν σύγχρονος του Ησίοδου. Σχετικά με τον θάνατό του, λέγεται ότι πέθανε στο νησί Ίος, όπου στάθμευσε το πλοίο που τον πήγαινε στην Αθήνα.

Στο σύνολο των έργων του Ομήρου, εκτός από την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*, από τις ανεπιβεβαίωτες μαρτυρίες που διαθέτουμε συγκαταλέγονται: η *Θηβαΐς*, οι *Επίγονοι*, 34 ύμνοι προς τους θεούς, η *Οιχαλίας Άλωσις*, ο *Μαργίτης*, οι *Κέρκωπες*, η *Βατραχομομαχία*. Ωστόσο, το σύνολο των ζητημάτων που προέκυψε γύρω από τον Όμηρο χαρακτηρίστηκε ως «ομηρικό πρόβλημα». Τα κύρια σημεία του οποίου συμπυκνώνονται στον τρόπο σύνθεσης των επών. Διατυπώθηκαν διάφορες θεωρίες τον 18^ο αιώνα από Γερμανούς μελετητές του Ομήρου, όπως η θεωρία της συγκόλλησης, της συμπίλησης, της διεύρυνσης, αλλά ανέκυψαν και άλλες θεωρίες τον 20^ο αιώνα, νεοαναλυτικές και ενωτικές.

Ασφαλώς, δεν έχουν δοθεί σαφείς απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν, επικράτησε όμως η άποψη ότι η *Ιλιάδα* και η *Οδύσσεια* αποτελούν έργα ενός ποιητή, ο οποίος δημιούργησε εκτεταμένα ποιήματα αξιοποιώντας το υλικό της μακραίωνης προγενέστερης επικής παράδοσης. Το υλικό αυτό το μετουσίωσε και το προσάρμοσε

σε ένα δικό του σχέδιο, μη διαφοροποιώντας τις βασικές παραδόσεις για τους ήρωες και δημιουργώντας ποιήματα που χαρακτηρίζονται για την ενότητα και την προσωπική σφραγίδα του ποιητή. Ωστόσο, δεν θα επεκταθούμε περαιτέρω σχετικά, εφόσον στόχος της εργασίας αυτής δεν είναι το «ομηρικό ζήτημα», αλλά η μελέτη της χρήσης των αριθμών από τον Όμηρο.

Η μοναδική μαρτυρία για τη σημασία των αριθμών στον Όμηρο προέρχεται από τον Πλούταρχο και διασώζεται στο ανθολόγιο του Στοβαίου. Ο συγγραφέας των *Παράλληλων Βίων* αναφέρει ότι ο Όμηρος γνώριζε τη θεωρία των αριθμών και ότι χαρακτήριζε τους εχθρούς και αντιπάλους ως «ανάρσιους» και τον καλοπροαίρετο και φιλικό άνθρωπο ως «άρθμιο»⁵⁸.

Μάλιστα στο σχετικό χωρίο η συμφιλίωση και η ομόνοια ταυτίζονται με την ύπαρξη του αριθμού: «*ἤμὲν ἐμαρνάσθην ἔριδος πέρι θυμοβόροιο, / ἢ δ' αὖτ' ἐν φιλότῃ διέτμαγεν ἄρθμήσαντε*». «Οἱ δύο εκείνοι πάλεψαν σε ψυχοφθόρα μάχη και πάλι συμβιβάστηκαν κι ἐφυγαν φιλιωμένοι»⁵⁹.

Αντίθετα, η ἔλλειψη του αριθμού εκλαμβάνεται ως ἔλλειψη της αρμονίας και κατά συνέπεια της φιλίας και ομοφροσύνης, καθώς η αρμονία πραγματοποιείται με την αναλογία των αριθμών. Οι απόψεις αυτές κατέχουν δεσπόζουσα θέση, όπως θα παρατηρήσουμε, στα Ομηρικά Έπη.

Ποιες ήταν οι επιρροές του Ομήρου που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της μαθηματικής σκέψης και αριθμοσοφίας του δεν μπορούμε να γνωρίζουμε λόγω της ανεπάρκειας των πηγών. Μπορούμε να υποθέσουμε, όμως, ότι την εποχή του Ομήρου ήταν διαδεδομένη η αριθμητική θεωρία, προερχόμενη είτε από προγενέστερες πηγές, είτε από επιδράσεις των ανατολικών λαών στην ελληνική σκέψη. Πάντως, όπως και να έχει η υπόθεση, αναδεικνύεται ο κοινός τόπος ανάμεσα στις διάσπαρτες θεωρίες περί αριθμών στον αρχαίο κόσμο. Ο κοινός τόπος συνίσταται στη θεμελιώδη αρχή της παγκόσμιας ισορροπίας, ενότητας και αρμονίας την οποία φέρουν οι αριθμοί.

Ας ἔλθουμε, λοιπόν, στο θέμα μας καθ' αυτό. Ο Όμηρος θεωρείται ότι χρησιμοποιεί μαθηματικό σύστημα στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*, προκειμένου να οργανώσει τη διήγησή του και να καθορίσει τον χρόνο που διαρκεί μια πράξη ή τον αριθμό μιας ομάδας ατόμων ή πραγμάτων. Γίνεται χρήση των αριθμών από το ένα έως το εννέα, ενώ κυριαρχεί σε συχνότητα ο αριθμός τρία και τα πολλαπλάσιά του.

⁵⁸ Στοβαίος, «Προοίμιο: Περί Αριθμητικής», *Ανθολόγιον: Εκλογαί-αποφθέγματα-υποθήκαι*, ό. π., σ. 31. Πρώτα το όνομα του συγγραφέα!

⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 31.

Έτσι τρεις φορές είχαν επιχειρήσει οι Αχαιοί να ανεβούν στο τείχος της Τροίας (*Ιλιάδα* Z 495)⁶⁰, τρεις φορές διαλογίζεται ο Διομήδης αν πρέπει να χτυπηθεί με τον Έκτορα και τρεις φορές βροντάει ο Δίας για να τον εμποδίσει (Θ 169), τρεις είναι οι κόρες του Αγαμέμνονα, η Χρυσόθεμη, η Λαοδίκη και η Ιφιάνασσα (I 144-286), τρεις είναι και οι απεσταλμένοι του Αγαμέμνονα στον Αχιλλέα, ο Φοίνικας, ο Οδυσσέας και ο Αίας (I 168). Το κράνος του Έκτορα είχε τρεις στρώσεις (Λ 353), ενώ τον κόσμο μοιράστηκαν οι τρεις γιοι του Κρόνου, ο Δίας, ο Ποσειδώνας και ο Άδης (O 187). Τρεις φορές ο Πάτροκλος πατά το τρωικό τείχος και τρεις φορές τον απωθεί ο Απόλλωνας (Π 702)· ο Έκτορας είναι ο τρίτος που χτυπά θανάσιμα τον Πάτροκλο, ύστερα από τον Απόλλωνα και τον Εύφορβο (Π 849), τρεις φορές ο Έκτορας αρπάζει το άψυχο σώμα του Πατρόκλου από τα πόδια και τρεις φορές τον απωθούν οι δύο Αίαντες (Σ 155), τρεις φορές φωνάζει δυνατά ο Αχιλλέας και τρεις φορές σαστίζουν οι Τρώες και οι σύμμαχοί τους (Σ 228), τριπλό είναι το στεφάνι που χαλκεύει ο Ήφαιστος γύρω από την ασπίδα του Αχιλλέα (Σ 479), τρεις είναι οι εργάτες που δεματιάζουν τα χερόβολα στον θερισμό που αναπαριστά η ασπίδα του Αχιλλέα (Σ 554), τρεις φορές ορμά ο Αχιλλέας να σκοτώσει τον Έκτορα και τρεις αποτυγχάνει (Υ 445), τρεις φορές περισσότερα λύτρα έδωσε ο Πρίαμος για να ελευθερωθεί ο Λυκάονας (Φ 80), Έκτορας και Αχιλλέας κάνουν τρεις φορές τον γύρο του κάστρου της Τροίας (X 165,251), τρεις φορές τα άρματα των Μυρμιδόνων γυροφέρνουν τον νεκρό Πάτροκλο (Ψ 13), τρεις φορές ο Αχιλλέας σέρνει το πτώμα του Έκτορα γύρω από το μνήμα του Πατρόκλου (Ω 16).

Στη μονομαχία του Αίαντα και του Διομήδη, οι ήρωες πριν αναμετρηθούν παίρνουν τρεις φορές φόρα και τρεις φορές έρχονται κοντά (Ψ 818), ενώ τρεις γυναίκες, η Ανδρομάχη, η Εκάβη και η Ελένη, μοιρολογούν τον Έκτορα από τη βασιλική γενιά, (Ω 723).

Ο αριθμός έχει ανάλογη λειτουργία και στην *Οδύσσεια*. Τρία χρόνια η Πηνελόπη ξεγελά τους μνηστήρες με ψεύτικες υποσχέσεις (β 29)⁶¹, την τρίτη ημέρα ύστερα από το ναυάγιο του Οδυσσέα η θάλασσα γαληνεύει (ε 390), τρεις φορές αποχαιρετούν ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του αυτούς που είχαν σκοτωθεί στον πόλεμο με τους Κίκονες (ι 65), την τρίτη μέρα που φτάνει στο νησί της Κίρκης ο

⁶⁰ Όμηρος, *Ιλιάδα*, Β΄ Γυμνασίου, εισαγωγή-ερμηνευτικές σημειώσεις: Ελένη Κακριδή, μετάφραση: Νίκος Καζαντζάκης-Ιωάννης Θ. Κακριδής, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 1983. Αυτή η έκδοση θα αξιοποιηθεί σε όλες τις αναφορές στην ομηρική *Ιλιάδα*.

⁶¹ Όμηρος, *Οδύσσεια*, πρόλογος-επιμέλεια-μετάφραση: Θεόδωρος Γ. Μαυρόπουλος, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Ζήτρος, 2010. Αυτή η έκδοση θα αξιοποιηθεί σε όλες τις αναφορές στην ομηρική *Οδύσσεια*.

Οδυσσέας ξεκινάει να το εξερευνήσει (κ 144), τρεις φορές δοκιμάζει ο Οδυσσέας στον Άδη να αγκαλιάσει τη μητέρα του και τρεις φορές του ξεφεύγει (λ 206), τρεις αμαρτωλοί βασανίζονται στον Άδη, ο Τιτυός, ο Τάνταλος και ο Σίσυφος (λ 576). Η Σκύλλα είχε τρεις σειρές δόντια (μ 91), η Χάρυβδη τρεις φορές το μερόνυχτο ξερνούσε το νερό και τρεις φορές το αναρροφούσε (μ 105), η υπηρέτρια που φεύγει από το ανάκτορο του Οδυσσέα κλέβει τρεις κούπες (ο 469), τρία μερόνυχτα μένει ο Οδυσσέας στο καλύβι του Εύμαιου (ρ 515), οι Δωριείς της Κρήτης ήταν χωρισμένοι σε τρεις φυλές (τ 177), τρεις φορές δοκιμάζει ο Τηλέμαχος να τεντώσει το τόξο (φ 125).

Ο αριθμός 6 (πολλαπλάσιο του τρία) εντοπίζεται, επίσης, αρκετές φορές στα έπη. Το κοντάρι του Έκτορα διαπερνά τις 6 στρώσεις της ασπίδας του Αίαντα (Η 247), η Νιόβη είχε 6 γιους και έξι κόρες (Ω 604). Στο συμβούλιο των γερόντων ο Αγαμέμνονας συγκαλεί έξι βασιλιάδες (Β 407), με έξι καράβια ο Ηρακλής κυρίεψε την Τροία (Ε 641), στον αγώνα της αρματοδρομίας ένα από τα έπαθλα είναι φοράδα έξι χρόνων και της πυγμαχίας είναι ένα μουλάρι έξι χρόνων (Ψ 266 και 655), ενώ στον αγώνα του δρόμου στα έπαθλα συμπεριλαμβάνεται και ένας λέβητας με χωρητικότητα έξι λίτρες (Ψ 741).

Στον πόλεμο με τους Κίκονες σκοτώνονται σε κάθε καράβι από έξι σύντροφοι του Οδυσσέα (λ 60), ο Αίολος είχε έξι γιους και έξι θυγατέρες (υ 6), έξι μέρες χρειαζόταν ο στόλος του Οδυσσέα για να φτάσει στους Λαιστρυγόνες (κ 8). Η Σκύλλα είχε έξι λαιμούς (μ 89), η Σκύλλα αρπάζει έξι συντρόφους του Οδυσσέα (μ 246), έξι συντρόφους του Οδυσσέα καταβρόχθισε ο Κύκλωπας (ι 289, 311, 344), έξι είναι οι υπηρέτες που συνοδεύουν τους μνηστήρες από το Δουλίχιο (π 248), έξι μνηστήρες στοχεύουν με το κοντάρι τους τον Οδυσσέα (χ 252) και έξι γιοι του Δολίου οπλίζονται για τον αγώνα με τους συγγενείς των σκοτωμένων μνηστήρων (ω 497): ο αριθμός έξι μάλιστα είναι ιερός γιατί απεικονίζει τα είδη των εμψύχων όντων (θεοί, δαίμονες, ήρωες, άνθρωποι, ζώα, φυτά) και υλικών στοιχείων που απαρτίζουν το γήινο πεδίο.

Επίσης, ο αριθμός 9 εκφράζει το κλείσιμο ενός κύκλου ενεργειών, πράξεων, καταστάσεων. Είναι το σημείο στο οποίο όλα τελειώνουν, καταλήγουν κάπου, είτε η έκβαση είναι θετική, είτε αρνητική. Εννέα μέρες ρίχνει τις σαΐτες του ο Απόλλωνας στο αχαϊκό στρατόπεδο (Α 53), εννέα κήρυκες επιστατούν στη σύναξη των Αχαιών (Β 96). Στην Αυλίδα το φίδι τρώει εννέα σπουργίτια (Β 313-327), εννέα μέρες φιλοξενεί τον Βελλεροφόντη ο βασιλιάς της Λυκίας και εννέα είναι τα βόδια που

σφάζει (Z 174), τον Φοίνικα τον φυλάγουν οι δικοί του εννέα μέρες και εννέα νύχτες να μη φύγει (I 470), εννέα μέρες χύνονται τα ποτάμια της Τρωάδας για να αφανίσουν το τείχος των Αχαιών (M 25), εννέα σκυλιά φυλάγουν τις αγελάδες στην ασπίδα του Αχιλλέα που φιλοτέχνησε ο Ήφαιστος (Σ 578), εννέα μέρες μαλώνουν οι Ολύμπιοι θεοί για το πτώμα του Έκτορα που κακομεταχειρίζεται ο Αχιλλέας (Ω 107): τα ζυγόλουρα στο αμάξι του Πρίαμου ήταν εννέα πήγες μακριά (Ω 270), τα παιδιά της Νιόβης μένουν άθαφτα εννέα ημέρες (Ω 610), εννέα μέρες διαρκεί το μοιρολόι για τον Έκτορα (Ω 664) και εννέα μέρες κουβαλούν από το βουνό ξύλα για την πυρά του Έκτορα (Ω 754).

Στην *Οδύσσεια* εννέα μέρες θαλασσοδέρνεται ο Οδυσσέας πριν φτάσει στο νησί της Καλυψώς (η 253), εννέα κριτές των αγώνων οργανώνουν τη χορευτική επίδειξη των νεαρών Φαιάκων (θ 258), εννέα μέρες περιπλανιούνται στο πέλαγος ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του πριν ξεπέσουν στη γη των Λωτοφάγων (ι 82). Το ασκί, όπου ο Αίολος είχε κλείσει τους ανέμους, ήταν ραμμένο από δέρμα ταύρου εννέα χρόνων (κ 19), εννέα μέρες αρμενίζουν ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του πριν ανοίξουν τον ασκό με τους ανέμους (κ 28) και με εννέα ετών χοίρους μοιάζουν οι μεταμορφωμένοι από την Κίρκη σύντροφοι του Οδυσσέα (κ 390): ένας από τους αμαρτωλούς στον Άδη, ο Τιτύς, καλύπτει ξαπλωμένος εννέα στρέμματα (λ 577), στην πλαστή ιστορία του ο Οδυσσέας αναφέρει ότι είχε αρματώσει εννέα καράβια για την Αίγυπτο (ξ 248), ο Μίνωας εννέα χρόνια συντρόφευε τον Δία (τ 179) και οι εννέα Μούσες μοιρολογούν τον Αχιλλέα (ω 60).

Ο αριθμός δώδεκα είναι και αυτός ιερός, γιατί από το άθροισμά του προκύπτει ο αριθμός τρία. Δώδεκα μέρες οι θεοί του Ολύμπου βρίσκονται στους Αιθίοπες (Α 423), δώδεκα είναι τα πλοία του Αίαντα από τη Σαλαμίνα (B 557), δώδεκα και τα πλοία του Οδυσσέα από την Ιθάκη και τα γειτονικά νησιά (B 637, I 159): η Εκάβη τάζει δώδεκα δαμάλες να θυσιάσει στην Αθηνά (Z 93, 270, 308), το παλάτι του Πρίαμου περιλαμβάνει δώδεκα θαλάμους για τις παντρεμένες κόρες του (Z 248), ο θώρακας του Αγαμέμνονα είχε δώδεκα ζωνάρια από χρυσάφι (Λ 25), ο Αμφιδάμας έφτασε από τη Θράκη με δώδεκα πλοία (Λ 228), ο Νηλέας είχε δώδεκα γιούς (Λ 691), δώδεκα Τρώες σκοτώνονται δίπλα στα άρματά τους από την αναταραχή που προκαλεί η ξαφνική εμφάνιση του Αχιλλέα (Σ 230), δώδεκα πουλάρια γεννούν οι φοράδες του Εριχθόνιου (Υ 225), δώδεκα βόδια άξιζε ο τρίποδας που θέτει ο Αχιλλέας ως έπαθλο για τον νικητή στην πάλη (Ψ 703), δώδεκα μέρες βασανίζει ο Αχιλλέας το άψυχο σώμα του Έκτορα (Ω 31,413), δώδεκα πέπλους, δώδεκα χλαίνες,

δώδεκα τάπητες, δώδεκα άλογα και δώδεκα χιτώνες διαλέγει, μέσα σε άλλα, η Εκάβη ως λύτρα για την εξαγορά του Έκτορα (Ω 229), ενώ ο πόλεμος μετά την ανακωχή για την ταφή του Έκτορα ξαναρχίζει στις 12 μέρες (Ω 667, 781) .

Στην *Οδύσσεια* με δώδεκα στάμνες κρασί εφοδιάζεται ο Τηλέμαχος για το ταξίδι του (β 353), δώδεκα φοράδες έχει ο Νοήμονας (δ 636), δώδεκα αρνιά σφάζει ο Αλκίνοος για να φιλοξενήσει τον Οδυσσέα (ο 59), δώδεκα βασιλιάδες κυβερνούσαν τη χώρα των Φαιάκων (θ 390), με δώδεκα συντρόφους πηγαίνει ο Οδυσσέας στη σπηλιά του Κύκλωπα (ι 195), ο Μάρωνας είχε χαρίσει στον Οδυσσέα δώδεκα αμφορείς με κρασί (ι 204), δώδεκα ήταν τα παιδιά του Αιόλου (κ 5), η Σκύλλα είχε δώδεκα πόδια (μ 89), δώδεκα ταύρους θυσιάζουν οι Φαίακες στον Ποσειδώνα (ν 181), ο Οδυσσέας είχε δώδεκα κοπάδια βόδια, δώδεκα κοπάδια γίδες δώδεκα κοπάδια αρνιά και δώδεκα χοιροστάσια (ξ 100), δώδεκα ήταν οι μνηστήρες της Πηνελόπης από την Ιθάκη (π 251), δώδεκα πόρπες είχε το φόρεμα που χαρίζει ο Αντίνοος στην Πηνελόπη (σ 293), δώδεκα ήταν τα στημένα πελέκια που έπρεπε να τα διαπεράσουν οι μνηστήρες με τα βέλη τους (τ 574,578, φ 76), δώδεκα σκλάβες άλεθαν σιτάρι και κριθάρι για τους μνηστήρες (υ 107), ο Μελάνθιος μεταφέρει από την αποθήκη του παλατιού για τους μνηστήρες δώδεκα ασπίδες, δώδεκα κοντάρια και δώδεκα κράνη (χ 144), δώδεκα από τις σκλάβες του Οδυσσέα αποδείχτηκαν άπιστες (χ 424), ο ψευτο-Επήριτος είχε χαρίσει στον Οδυσσέα δώδεκα χλαίνες, δώδεκα σκεπάσματα, δώδεκα φλοκάτες και δώδεκα χιτώνες (ω 276).

Άλλος αριθμός, πολλαπλάσιος του τρία, ο οποίος εντοπίζεται στα ομηρικά έπη, είναι ο αριθμός δεκαοχτώ. Δεκαοχτώ μέρες διήρκεσε το ταξίδι του Οδυσσέα από το νησί της Καλυψώς ώσπου ν' αντικρύσει τα βουνά της χώρας των Φαιάκων (ε 279, η 268). Επίσης, ο αριθμός είκοσι τέσσερα: είκοσι τέσσερις ήταν οι μνηστήρες της Πηνελόπης από τη Σάμη (τ 249). Ο αριθμός είκοσι επτά: ο Πάτροκλος, λίγο πριν από τον θάνατό του σκοτώνει είκοσι επτά Τρώες (Π 785)· ο αριθμός τριάντα: από τον Ορχομενό ο Ασκάλαφος και ο Ιάλμενος κυβερνούσαν τριάντα καράβια, από τα Δωδεκάνησα ο Φείδιππος και ο Άντιφος άλλα τριάντα και από την Τρίκκη ο Ποδαλείριος και ο Μαχάονας άλλα τριάντα (Β 516, 680, 733). Ο αριθμός εξήντα: τα καράβια του Μενέλαου από τη Λακεδαίμονα ήταν εξήντα και άλλα εξήντα του Αγήνορα από την Αρκαδία (Β 587, 610)· αριθμός ενενήντα: ενενήντα ήταν τα καράβια του Νέστορα, από την Πύλο (Β 602), ενενήντα πολιτείες είχε η Κρήτη (Τ 174).

Ο αριθμός εκατόν είκοσι: εκατόν είκοσι πολεμιστές βρίσκονταν σε κάθε ένα από τα πενήντα καράβια των Βοιωτών (B 510), ο αριθμός εκατόν πενήντα: οι Πύλιοι αρπάζουν από τους Ηλείους εκατόν πενήντα άλογα (Λ 680), ο αριθμός τριακόσια: ο Νηλέας λαμβάνει από τους Ηλείους ως αποζημίωση τριακόσια αρνιά (Λ 696), ο Οδυσσέας θα πάλευε και με τριακόσιους άνδρες αν ήξερε πως τον παραστέκει η Αθηνά (ν 389), οι Μεσσήνιοι είχαν αρπάξει τριακόσια πρόβατα από την Ιθάκη (φ 18). Ο αριθμός τριακόσια εξήντα: στο χοιροστάσι του Εύμαιου είχαν απομείνει μόνο τριακόσια εξήντα αρσενικά ζώα (ξ 20).

Ο αριθμός τρεις χιλιάδες: ο Εριχθόνιος είχε τρεις χιλιάδες φοράδες (Υ 221), ο αριθμός εννέα χιλιάδες: ο πληγωμένος Άρης φωνάζει από τον πόνο όσο εννέα χιλιάδες πολεμιστές στη μάχη (Ε 860), ενώ του Ποσειδώνα η φωνή ήταν τόσο δυνατή όσο εννέα χιλιάδων ανδρών (Ξ 148).

Γίνεται η χρήση της μονάδας στον Όμηρο κυρίως για να δηλωθεί η ιεραρχία και η τάξη. Στην *Ιλιάδα* ο Αχιλλέας μίλησε για τον εαυτό του αυτοαποκαλούμενος πρώτος των Αχαιών που ταυτίζεται με τον άριστο στην ανδρεία (Α 244), πρώτος στους Τρώες μπροστά βρισκόταν ο Αλέξανδρος-Πάρης (Ι 16). Ο Έκτορας κάλεσε τους πρώτους «άριστους των Τρώων» (Κ 300-301), ο Αίαντας προκαλεί τον Έκτορα να ανοίξει πρώτος τον πόλεμο (Η 232), πρώτος μπήκε μπροστά να πολεμήσει ο Αχιλλέας (Λ 217), ο Τεύκρος έπρεπε να τάξει στον Φοίβο μονοχρονίτικα αρνιά (Ψ 864), συγκεντρώθηκαν οι πρώτοι της Πύλου να κάνουν τη μοιρασιά (Λ 685). Στην *Οδύσσεια* ο Αλκίνοος θυσίασε ένα βόδι στο Δία που εκπροσωπεί την αρχή του κόσμου (ν 24), ενώ πρώτος χτυπήθηκε από το βέλος του Οδυσσέα ο πρώτος από τους μνηστήρες Αντίνοος (φ 98).

Εκτός από τον αριθμό τρία και τα πολλαπλάσιά του, συχνή είναι και η εμφάνιση της δυάδας, η οποία δηλώνει την ενότητα και συνάμα με αυτή γεννιέται η πρώτη αντίφαση, εφόσον είναι το άμεσο αντίθετο του ενός.

Αναφορικά με την *Ιλιάδα*, πρέπει να σημειώσουμε τα ακόλουθα: δυο γιους γέννησε ο Ατρέας (Α 375), διπλό ποτήρι πρόσφερε ο Ήφαιστος στην Ήρα (Α 585), δύο κοντάρια κρατάει στα χέρια του ο Πάρης (Γ 18), ο Έκτορας στέλνει δύο αγγελιοφόρους στο Κάστρο (Γ 116), δύο είναι τα αντίπαλα στρατόπεδα (Γ 321, Μ 431), δύο κοντάρια κρατά ο Έκτορας (Μ 464), ο Ποσειδώνας έξεψε την άμαξα με δυο άλογα (Ν 23), οι δύο Αίαντες θα σώσουν τα αργίτικα καράβια (Ν 47), δύο υπηρέτριες ακολουθούν τον Ήφαιστο (Σ 418), δύο πολιτείες ανθρώπων απεικονίζει ο Ήφαιστος στην ασπίδα του Αχιλλέα (Σ 490), δύο άνδρες μαλώνουν για το άψυχο σώμα κάποιου

σκοτωμένου (Σ 598), δύο τάλαντα χρυσάφι υπήρχε ως έπαθλο, για να το πάρει όποιος μιλούσε καλύτερα (Σ 607).

Στην ασπίδα του Αχιλλέα αναπαριστά ο Ήφαιστος δύο αντίπαλους στρατούς γύρω από την πόλη (Σ 509), δύο βιγλάτορες και δύο βοσκούς φιλοτέχνησε ο Ήφαιστος έξω από την πολιορκημένη πόλη (Σ 523-525), δίκοπο είναι το σπαθί του Αχιλλέα (Φ 118), δύο κοντάρια είχε ο Αστεροπαίος (Φ 162), δύο θεοί τρέχουν να σώσουν τον Αχιλλέα από την ορμή του ποταμού Σκάμανδρου (Φ 285), δύο τάλαντα έλαβε ως έπαθλο ως Μηριόνης στους αγώνες που έγιναν προς τιμή του Πατρόκλου (Ψ 614).

Αναφορικά με την *Οδύσσεια*, αξιοσημείωτα είναι τα εξής: δύο σκύλους είχε πλάι του ο Τηλέμαχος καθώς πήγαινε στη συνέλευση των Ιθακησίων (β 11), διπλό κακό λέει ο Τηλέμαχος έπεσε στο σπίτι του (β 45), δύο λουτήρες ασημένιους και δύο τρίποδες χάρισε ο Πόλυβος στο Μενέλαο (β 130), δύο βόδια ανάμεσα στα άλλα ζώα διατάζει ο Αλκίνοος να σφάζουν για το τραπέζι προς τιμήν του Οδυσσέα (θ 60), δύο γύπες από δυο μεριές είδε ο Οδυσσέας να τρώνε το συκώτι του Τιτυού στον Άδη (λ 578), δύο κοντάρια πήρε ο Οδυσσέας για να αντιμετωπίσει τη Σκύλλα (μ 228), από δύο βράχους ανέβαινε άχνη όταν ξερνούσε η Χάρυβδη (μ 239), δύο κάβοι υπάρχουν στο λιμάνι της Ιθάκης (ν 97), ο Οδυσσέας λέει στον Τηλέμαχο να κρύψει τα όπλα και να κρατήσει μόνο γι' αυτούς δύο σπαθιά, δύο κοντάρια και δύο ασπίδες κατά την κατάστρωση του σχεδίου εξόντωσης των μνηστήρων (π 295-296), δίκοπο είναι το σπαθί του Ευρύμαχου (χ 80), δύο υπηρέτες βοηθούν τον Οδυσσέα (Εύμαιος, Φιλοίτιος) να σκοτώσει τους μνηστήρες (χ 114).

Ο αριθμός τέσσερα συναντάται στα έπη, αλλά σε μικρότερη συχνότητα σε σχέση με τους άλλους αριθμούς. Το τέσσερα συμβολίζει τον χώρο, την τάξη του κόσμου, αλλά και τον θάνατο στις ανατολικές θρησκείες. Στην *Ιλιάδα* τέσσερα άλογα με άμαξα έστειλε ο Νηλέας στους αγώνες στην Ήλιδα (Λ 699), στην τέταρτη προσπάθειά του ο Αστεροπαίος να σπάσει το κοντάρι του Αχιλλέα έχασε τη ζωή του (Φ 177), ενώ ο λέβητας που θα δινόταν ως έπαθλο στους αγώνες προς τιμή του Πατρόκλου είχε χωρητικότητα τέσσερις λίτρες (Ψ 268).

Στην *Οδύσσεια*, στο παλάτι της Κίρκης, τέσσερις υπηρέτριες φρόντιζαν την καθαριότητα και τάξη (κ 348), ο χοιροβοσκός Εύμαιος είχε τέσσερα σκυλιά στο χοιροστάσιο (ξ 21), τον τέταρτο χρόνο πρόδωσαν οι υπηρέτριες στους μνηστήρες την εξαπάτησή τους από την Πηνελόπη (τ 152), τέσσερις ασπίδες και τέσσερα κράνη έφερε ο Τηλέμαχος για να χτυπήσουν τους μνηστήρες (χ 12).

Ο Όμηρος χρησιμοποιεί και τον αριθμό πέντε. Στην *Ιλιάδα* ο Αγαμέμνονας θυσιάζει στον Δία πέντε χρόνων μοσχάρι (Η 315), στην *Οδύσσεια* πέντε γιους έχει ο Αλκίνοος (ζ 62), στην πλαστή ιστορία του ο Οδυσσέας λέει ότι είναι ο Επήριτος από τον Αλύβαντα και ότι ο Οδυσσέας έχει φύγει από τον τόπο του εδώ και πέντε χρόνια (ω 309).

Ο αριθμός επτά ως ιερός αριθμός δεν θα μπορούσε να απουσιάζει από τα ομηρικά έπη. Στην *Ιλιάδα*, η Ανδρομάχη είχε επτά αδερφούς τους οποίους σκότωσε ο Αχιλλέας (Ζ 421), η ασπίδα του Αίαντα αποτελούνταν από επτά τομάρια βοδιού (Η 219, 266), ο Αγαμέμνονας ανάμεσα στα άλλα δώρα προσφέρει επτά τρίποδες του Αχιλλέα (Ι 122), επτά γυναίκες (Ι 128) και επτά πολιτείες (Ι 149). Στην *Οδύσσεια*, την έβδομη ημέρα ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του έφτασαν στην πόλη Λάμο των Λαιστρυγόνων (κ 81), την έβδομη ημέρα έφυγαν από το νησί του Ήλιου ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του (μ 399), στην πλαστή ιστορία που διηγείται στον Εύμαιο ο Οδυσσέας λέει ότι έμεινε επτά χρόνια στην Αίγυπτο (ξ 285), ο Εύμαιος τεμάχισε το ψημένο χοιρινό σε επτά μερίδες (ξ 434).

Ο αριθμός 8 συμβολίζει το άπειρο και την αρμονία του σύμπαντος. Στην *Οδύσσεια* οι Φαίακες σφάζουν ανάμεσα στ' άλλα ζωντανά οχτώ χοίρους για το τραπέζι προς τιμήν του Οδυσσέα (θ 60).

Σημαντικός ιερός αριθμός για τον Όμηρο είναι και ο αριθμός 10. Στην *Ιλιάδα*, τη δέκατη μέρα συγκάλυψε τη συνέλευση των Αχαιών ο Αχιλλέας (Α 54), δέκα-δέκα συγκεντρώνονταν οι Αχαιοί για να αναμετρηθούν με τους Τρώες (Β 126), ένα από τα δέκα δώρα που υπόσχεται ο Αγαμέμνονας στον Αχιλλέα είναι δέκα χρυσοί δίσκοι (Ι 123), ο Φοίνικας τη δέκατη νύχτα κατάφερε να αποδράσει (Ι 474), δέκα μονά πελέκια και δέκα διπλά πελέκια είναι τα έπαθλα γι' αυτούς που μάχονταν με τα δοξάρια στους αγώνες που έγιναν προς τιμή του Πατρόκλου (Ψ 851), τη δέκατη μέρα έγινε η καύση του νεκρού Έκτορα (Ω 785). Στην *Οδύσσεια* δέκα κατσίκια πήρε ο Οδυσσέας στο μερτικό του στη χώρα των Κυκλώπων (ι 160), τη δέκατη νύχτα ο έφτασε στο νησί της Καλυψώς (μ 447), ενώ τον δέκατο χρόνο οι Αχαιοί κατέλαβαν την Τροία (ε 107).

Ο αριθμός 11 εμπεριέχει δύο φορές την ιερή μονάδα. Στην *Ιλιάδα* ο Έκτορας κρατάει κοντάρι 11 πήγες (Ζ 318), στις 11 ημέρες από τον θάνατο του Έκτορα ο Απόλλωνας μίλησε στους θεούς για την επιστροφή της σορού του νεκρού στην οικογένειά του (Ω 31), την ενδέκατη ημέρα πραγματοποιήθηκε η ταφή του Έκτορα (Ω 788-89) και εκεί ολοκληρώνεται η *Ιλιάδα*.

Ο αριθμός 20 στον Όμηρο δηλώνει ένα αξιοσημείωτο πλήθος πραγμάτων και αποτελεί συγχρόνως μονάδα μέτρησης του μήκους αντικειμένων. Είκοσι λέβητες προσφέρει ο Αγαμέμνωνας στον Αχιλλέα εάν επιστρέψει στη μάχη (Ι 122). Ακόμα, το κοντάρι του Αχιλλέα είχε μήκος είκοσι πήχες (Ο 678), ο Πάτροκλος είχε γκρεμίσει από τα άλογά τους είκοσι άντρες (Π 810), ο Ήφαιστος μαστόρευε είκοσι τρίποδες (Σ 373), είκοσι φουσερά είχε ο Ήφαιστος στο εργαστήρι του (Σ 470). Στην *Οδύσσεια* ο μάντης Αλιθέρσης προφήτευσε ότι σε είκοσι χρόνια θα επιστρέψει ο Οδυσσέας στην Ιθάκη (β 175), ο σκύλος του Οδυσσέα ο Άργος είδε πάλι τον κύριό του μετά από είκοσι χρόνια (ρ 291), ενώ ο Δίας στη συνέλευση των θεών προέβλεψε ότι ο Οδυσσέας θα φτάσει στη Σχερία σε είκοσι μέρες (ε 33).

Ο αριθμός σαράντα αναλύεται στους ιερούς αριθμούς δέκα επί τέσσερα. Στην *Οδύσσεια* σαράντα συκιές έδωσε ο Λαέρτης στον Οδυσσέα (ω 340). Ο αριθμός πενήντα εμπεριέχει τον ιερό αριθμό δέκα πολλαπλασιαζόμενο με τον αριθμό 5, στην *Ιλιάδα* πενήντα βόδια, πενήντα γίδια, πενήντα χοιρινά και πενήντα αρνιά άρπαξε ο Νέστορας από τους Ηλείους (Λ 678-680), ο Αχιλλέας με πενήντα καράβια έφτασε στην Τροία, όπου το καθένα είχε πενήντα κωπηλάτες (Π 168-170), ο Πρίαμος είχε πενήντα γιους (Ω 495)· στην *Οδύσσεια* πενήντα αράδες αμπέλι έδωσε ο Λαέρτης στον Οδυσσέα (ω 341-342).

Ο διψήφιος αριθμός δεκατρία, όταν προστεθεί, εξάγεται ο μονοψήφιος τέσσερα που συνδέεται με την ύλη και πιθανώς με την αφθονία των καρπών. Στην *Οδύσσεια* ο Λαέρτης έδωσε ένα περιβόλι στον Οδυσσέα που περιείχε ανάμεσα στα άλλα δέντρα και δεκατρείς αχλαδιές (ω 341).

Ο αριθμός δεκαεννιά προστιθέμενος μας δίνει τον αριθμό ένα. Στην *Ιλιάδα* ο Πρίαμος είχε πενήντα γιους, εκ των οποίων οι δεκαεννέα προέρχονταν από τη νόμιμη σύζυγό του και άρα μόνο αυτοί θα μπορούσαν να διεκδικήσουν την αρχή και την εξουσία της Τροίας. Ο αριθμός είκοσι δύο απεικονίζεται από δύο δίδυμους αριθμούς, δηλαδή ίδιους, οι οποίοι προστιθέμενοι καταλήγουν στον αριθμό τέσσερα. Στην *Οδύσσεια* ο Ευρύλοχος ξεκινώντας την εξερεύνηση στο νησί της Κίρκης (κ 208) πήρε μαζί του είκοσι δύο συντρόφους, οι οποίοι επρόκειτο να υποστούν σωματικό περιορισμό λόγω της μεταμόρφωσής τους σε χοίρους από τη μάγισσα. Έτσι, ο αριθμός είκοσι δύο καταλήγει στο τέσσερα, το οποίο συμβολίζει και το σώμα.

Ο αριθμός πενήντα δύο οδηγεί στον ιερό αριθμό 7. Στην *Οδύσσεια*, πενήντα δυο διαλεχτά παλικάρια από το Δουλίχι διεκδικούν την Πηνελόπη (π 247) και πενήντα δύο ναύτες συνοδεύουν τον Οδυσσέα από τη χώρα των Φαιάκων με τελικό

προορισμό την πατρίδα του (θ 36). Οι αριθμοί εκατό και χίλια αναπαριστούν αξιόλογα ποσοτικά στοιχεία. Στην *Ιλιάδα* ο Ιφιδάμαντας έδωσε εκατό βόδια και έταξε άλλα χίλια στον πατέρα της γυναίκας του για να την παντρευτεί (Λ 244). Ο αριθμός δεκαεφτά απολήγει στο μονοψήφιο οκτώ. Στην *Οδύσσεια*, δεκαεφτά μέρες ταξίδευε ο Οδυσσεύς στο πέλαγος από το νησί της Καλυψώς μέχρι να δει τη δέκατη όγδοη μέρα τα βουνά της χώρας των Φαιάκων (ε 278), ενώ δεκαεφτά μερόνυχτα θρηνούσαν θεοί και θνητοί τον Αχιλλέα (ω 63) και τη δέκατη όγδοη μέρα τον παρέδωσαν στην πυρά.

Αναμφίβολα, η χρήση των αριθμών από τον Όμηρο δεν γίνεται με τυχαίο τρόπο. Από τη μελέτη τους αντιλαμβανόμαστε ότι ο μεγάλος ποιητής γνώριζε τη βαθύτερη σημασία των αριθμητικών στοιχείων. Οι αριθμοί, λοιπόν, αντικατοπτρίζουν τα δομικά χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες των όντων που κάθε φορά θέλει να περιγράψει. Έτσι, κάνοντας χρήση των κατάλληλων αριθμών για τα εκάστοτε όντα, ο ποιητής κατορθώνει να διεισδύσει στην εσωτερική φύση τους.

2^ο ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 1^ο - Αριθμολογικές αναφορές στη δημοτική ποίηση

Στο κεφάλαιο αυτό πρόκειται να ανιχνεύσουμε τη χρήση των αριθμών στα δημοτικά τραγούδια, τα οποία είναι δημιουργήματα του λαού και εκφράζουν τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, τα ιδανικά, τις αξίες, τους πόθους, τις λαχτάρες και γενικότερα το πολιτισμικό του επίπεδο.

Προέρχονται από τα αρχαία ελληνικά τραγούδια, π.χ. το αρχαίο λαϊκό τραγούδι που αναφέρεται σ' ένα έθιμο, τα χελιδονίσματα, και άρχιζε με τον στίχο: «ήλθε ήλθε χελιδόν» έχει επιβιώσει ως τις μέρες μας με τα ίδια λόγια «ήρθεν ήρθε χελιδόνα»⁶².

Ωστόσο, τα ομηρικά έπη είναι εκείνα που έχουν ασκήσει τη μεγαλύτερη επιρροή στη διαμόρφωση των δημοτικών τραγουδιών. Πολλούς αιώνες μετά την ακμή των επών, η λαϊκή ψυχή και όλος ο λαϊκός πολιτισμός (παροιμίες, αινίγματα, μύθοι, παραμύθια κτλ.) εκφράζεται μέσω της δημώδους ποίησης.

Η αρχική σύλληψη του δημοτικού τραγουδιού πραγματοποιείται, φυσικά, από ένα άτομο με ευαισθησία και πάντοτε προικισμένο με το χάρισμα της ποιητικής δημιουργίας. Στη συνέχεια το αυτοσχέδιο αυτό τραγούδι γίνεται κοινό κτήμα όλων και διαδίδεται προφορικά. Κατά τη διάδοσή του προσαρμόζεται στο γλωσσικό ιδίωμα κάθε τόπου και υφίσταται διάφορες μεταβολές. Έτσι δημιουργούνται οι παραλλαγές, οι διαφορετικές δηλαδή μορφές που προσλαμβάνει το ίδιο τραγούδι στους διάφορους τόπους.

Τα δημοτικά τραγούδια διαιρούνται στις ακόλουθες κατηγορίες: 1) τα ιστορικά που αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα από τα οποία αντλούν τα θέματά τους π.χ. «Το Κρούσος της Αντριάνούπολης» (1361), «Της Αγιά-Σοφιάς» (1453) ή και πολύ νεότερα εμπνευσμένα από τον πόλεμο του '40 ή από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, 2) τα κλέφτικα, τα οποία αφορούν είτε γενικά τη ζωή και τα κατορθώματα των κλεφταρματολών χωρίς ν' αναφέρουν κάποιο όνομα, είτε επώνυμα, παραδείγματος χάριν «Του Λάμπρου Κατσώνη», «των Κολοκοτρωναίων». Αυτά εμφανίστηκαν κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας στην Ελλάδα, 3) τα ακριτικά τραγούδια που εμπνέονται από τους ηρωικούς αγώνες και τη δράση των φυλάκων

⁶² Claude Fauriel, *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια*, τομος Α', Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1999, σ. 300.

των άκρων της βυζαντινής αυτοκρατορίας, 4) τις παραλογές, πολύστιχα αφηγηματικά τραγούδια που μοιάζουν με μικρά έπη, αλλά αφηγούνται δραματικές περιπέτειες της ανθρώπινης ζωής με τον τρόπο των παραμυθιών. Οι υποθέσεις τους αντλούνται κυρίως από τρεις πηγές: α) από αρχαίους μύθους, νεότερες παραδόσεις, δεισιδαιμονίες ή μαγικές τελετές παραδείγματος χάριν «Του Γιοφυριού της Άρτας», του «Νεκρού Αδελφού», β) από περιστατικά της κοινωνικής ζωής, δηλαδή από κοινωνικά, δραματικά γεγονότα (άτυχοι έρωτες, προδοσίες, φόνοι, εκδικήσεις, ναυάγια πλοίων) και γ) από εθνικές και ιστορικές μνήμες που αναφέρονται σε πολέμους, σφαγές και λεηλασίες, 5) τα ερωτικά που είναι λυρικά τραγούδια που εξυμνούν την ομορφιά και τον έρωτα, 6) τα νυφιάτικα έχουν περιεχόμενο ερωτικό, εξυμνούν τον γαμπρό και τη νύφη και αναφέρονται και στα έθιμα της γαμήλιας τελετής, 7) τα νανουρίσματα και τα ταχταρίσματα που πλάθονται από τις μητέρες όταν προσπαθούν να κοιμίσουν τα παιδιά τους ή όταν τα χορεύουν στα γόνατά τους, 8) τα κάλαντα που τραγουδούν τα παιδιά σε ορισμένες γιορτές του χρόνου περνώντας από σπίτι σε σπίτι και παίρνοντας το σχετικό φιλοδώρημα, 9) τα τραγούδια της ξενιτιάς, όπου κυριαρχεί ο πόνος του χωρισμού γιατί οι άντρες αναγκάζονται να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες για να εξοικονομήσουν τα απαραίτητα για την οικογένειά τους, 10) τα μοιρολόγια, θρηνητικά τραγούδια για τους αγαπημένους νεκρούς. Τα περισσότερα από αυτά είναι αυτοσχέδια από γυναίκες σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, όπως η Μάνη, 11) τα τραγούδια του Κάτω Κόσμου σχετίζονται έμμεσα με τα μοιρολόγια, αλλά έχουν αλληγορική μορφή και βασίζονται στην προσωποποίηση του θανάτου, 12) τα γνωμικά, είναι μικρά τραγούδια, συνήθως δίστιχα και έχουν διδακτικό χαρακτήρα, 13) τα εργατικά, τραγουδιούνται την ώρα της δουλειάς για να γίνεται πιο ευχάριστη και λιγότερο κοπιαστική και τέλος 14) τα περιγελαστικά, είναι σκωπτικά τραγούδια και άδονται συνήθως σε διασκεδαστικές εκδηλώσεις ειρωνευόμενα και σαρκαζόμενα διάφορα πρόσωπα, τύπους ή ελαττώματα.

Όπως επισημάνθηκε ήδη, στη δημοτική μας παράδοση διακρίνουμε τη βαθιά επιρροή των επών του Ομήρου. Στην πραγματικότητα, τα δημοτικά τραγούδια πλάστηκαν έχοντας ως πρότυπο τα Έπη, καθώς ο Όμηρος για πολλούς αιώνες ψυχαγωγούσε και δίδασκε τους Έλληνες. Πανάρχαιες δοξασίες, θέματα, μορφικά σχήματα και στερεότυπα επιβιώνουν από την εποχή του στην προφορική λαϊκή παράδοση. Ένα από αυτά τα θέματα είναι η χρήση πολλών αριθμητικών στοιχείων κατ' ανάλογο τρόπο με τα ομηρικά έπη.

Τόσο στον Όμηρο, όσο και στα δημοτικά τραγούδια, ο αριθμός που χρησιμοποιείται χωρίς αμφιβολία με τη μεγαλύτερη συχνότητα είναι ο αριθμός τρία.

Σημειωτέον ότι η τριμερής διαίρεση του κόσμου διασώζεται σε όλους τους λαούς. Η Τριάδα είναι αυτή που ρυθμίζει την κίνηση των πλανητών.

Ο αριθμός συνδέεται, επίσης, με τις τρεις σεληνιακές φάσεις: νέα σελήνη, πανσέληνο, χάση. Ο κύκλος της σελήνης επηρεάζει τον ρυθμό της ροής των ενεργειών και γι' αυτό στις αγροτικές κυρίως κοινωνίες φρόντιζαν οι εργασίες τους να λαμβάνουν χώρα σε κατάλληλες με την αντίστοιχη σεληνιακή φάση χρονικές στιγμές. Για παράδειγμα, η σπορά και το φύτεμα πραγματοποιούνταν κατά τη γέμιση του φεγγαριού ή την πανσέληνο.

Δεν μπορούμε, ακόμα, να παραβλέψουμε την ισχυρή συμβολική σημασιодότηση στο χριστιανικό δόγμα.

Συγκεκριμένα: τρεις είναι οι κυνηγοί που βάλθηκαν να σκοτώσουν το θερίο στον καλαμών⁶³, τρεις μέρες και τρεις νύχτες παλεύουν ο Διγενής και ο Χάροντας⁶⁴, τρεις μέρες συγκέντρωναν οι στρατιώτες τα γίδια του βοσκού στο ακριτικό τραγούδι «Του Πορφύρη»⁶⁵, τρία ανύπαντρα κορίτσια μοιρολογούν τον Γιάννη στο τραγούδι «Ο Γιάννης του Ανδρόνικου ο γιός»⁶⁶, στο άσμα «ο Γιάννης και η καλή του» τρεις Τούρκοι, τρεις γενίτσαροι, τρεις άρχοντες αναζητούν τον Γιάννη⁶⁷, στο «Κόρη ή γιός της αστραπής κι ο δράκος» ο νέος φοβάται τρία θερία⁶⁸, στο τραγούδι «Αρπαγή Λυγερών υπό στρατιωτών» τρεις στρατιώτες αρπάζουν τρεις «λυγερές» κοπέλες⁶⁹, τριών ημερών γαμπρός υπήρξε ο σκλάβος στο τραγούδι «Ο σκλάβος αναστέναζε»⁷⁰, ενώ «στου Ζαχαριά το τραγούδι» τρία χωριά καταστράφηκαν από τον πόλεμο⁷¹.

Επίσης, στο ακριτικό τραγούδι «Του μικρού Βλαχόπουλου» τρεις είναι οι συνδαιτυμόνες πολεμιστές: ο Κωνσταντίνος ο μικρός, ο Αλέξης αντρειωμένος και το μικρό Βλαχόπουλο ο καστροπολεμίτης⁷², τρία μήλα βγάζει από τον κόρφο της η

⁶³ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια-Εκλογή*, Πρώτος Τόμος, Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου, αριθμ. 7, Αθήνα, 2000, σ. 21.

⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 39.

⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 55.

⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 77.

⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 102.

⁶⁸ Στο ίδιο, σ. 106.

⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 109.

⁷⁰ Γιώργος Ιωάννου (εκλογή-εισαγ.-σχόλια), *Τα Δημοτικά μας Τραγούδια*, Αθήνα, εκδ. Ερμής, 1987, σ. 82.

⁷¹ Στο ίδιο, σ. 129.

⁷² Νικόλαος Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από Τα Τραγούδια Του Ελληνικού Λαού*, Αθήνα, Τυπογραφείο Εστία, 1914, σ. 82.

μάγισσα στο τραγούδι της Λιογέννητης⁷³, τρεις οργιές έχει μήκος το κοντάρι του Διγενή⁷⁴, την τρίτη ημέρα της εβδομάδας γεννήθηκε ο Διγενής και την τρίτη θα πεθάνει⁷⁵. «Τρία καλά άλογα» λατρεύει της χήρας ο γιος στο τραγούδι «Χήρας υγιός και άλογα», τον Μαύρο, τον Γρίβα και τον Πέπανο⁷⁶. Στο κλέφτικο τραγούδι «του Μπουκουβάλα», τρεις φορές μετριούνται οι Τούρκοι μετά την αναμέτρηση με τον Μπουκουβάλα⁷⁷, τρία συγγενικά της πρόσωπα έχασε η μάνα του Γυφτάκη στο τραγούδι «Του Γυφτάκη»⁷⁸, «τρεις παταριές» έριξαν στον Καλιακούδα το πρωτοπαλίκαρο του Ανδρούτσου⁷⁹, τρία χωριά αφάνισε ο Γιαννάκης στο τραγούδι «των Σισμαναίων»⁸⁰, σε τρεις μεριές ήταν καμένα τα γράμματα του Κατσαντώνη προς τον Λεπενιώτη⁸¹, τρεις αρχόντισσες από το Μεσολόγγι θρηνούν τον Λεπενιώτη⁸², με τρία βιλαέτια πολεμά ο Νικοτσάρας και τρεις μέρες και τρεις νύχτες κάνει πόλεμο⁸³.

Τρεις πέρδικες, ακόμη, μοιρολογούν τον Λάζο στο τραγούδι «Των Λαζαίων»⁸⁴, όπως και τον Στριφτόμπολα στο ομώνυμο τραγούδι «του Στριφτόμπολα»⁸⁵ και τρεις πέρδικες μοιρολογούν στον πύργο της Καστάνιας, τον Κωνσταντή, τον Δημητράκη και τον Παναγιώτη⁸⁶. Τρία βόλια είχε η μπαταριά που σκότωσε τον Χρόνη⁸⁷, κάτω από τρία πλατάνια βρίσκεται ξαπλωμένος ο Βαρλάμης⁸⁸, τρεις αετοί κάθονταν σε τρία μαύρα λιθάκια και λένε τα παράπονά τους στο τραγούδι «Αϊτός»⁸⁹, τρία μεγάλα σύννεφα κατευθύνονται στο Καρπενήσι στο τραγούδι «του Λιβίνη»⁹⁰, τρεις κοπέλες κερνάνε τον Βελή Γκέκα στο τραγούδι «του Κατσαντώνη»⁹¹, σε τρία σύννεφα εστιάζει το τραγούδι του Νικοτσάρα⁹², τρία πουλιά κάθονται «στη ράχη στο λημέρι»

⁷³ Στο ίδιο, σ. 93.

⁷⁴ Στο ίδιο, σ.105.

⁷⁵ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό.π., σ. 36.

⁷⁶ Γιώργος Ιωάννου, ό.π., σ. 32.

⁷⁷ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό.π., σ. 191.

⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 192.

⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 197.

⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 199.

⁸¹ Στο ίδιο, σ. 203.

⁸² Στο ίδιο, σ. 205.

⁸³ Στο ίδιο, σ. 212.

⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 214.

⁸⁵ Γιώργος Ιωάννου, ό.π., σ. 141.

⁸⁶ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό.π., σ. 60.

⁸⁷ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό.π., σ. 242.

⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 264.

⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 291.

⁹⁰ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό.π., σ. 53.

⁹¹ Στο ίδιο, σ. 74.

⁹² Στο ίδιο, σ. 76.

και κλαίει για την τύχη «του Χρήστου Μηλιώνη»⁹³. Τρία είναι πάλι τα πουλιά που θρηνούν για τον Γιώτη, διαφοροποιούνται όμως ως προς το ότι στέκονται «στης Παναγιάς τον πύργο»⁹⁴. Επίσης στο Γερακοβούνι κάθονται και κλαίει τα τρία πουλιά τον Λιάκο⁹⁵, ενώ τρία πουλιά μοιρολογούν και τον Νικοτσάρα⁹⁶. Στο τραγούδι του Δασκαλογιάννη ο πασάς οργανώνει τρία σώματα στρατού για να χτυπήσει τρία χωριά στην περιοχή των Σφακίων⁹⁷, καθώς και ο Λάμπρος Κατσώνης τρεις μέρες πολεμούσε τους Τούρκους κοντά στα νησιά Άνδρο και Τζιά⁹⁸.

Οι τρεις σημαντικότερες γιορτές αναφέρονται στο «Κρούσος της Ανδριανούπολης»⁹⁹, τρία καράβια θα έρθουν στην Κωνσταντινούπολη για να πάρουν τα ιερά κειμήλια της Αγιά-Σοφιάς¹⁰⁰, τρεις φορές αναθεματίζεται ο βασιλιάς που εφαρμόζει το παιδομάζωμα στο ομώνυμο δημοτικό τραγούδι¹⁰¹.

Τρεις καλές συντρόφισσες πήγαν να δουν τη λυγερή στο τραγούδι της «Απολησμονημένης» που πεθαίνει «για ενός αγούρου αγκάλιασμα»¹⁰², τρεις μέρες και τρεις νύχτες στολίστηκε η κουμπάρα που έγινε νύφη¹⁰³, τρεις ήταν οι αδελφές που είχαν κακή μοίρα και θυσιάστηκαν για το χτίσιμο γεφυρών στο Δούναβη, τον Ευφράτη και το ποτάμι της Άρτας¹⁰⁴, τρία αδέρφια βόσκουν πρόβατα και γίδια στο τραγούδι «Ο βοσκός και η νεράιδα»¹⁰⁵, τρεις κοπέλες «λυγερές» με θάρρος πήγαν να συναντήσουν τον δράκο που εμπόδιζε την ύδρευση της περιοχής¹⁰⁶. Στο άσμα «Ο θάνατος του Διγενή» τρεις φορές ρωτά ο Διγενής τη γυναίκα του αν πεθάνει ποιον θα ξαναπαντρευτεί¹⁰⁷, τρεις αδερφές είχε η γυναίκα του Διγενή, μία χάθηκε από φωτιά, η άλλη έπεσε στο πηγάδι και η τρίτη από τα χέρια του Διγενή¹⁰⁸. Στο ακριτικό τραγούδι «του γιού του Αρμούρη» στις πλάτες του Σαρακηνού αλέθουν τρεις ανεμόμυλοι και στα δάκτυλά του κοιμούνταν τρία ανδρόγυνα¹⁰⁹. Στην κυπριακή

⁹³ Στο ίδιο, σ. 54.

⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 62.

⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 65.

⁹⁶ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 212.

⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 141.

⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 145.

⁹⁹ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 3.

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 4.

¹⁰¹ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 94.

¹⁰² Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 115.

¹⁰³ Στο ίδιο, σ. 118.

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 131.

¹⁰⁵ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 330.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 341.

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 38.

¹⁰⁸ Στο ίδιο.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 45.

παραλλαγή τρεις μέρες και τρεις νύχτες πέρασαν για να γεννηθεί ο υιός του Αρμούρη¹¹⁰.

Ο γιος του Ανδρονίκου ζητάει από τους Σαρακηνούς να τον δέσουν τρεις φορές με την αλυσίδα, τρεις φορές να του δέσουν τα μάτια και στις μασχάλες του να βάλουν τρία κοντάρια μόλυβο¹¹¹. Στο ίδιο ποίημα, η μητέρα του τον συμβουλεύει να του ορκιστούν τρεις φορές και ύστερα να αφιππεύσει¹¹². Στην παραλλαγή της Δωδεκανήσου ο γιος του Ανδρονίκου ονομάζεται Γιάννης, ο Γιάννης στοιχημάτισε με τον ήλιο πως θα πάει πιο γρήγορα στη μάνα του, ο ήλιος νίκησε και ο Γιάννης νύχτωσε σε μια περιοχή που άνθρωπος δεν υπάρχει και μόνο τρία δέντρα βρίσκονται: μια μηλιά, μια κυδωνιά και μια αγριοφοινικιά¹¹³. Στο ίδιο ποίημα έρχεται προς συνάντηση του και η γυναίκα του, η οποία παραπονιέται ότι την άφησε χήρα με τρία μικρά παιδιά¹¹⁴. Στο τραγούδι «ο Κωνσταντής νυμφευμένος κι ο Μαύρος του» ο Κωνσταντίνος φίλησε τρεις καλόγριες και ξόδεψε τρεις πύργους μαργαριτάρι¹¹⁵, στο κλέφτικο τραγούδι τρεις μέρες και τρεις νύχτες πολεμά ο Καζαβέρνης και τρία βασικά στοιχεία στερείται –ψωμί, νερό και στρατιωτική βοήθεια¹¹⁶, ενώ στο ποίημα «Του Καραμήτσου» τρία αστέρια φωτεινά και τρία θαμπά εμφανίστηκαν ανάμεσα σε τρεις θάλασσες¹¹⁷.

«Ο κλέφτης που πεθαίνει» ζητά από τους συντρόφους του, να τον μεταφέρουν ψηλά στο βουνό να του δώσουν το καριοφίλι του, να το ρίξει τρεις φορές και μετά να ξεψυχήσει¹¹⁸. Τρεις μέρες έχει να διδάξει τον Κωνσταντή ο δάσκαλος στην παραλογή «η μάνα η Φόνισσα»¹¹⁹. Με τρία σκυλιά λυσσασμένα και τρία ψωμιά μουχλιασμένα πηγαίνει η γυναίκα του Κωνσταντή στο βουνό¹²⁰.

Τρία χρόνια γράφουν τα προικιά οι βασιλιάδες στο συνοικέσιο που προσπαθούν να πετύχουν¹²¹, τρεις είναι οι άρχοντες που τρώνε και πίνουν με τον Μαυρογιαννή¹²², τρεις άνδρες συζητούν για τις όμορφες γυναίκες: ο Μενούσης, ο Μπιρμπίλης κι ο

¹¹⁰ Στο ίδιο, σ. 46.

¹¹¹ Στο ίδιο, σ. 60.

¹¹² Στο ίδιο.

¹¹³ Στο ίδιο, σ. 75.

¹¹⁴ Στο ίδιο.

¹¹⁵ Στο ίδιο, σ. 96.

¹¹⁶ Στο ίδιο, σ. 216.

¹¹⁷ Στο ίδιο, σ. 250.

¹¹⁸ Στο ίδιο, σ. 280.

¹¹⁹ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 137.

¹²⁰ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 350.

¹²¹ Στο ίδιο, σ. 356.

¹²² Στο ίδιο, σ. 364.

Ρεσούλης¹²³. Ο Χατζαράκης στην προσπάθειά του να παντρευτεί την Αρετή «του Χαρζανή ή της Ηλιογέννητης» βάζει διάφορα στοιχήματα ένα από αυτά είναι να σύρει ένα πλοίο με τρία καταστρώματα¹²⁴.

Τρία έτη πολιορκεί ένας νέος χριστιανός Εβραιοπούλα¹²⁵. τρεις καλόγεροι από την Κρήτη και τρεις από το Άγιο Όρος φτιάχνουν καράβι με τρεις νεαρούς ναύτες¹²⁶. Τρεις βίγλες και τρεις βιγλάτορες θα βάλει στο μικρό παιδί η μητέρα του για να το πάρει ο ύπνος: τον Ήλιο στα βουνά, τον αετό στους κάμπους και τον κυρ-Βοριά στο πέλαγος¹²⁷. Για τον νέο που έφυγε από τη ζωή δεν ταίριαζε κρεβάτι στη γη, αλλά κρεβάτι ανάμεσα σε δυο μηλιές και τρεις νεραντζιές¹²⁸. Τρεις ανδρείοι νέοι προσπαθούν να δραπετεύσουν από τον Άδη στο μοιρολόγι «Η λυγερή στον Άδη»¹²⁹. Γεράκι έβγαλε φωνή από βουνά που έχουν τρεις κορυφές και μίλησε για τον γάμο του «αγόρου» με την ξανθή κόρη¹³⁰.

Στον Όμηρο, ο αριθμός τρία εκφράζει την ιδιότητα στον υπερθετικό βαθμό. Ο Αχιλλέας βεβαιώνει τον Αγαμέμνονα πως αν ελευθερώσει τη Χρυσήδα, οι Αχαιοί θα τον αποζημιώσουν, όταν κυριευτεί η Τροία, με πολλαπλάσια δώρα: τριπλά και τετραπλά (Α 128), επίσης το σπαθί του Μενελάου σπάζει «*τριχθά τε καὶ τετραχθά*» (Γ 363).

Παρόμοια και στο νεοελληνικά κείμενα η αδερφή του Μαυριανού προτείνει για τον βασιλιά που έχασε το στοίχημα: «Ετότες να του βάλετε τρίδιπλη την καδένα»¹³¹. Ο Χατζαράκης βάζει στοίχημα για να κερδίσει την Αρετή ότι θα σύρει τρικούβερτο καράβι «Του Χαρζανή ή της Ηλιογέννητης»¹³².

Ο γιος του Ανδρόνικου για να δείξει στους Σαρακηνούς τη μεγάλη του δύναμη τους προκαλεί στο ακριτικό τραγούδι «Του υιού του Ανδρόνικου»:

«δέστε κ' εξαγκωνιάστε με, τρεις δίπλες τ' αλυσίδι
ράψετε τ' άμματάκια μου τρεις δίπλες το ραφίδι,
βάρτε κ' είς τές μασχάλες μου τρικάνταρον μολύβι»¹³³.

¹²³ Στο ίδιο, σ. 374.

¹²⁴ Στο ίδιο, σ. 395.

¹²⁵ Στο ίδιο, σ. 461.

¹²⁶ Στο ίδιο, σ. 474.

¹²⁷ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 185.

¹²⁸ Στο ίδιο, σ. 212.

¹²⁹ Στο ίδιο, σ. 228.

¹³⁰ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 245.

¹³¹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 381.

¹³² Στο ίδιο, σ. 395.

¹³³ Στο ίδιο, σ. 60.

Ωστόσο, η τρίτη θέση στο δημοτικό τραγούδι έχει και άλλη σημασία: το τρίτο ανάμεσα σε έμψυχα ή άψυχα όντα είναι αυτό που επιτελεί τα γραμμένα της μοίρας. Στο κλέφτικο τραγούδι «Του Κατσαντώνη» με τρεις σφαίρες τον σημάδεψαν. Η μία τον χτύπησε επιδερμικά, η άλλη τον πέτυχε στο κεφάλι και η τρίτη που χαρακτηρίζεται «φαρμακερή» στην καρδιά. Εδώ δηλώνεται ότι η τρίτη σφαίρα ήταν η μοιραία γιατί έκοψε το νήμα της ζωής του¹³⁴. Τρία γυαλιά φαρμάκι θα ρίξει ο ουρανός στου πικραμένου την αυλή, το ένα το πίνει το πρωί, το άλλο το μεσημέρι και το τρίτο που είναι και το πιο πικρό το βράδυ στο δείπνο¹³⁵, τρεις ποταμοί χωρίζουν τους νεκρούς από τον πάνω κόσμο, ο ένας χωρίζει αντρόγυνα, ο άλλος χωρίζει αδέρφια «κι ο τρίτος ο φαρμακερός τη μαν' από τα παιδιά της»¹³⁶. Τρία ποτάμια θα σχηματίσουν τα δάκρυα των λυπημένων γυναικών, το ένα οδηγεί στη Μπαρμπαριά, το άλλο στη Δύση και το τρίτο, το φαρμακερό, διασχίζει τον Κάτω Κόσμο¹³⁷.

Επίσης, η τρίτη και καλύτερη θέση στα δημοτικά τραγούδια, όπως και στον Όμηρο, κρατιέται για το πιο σημαντικό μέλος. Όταν το καράβι των Αχαιών που φέρνει τη Χρυσήδα πίσω στον πατέρα της φτάνει στη Χρύσα, πρώτοι βγαίνουν στη στεριά οι άνδρες, έπειτα τα ζώα της θυσίας και τελευταία η κόρη του Χρύση (Α 437-439). Για το σημαντικότερο μέλος φυλάγεται η τρίτη και καλύτερη θέση. Το φυσικό όμως θα ήταν να αποβιβαστεί πρώτα η Χρυσήδα. Ομοίως, από τους τρεις συντρόφους, το Βλαχόπουλο και το άλογό του αφήνονται τελευταία γιατί αυτοί είναι που θα παίξουν στο τραγούδι «Του Μικρού Βλαχόπουλου» τον κύριο ρόλο¹³⁸. Τρία καράβια θα 'ρθουν από τη Δύση και το τρίτο και καλύτερο θα πάρει το σπουδαιότερο κειμήλιο της Αγιάς-Σοφιάς, την Αγία Τράπεζα¹³⁹. Στου κάτω κόσμου τις βρύσες πλένουν τρεις κοπέλες. Η μια πλένει τους άρρωστους, η άλλη τις λεχώνες και η τρίτη, που είναι και η καλύτερη, πλένει τους τραυματισμένους «Κάτω στου Χάρου τα νερά»¹⁴⁰.

Το τρίτο και καλύτερο πουλί είναι αυτό που μοιρολογεί στο ποίημα «των Λαζαίων»¹⁴¹. Το ίδιο παρατηρούμε στο ποίημα του «Χρήστου Μηλιώνη»¹⁴². Τρία

¹³⁴ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 201.

¹³⁵ Στο ίδιο, σ. 205.

¹³⁶ Στο ίδιο, σ. 219.

¹³⁷ Στο ίδιο, σ. 445.

¹³⁸ Στο ίδιο, σ. 82.

¹³⁹ Στο ίδιο, σ. 4.

¹⁴⁰ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 421.

¹⁴¹ Στο ίδιο, σ. 214.

¹⁴² Στο ίδιο, σ. 184.

μπαϊράκια φαίνονται κάτω από το Σούλι, το τρίτο όμως το καλύτερο είναι του Μιτσομπόνου¹⁴³. Από τα τρία πουλιά που κάθονται ψηλά στη Βουνιχώρα, το τρίτο το καλύτερο ρωτάει τους διαβάτες για τον Βλαχοθανάση¹⁴⁴. Η τρίτη, η καλύτερη πέρδικα, κλαίει τον Παναγιώτη στον πύργο της Καστάνιας¹⁴⁵, το τρίτο και καλύτερο πουλί μοιρολογεί τον Λιάκο¹⁴⁶.

Τα πολλαπλάσια του τρία προσφέρουν ανάλογες υπηρεσίες με εκείνες των επών και στη δημοτική ποίηση. Σε μεγαλύτερη συχνότητα εμφανίζονται οι αριθμοί έξι, εννιά, δώδεκα και δεκαοχτώ.

Στην *Ιλιάδα*, στο συμβούλιο των γερόντων (Β47) ο Αγαμέμνονας συγκαλεί έξι βασιλιάδες. Στο νεοελληνικό κείμενο έξι καλόγεροι συνολικά αρματώσανε καράβι «Τρεις καλόγεροι κρητικοί»¹⁴⁷.

Στην *Οδύσσεια* (θ 258) υπάρχουν εννέα κριτές των αγώνων και της χορευτικής επίδειξης των νεαρών Φαιάκων. Η ιδανική ελληνική οικογένεια στη δημοτική ποίηση δομείται από περισσότερα αρσενικά μέλη και λιγότερα θηλυκά. Έτσι, εννέα γιους και μια θυγατέρα έχει η μάνα στο ποίημα «Του νεκρού αδελφού»¹⁴⁸. Στις εννέα μέρες από την ημέρα του θανάτου αποδίδονται τιμές στον νεκρό «τζαί πέζα, πέζα γιούλλη μου για ν' αποκαματίσης/ η καλή σου επέθανεν τζ' έκαμε τες εννιά της» για να κλείσει και τυπικά ο κύκλος της επίγειας ζωής, σύμφωνα με το άσμα «Της κακής πεθεράς»¹⁴⁹. Ο πόνος της γυναίκας δεν μετριάζεται. Ανάμεσα στους άλλους συγγενείς, μάνα, πατέρα, σύζυγο, έχασε και εννέα αδελφούς¹⁵⁰. Στο ακριτικό ποίημα «του Υιού του Αρμούρη» τη νύχτα που γεννήθηκε ο γιος του Αρμούρη «τρώει εννιά φουρνιές ψωμί κι εννιά δισίκλες γάλα»¹⁵¹. Στο ιστορικό άσμα «της Νάουσας» αναφέρεται ότι κατά την αποτυχημένη επανάσταση στη Νάουσα καταστράφηκαν εννέα χωριά¹⁵².

Η πεθερά εύχεται για τη νύφη που μπήκε στο σπίτι της να αποκτήσει εννέα γιους και μια «γλυκομηλίτσα», δηλαδή κόρη¹⁵³. Εννέα μοιρολογίστρες, τρεις από τη

¹⁴³ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 7.

¹⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 7.

¹⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 60.

¹⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 65.

¹⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 59.

¹⁴⁸ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 138.

¹⁴⁹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 353.

¹⁵⁰ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 163.

¹⁵¹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 45.

¹⁵² Στο ίδιο, σ. 159.

¹⁵³ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 243.

Σκόπελο, τρεις από τη Σκύρο και τρεις από τα Ψαρά, πρέπει να θρηνήσουν τη «λυγερή» που άφησε τα εγκόσμια ¹⁵⁴.

Για τον αριθμό δώδεκα αξίζει να αναφέρουμε τα εξής: ο Αχιλλέας σφάζει δώδεκα νεκρούς Τρώες στην πυρά που ανάβει για να τιμήσει τον Πάτροκλο (Ψ 175-180). Δώδεκα αδερφούς και άντρα τον Διγενή λέει ότι έχει η λυγερή στον δράκο, όταν κατέβηκε στη βρύση να πάρει νερό ¹⁵⁵. Δώδεκα έτη η κόρη συμβίωνε με τους κλέφτες, χωρίς κανείς να αντιληφθεί ότι είναι γυναίκα στο τραγούδι «Η κόρη με τους κλέφτες» ¹⁵⁶. Ο κλέφτης παραγγέλνει στους συντρόφους να φέρουν παλιό κρασί δωδεκαχρονήσιο για να πλύνει τις λαβωματιές του ¹⁵⁷. Στο άσμα «ο Τζωρτζάκης κι ο Ζαφέρας» διαβάζουμε:

«ο καπετάν Τζωρτζάκης ήτον πλούσιος,
Καράβιν άρματώνει για το κρούσος
στα δώδεκα νησιά πα νά μαλώνη.
Τούρκους και Τουρκοπούλες νά σκλαβόνη» ¹⁵⁸.

Η κόρη βαριαναστενάζει, γιατί ο άντρας της βρίσκεται δώδεκα χρόνια μακριά της στην ξενιτιά στο τραγούδι «Πιστή σύζυγος γυρισμός ξενιτεμένου» ¹⁵⁹, ενώ δώδεκα χρόνια απουσίαζε και ο σύζυγος της άπιστης γυναίκας στο άσμα «Η άπιστη σύζυγος» ¹⁶⁰. Στην παραλογή του Χαρζανή ή της Λιογέννητης» πάλι, δώδεκα έτη αγωνίζεται ο Χαρζανής να κάνει γυναίκα του την Αρετή και δώδεκα χρόνια εκείνη προφασίζεται ότι προσπαθεί να μάθει κέντημα, όταν εμφανίζεται στο σπίτι της μεταμφιεσμένος σε γυναίκα (ξαδέλφη Αρετής) ¹⁶¹. Η κόρη, η οποία έδωσε τριαντάφυλλα στον νεαρό κυνηγό και έλαβε το δαχτυλίδι που της πέταξε, έχει δώδεκα αδελφούς ¹⁶². Στο κλέφτικο τραγούδι «του Κώστα» τα λημέρια των κλεφτών και οι οξιές βαριαναστενάζουν γιατί χάθηκε ο ομώνυμος κλέφτης και έχει δώδεκα αδέρφια ¹⁶³. Ο Παναγιώταρος δεν προσκυνά τον Αλή Μπέη και αυτός δώδεκα μέρες

¹⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 331.

¹⁵⁵ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 19.

¹⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 266.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 279.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 293.

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 361.

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 365.

¹⁶¹ Στο ίδιο, σ. 398.

¹⁶² Στο ίδιο, σ. 433.

¹⁶³ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 50.

συνεχώς διεξάγει εναντίον του αδυσώπητο πόλεμο, όπως διαβάζουμε στο άσμα «Των Κολοκοτρωναίων και του Παναγιώταρου Βενετσανάκη»¹⁶⁴.

«- Ώρα καλή, μπουλούκμπαση-Καλώς τον Χρόνη οπού ‘ρθε.
Πως τα ‘χεις Χρόνη μ’ τα παιδιά, τι κάνουν τα παιδιά σου,
- Σε προσκυνούν, μπουλούκμπαση, και σου φιλούν τα χέρια
δώδεκα μέρες έλειπα, τι κάνουνε δεν ξέρω».

απαντά ο Χρόνης στην ερώτηση του Τούρκου αξιωματικού και όταν αντιλαμβάνεται ότι τα παιδιά είναι σκοτωμένα ορμά στον τουρκικό στρατό και σκοτώνει δώδεκα Αρβανίτες και δύο αξιωματικούς «Του Χρόνη»¹⁶⁵.

Ο ερωτευμένος νέος περιφέρεται γύρω από της Μαρουδής το αλώνι, όπου δώδεκα εργάτες κοπιάζουν ¹⁶⁶. Στο τραγούδι «Η μάνα του ξενιτεμένου» δώδεκα χρόνια πέρασαν, και κανείς δεν είδε τον ξενιτεμένο παρόλο που ο ίδιος υποσχόταν στη μάνα του:

«κάλλιο, μανούλα μου γλυκιά, κάλλιο να σκάσω πρώτα,
παρά να μη σας θυμηθώ στα έρημα τα ξένα».¹⁶⁷

Το συμβούλιο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Παλαιολόγου απαρτιζόταν από δώδεκα Ρωμαίους άρχοντες, σύμφωνα με το άσμα «Το πάρσιμο της Πόλης»¹⁶⁸. Μεταξύ των άλλων που ζητεί ο γιος του βασιλιά για να αγγίξει το χέρι της Ζερβοπούλας είναι και δώδεκα μύλοι μαζί με τους μυλωνάδες¹⁶⁹.

Στο κλέφτικο τραγούδι «Ο Ζίδρος κάνει τη χαρά» ο Ζίδρος κάλεσε στη χαρά του γιου του «την κλεφτουριά τα δώδεκα πρωτάτα»¹⁷⁰. Ανάμεσα στα άλλα λάφυρα που πήρε ο Τζουβάρης μετά την επιτυχημένη του σύγκρουση με τους Τούρκους ήταν και δώδεκα μουλάρια με ασήμι φορτωμένα¹⁷¹. Στο τραγούδι «Παντρεία στα ξένα» ο νέος παραμένει δώδεκα έτη στον ξένο τόπο, παντρεύεται εκεί και στέλνει ένα μαντήλι με δώδεκα φλουριά στην παλιά του αγάπη. Στην άκρη του μαντηλιού γράφει στην

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 61.

¹⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 63.

¹⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 177.

¹⁶⁷ Στο ίδιο,» σ. 199.

¹⁶⁸ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 128.

¹⁶⁹ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 64.

¹⁷⁰ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 187.

¹⁷¹ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 115.

κόρη τα νέα του γάμου του και την αφήνει στη δική της κρίση να διαχειριστεί τη ζωή της¹⁷².

Συνεχίζουμε με τον αριθμό δεκαοχτώ: στον Όμηρο, δεκαοχτώ ημέρες διήρκεσε το ταξίδι του Οδυσσέα από το νησί της Καλυψώς ώσπου να αντικρύσει τα βουνά της χώρας των Φαίακων, αντίστοιχα στο δημοτικό τραγούδι «Ο Τσαμαδός παλεύει με τον γιό του» φοβούνται μην έρθει ο Τσαρπαλής στο πανηγύρι που γίνεται προς τιμήν του Αγίου Ιωάννη και καταστρέψει τους δεκαοχτώ χορούς και τα δεκαοχτώ τραπέζια¹⁷³.

Στην παραλλαγή του ακριτικού άσματος «Του Σκλάβου εις το καράβι» ταξιδεύουν με δεκαοχτώ πειρατικά πλοία, αφεντικά, υπηρέτες, σκλάβοι¹⁷⁴. Δεκαοχτώ μουλάρια και πολλά άλλα δώρα δίνει η μάνα για να σώσει το παιδί της από τη σφαγή στην παραλλαγή του ιστορικού άσματος «Το πάρσιμο της Πόλης εις τα τραγούδια του Πόντου»¹⁷⁵.

Στην αγορά, όπου κατέβηκε ο βασιλιάς, συναντά δεκαοχτώ μαγεύτρες σύμφωνα με την παραλογή «Του Μαυριανού και της αδελφής του»¹⁷⁶. Εκτός από τους δώδεκα αδελφούς έχει και δεκαοχτώ εξαδέλφους η κόρη, η οποία χάρισε τα τριαντάφυλλα στον κυνηγό και πήρε το δαχτυλίδι που της πέταξε¹⁷⁷. Δεκαοχτώ καμπάνες έχει η Αγιά-Σοφιά στον θρήνο από την Τραπεζούντα «Το Πάρσιμο της Πόλης»¹⁷⁸. Ο Κωνσταντής δένει τον Γρίβα (άλογο) με δεκαοχτώ ζωνάρια και το κεφάλι του με δεκαοχτώ μαντήλια «Ο Κωνσταντής κι ο Γρίβας του». Ο Τζουβάρας χτύπησε τους Τούρκους και έπιασε δεκαοχτώ σκλάβους¹⁷⁹. Τέλος, η καρδιά αναπαρίσταται με δεκαοχτώ κλειδιά στο τραγούδι «Χωρίς απάντηση»¹⁸⁰.

Ο αριθμός τριάντα προκύπτει από τον πολλαπλασιασμό του ιερού αριθμού τρία με τον άλλον ιερό αριθμό δέκα και αποτελεί κοινή συνιστώσα μεταξύ Ομήρου και λαϊκής προφορικής παράδοσης. Στον Όμηρο, ο Ασκάλαφος και ο Ιάλμενος από τον Ορχομενό κυβερνούσαν τριάντα καράβια, ο Φεΐδιππος και ο Άντιφος από τα Δωδεκάνησα τριάντα και οι Ποδαλείριος και Μαχάονας από την Τρίκκη άλλα τριάντα (B516, 680,733). Στα τριάντα χρόνια μια φορά γέννησε η μάνα και κάνει τον

¹⁷² Στο ίδιο, σ. 289.

¹⁷³ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 179.

¹⁷⁴ Στο ίδιο, σ. 114.

¹⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 129.

¹⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 379.

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 433.

¹⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 128.

¹⁷⁹ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 115.

¹⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 287.

Πορφύρη και στις τριάντα μέρες από τη γέννησή του βγήκε και καυχήθηκε στο «Του Πορφύρη»¹⁸¹.

Στην κυπριακή παραλλαγή του ακριτικού τραγουδιού «Ο Κωνσταντής νυμφευμένος κι ο μαύρος του», ο Κωνσταντής μιλάει με τον μαύρο του, το άλογο του. Του αναφέρει ότι θα τον πάει στην αλυκή και θα τον φορτώσει τριάντα μόδια αλάτι από πάνω και είκοσι από κάτω¹⁸². Τριάντα πίνουν από τον γιακά τον Κωνσταντή και τον οδηγούν στη φυλακή, όταν τον έπιασαν με την κόρη του Εμίρη στο άσμα «Ο φυλακισμένος κ' η βασιλοπούλα». Αντί να εκτίσει τριάντα μέρες που ήταν η αρχική ποινή, τελικά εξέτισε τριάντα χρόνια¹⁸³. «Ο κλέφτης που πεθαίνει» μας λέει ότι υπήρξε τριάντα χρόνια αρματωλός και είκοσι χρόνια κλέφτης¹⁸⁴. «Τριάντα αμπελόγрана» πέρασε ο Μαύρος (άλογο) και σκόνταψε και έπεσε ο αφέντης του στο άσμα «Χήρας υγιός και άλογα»¹⁸⁵. Στο τραγούδι «Του φυλακισμένου» ο φυλακισμένος πέρασε τριάντα χρόνια στη φυλακή αντί για τριάντα μέρες¹⁸⁶.

Και ο αριθμός τριακόσια ως πολλαπλάσιο του τρία συναντάται στον Όμηρο και στη νεοελληνική λογοτεχνία και δηλώνει ένα ικανό πλήθος από ανθρώπους, ζώα και αντικείμενα. Στον Όμηρο, τριακόσια αρνιά παίρνει ο Νηλέας από τους Ηλείους ως αποζημίωση (Λ 680). Τριακόσιοι κρατούν το μαγνάδι της Αρετής, καθώς πηγαίνει προς συνάντηση με τον βασιλιά «Του Μαυριανού και της αδελφής του»¹⁸⁷. Σύμφωνα με το άσμα «Αλβανικές επιδρομές κατά της Σιατίστης», οι κάτοικοι της Σιάτιστας δεν φοβούνται τον Τιαφίλ και τον Ασλάν Μπέη γιατί τους υπερασπίζεται ο Νιόπλιος με τριακόσια παλικάρια στο σπαθί¹⁸⁸. Ο αριθμός τριακόσια εμφανίζεται και στο πειρατικό τραγούδι «Του Γιλαντελή»:

«πες μας, μωρέ Γιλαντελή, πόσους λεβέντες έχεις
πόσους λεβέντες στο κουπί και πόσους στο τουφέκι;
Είχα διακόσιους στο κουπί, τριακόσιους στο τουφέκι»¹⁸⁹.

¹⁸¹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 57.

¹⁸² Στο ίδιο, σ. 100.

¹⁸³ Στο ίδιο, σ. 117.

¹⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 282.

¹⁸⁵ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 32.

¹⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 38.

¹⁸⁷ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 114.

¹⁸⁸ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 145.

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 292.

Το καράβι που ναυπήγησαν οι έξι καλόγεροι μεταφέρει τριακόσιους άρχοντες, κατά το άσμα «Καλόγεροι αρματώνουν καράβι»¹⁹⁰. Ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος σκότωσε τριακόσιους Τούρκους στην τελευταία πολιορκία πριν από «Το πάρσιμο της πόλης»¹⁹¹.

Ο αριθμός τρεις χιλιάδες συναντάται στα ομηρικά έπη και στο δημοτικό τραγούδι. Εκφράζει και στις δύο πλευρές το μεγάλο πλήθος όντων. Στο τραγούδι «του Νάνου»:

«νάνος γυρίζει στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια
και κλέφτες εσυμμάζωνε και κλέφτες συμμαζώνει
και τα μικρά κλεφτόπουλα με τ' ασημένια σκιάδια
τα μάζωξε, τα σύναξε, τα 'καμε τρεις χιλιάδες»¹⁹².

Ο αριθμός τρεις χιλιάδες επίσης συναντιέται μαζί με τον αριθμό δύο χιλιάδες και χρησιμοποιείται ως μοτίβο που επαναλαμβάνεται στα δημοτικά τραγούδια. Έτσι στο δημοτικό τραγούδι «Του Κόμνα Τράκα»:

«ο Δίπλας πάει, πέρασε, πέρα κατ' τη Μαγούλα
να καρτερήση ένα πασσά με δυό, με τρεις χιλιάδες»¹⁹³.

και στη δεύτερη παραλλαγή «του Δεληγιώργη»:

«μητ' απ' τα χιόνια τα πολλά, μητ' από το χειμώνα
τον μαύρο Γιώργη κλείσανε οι άπιστοι Λαλαίοι
αυτοί δεν ήταν λιγοστοί, ήτον δυό τρεις χιλιάδες»¹⁹⁴.

Επιπλέον στο δημοτικό τραγούδι «του Καζαβέρνη»:

«ανάμεσα την Χιλιαδού, δεξιά μεριά της Γούρας
ο Καζαβέρνης πολεμά με δυό με τρεις χιλιάδες»¹⁹⁵.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 474.

¹⁹¹ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 264.

¹⁹² Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 190.

¹⁹³ Στο ίδιο, σ. 250.

¹⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 232.

¹⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 216.

Ο αριθμός ένα σημασιοδοτεί την πρωτοπορία, την ανεξαρτησία, την αρχηγία, τη δυναμική αρχή και την ανδρεία στον Όμηρο· για παράδειγμα, στην *Ιλιάδα* οι πρώτοι της Πύλου συγκεντρώθηκαν για να κάνουν τη μοιρασιά (Λ 685). Αντίστοιχη σημασία έχει και στη δημοτική ποίηση. Στο δημοτικό τραγούδι «Του πρματευτή»: «Σαν τ' άκουσε ο πρωτόκλεφτος πολύ του βαρνεφάνη¹⁹⁶. Ακόμα, μολονότι ένα ήταν «το μικρό βλαχόπουλο» κατορθώνει να κατατροπώσει χίλιους και δύο χιλιάδες¹⁹⁷.

Ο αριθμός δύο δίνει την αίσθηση της συνέχειας και της συντροφικότητας, αλλά και της αντίθεσης και της αντιπαλότητας· παραδείγματος χάριν, στον Όμηρο δύο υπηρέτες βοηθούν τον Οδυσσέα. Ταυτόσημη σημασία έχει και στην προφορική λαϊκή ποίηση:

Στο άσμα «Προδοσία Καλογέρου» διαβάζουμε:

«καλόγερος εκλάδευε του Αιμυαλού τ' αμπέλι
βλέπει δύο κλέφτες να 'ρχονται δυο λευκοφορεμένους»¹⁹⁸.

Αξίζει να αναφέρουμε ακόμα τους εξής στίχους: «όλα τα πουλάκια ζυγά-ζυγά τα χελιδονάκια ζευγαρωτά» από το τραγούδι «Όλα τα πουλάκια ζυγά-ζυγά¹⁹⁹, «ο Όλυμπος κι ο Κίσσαβος τα δύο βουνά μαλώνουν»²⁰⁰ από το τραγούδι «Ο Όλυμπος και ο Κίσσαβος».

Στη θεματολογία του ομηρικού κειμένου και του δημοτικού τραγουδιού, συμμετέχει και ο αριθμός τέσσερα. Αν στην *Ιλιάδα*, τέσσερις λίτρες χωρητικότητα είχε ο λέβητας που θα δινόταν ως έπαθλο, στους αγώνες προς τιμήν του Πατρόκλου (Ψ 268), τέσσερις πιθαμές ήταν το σπαθί του Διγενή στη δεύτερη παραλλαγή του θανάτου του Διγενή²⁰¹. Στα «Τραγούδια της Αγάπης» το φιλί της παντρεμένης αποτιμάται με τέσσερα φλωριά βενέτικα²⁰². Στο ομώνυμο τραγούδι ο γιος της χήρας υπόσχεται στο άλογό του ότι, αν τον σώσει και αυτή τη φορά, θα του χαρίσει τέσσερα χρυσά πέταλα²⁰³. Τα τέσσερα παιδιά του Κωνσταντίνου είναι ζωντανά στην παραλλαγή της Ηλείρου του ακριτικού τραγουδιού «Οι εννιά υιοί του Ανδρόνικου

¹⁹⁶ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 60.

¹⁹⁷ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 83.

¹⁹⁸ Στο ίδιο,» σ. 238.

¹⁹⁹ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 222.

²⁰⁰ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 34.

²⁰¹ Στο ίδιο, ό. π., σ. 105.

²⁰² Στο ίδιο, σ. 152.

²⁰³ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 67.

και ο Συγρόπουλος»²⁰⁴. Στο τραγούδι «του Πλιάτσικα» ο Πλιάτσικας κείται στη βρύση πληγωμένος και ρωτά τα πουλιά αν θα γιατρευτεί. Αυτά τον συμβουλεύουν για να γιατρευτεί να ανέβει τα ψηλά βουνά, όπου οι γενναίοι άνδρες δεν αρρωσταίνουν και όπου βρίσκονται «τα τέσσερα πρωτάτα» των κλεφτών²⁰⁵. Τέσσερα είναι τα κακά που μπορεί να πλήξουν κάποιον άνθρωπο: «η ξενιτιά, η φυλακή, η φτώχεια, η ορφάνια» στο δημοτικό τραγούδι «Βαρύτερη η ξενιτιά»²⁰⁶.

Ο αριθμός σαράντα, επίσης, απαντά στον Όμηρο –σαράντα συκιές έδωσε ο Λαέρτης στον Οδυσσέα (ω 390)– αλλά και στα δημοτικά τραγούδια. Ο αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει το σώμα και τα τέσσερα στοιχεία της φύσης (γη, αέρα, νερό, φωτιά), φανερώνει τις δυσκολίες της ζωής και μπορεί να θεωρηθεί ενδεχόμενη επιρροή από τον ιουδαϊσμό και τον χριστιανισμό.

Βάσει των παραπάνω, ο αριθμός σαράντα έχει διεισδύσει βαθιά στη συνείδηση του ελληνικού λαού. Σαράντα μέρες επιβάλλεται να παραμείνει η λεχώνα στο σπίτι, καθώς τόσες μέρες απαιτούνται για τον εξαγνισμό της. Η έξοδος της πριν από τη συμφωνημένη περίοδο πιστευόταν ότι μπορούσε να προκαλέσει μεγάλο κακό.

Όταν ναυάγησε το πλοίο, το κύμα παράσυρε το μικρό ναυτόπουλο σαράντα μίλια μακριά σύμφωνα με το άσμα «Του Κυρ Βοριά»²⁰⁷.

Ακόμα σε ένα άτιτλο κλέφτικο, το οποίο συμπεριλαμβάνεται στις *Εκλογές του Πολίτη*:

«σαράντα παλικάρια από τη Λεβαδιά
καλά κι αρματωμένα πάνε για κλεψιά,
πάνε για να πατήσουν το καλό χωριό
πάνε και για να κάψουν χώρες και νησιά»²⁰⁸.

Σ' ένα κλέφτικο τραγούδι, το οποίο μας παραδίδεται χωρίς τίτλο, κορίτσια βγήκαν να μαζέψουν λάχανα και βρέθηκαν στα λημέρια των κλεφτών, όπου σαράντα κλέφτες βρίσκονταν ξαπλωμένοι²⁰⁹. Στο άσμα «Η αρπαγή της γυναίκας του Ακρίτη», ο Γρίβας (το άλογο) του Ακρίτα έχει σαράντα πληγές αλλά για το χατίρι της κυράς

²⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 71.

²⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 220.

²⁰⁶ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 285.

²⁰⁷ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 473.

²⁰⁸ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 32.

²⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 41.

του που τον φρόντιζε, δέχεται να ακολουθήσει τον κύριό του για να την σώσουν. Το άλογο με την πρώτη βιτσιά διένυσε σαράντα μίλια²¹⁰. Σαράντα αρκούδες σκότωσε ο Διγενής κατά τη διάρκεια της ζωής του στο δημοτικό τραγούδι «Ο θάνατος του Διγενή»²¹¹. Ο γιος της χήρας με το άλογό του περνά αμπελόγρانا σαράντα οργιές πλατιά στο άσμα «Χήρας υγιός και άλογα»²¹². Σαράντα μέρες έπαιζε ο Γιάννης τη φλογέρα για να μην τον φάει η Λάμια στο «Γιάννης και Λάμια»²¹³. Τη βασιλοπούλα που απομακρύνθηκε με το όμορφο πλοίο της σαράντα μίλια από την ξηρά, την κυνηγά ο γιος του ρήγα με άλλα τρία πλοία στο τραγούδι «Βασιλοπούλα και ρήγα γιος σκλάβος της»²¹⁴. Σαράντα χρόνια έζησε ο Ζίδρος, ως αρματωλός και κλέφτης, στο άσμα «Ο θάνατος του Ζίδρου»²¹⁵. Στο τραγούδι «Όρκος» αναφέρεται ότι σ' αυτόν που έχει δυο αγαπητικές χρειάζονται σαράντα μαχαιριές²¹⁶. Σαράντα οργιές μαλλιά είχε η κόρη και τα έκοψε στο τραγούδι «Της κόρης τα μηνύματα»²¹⁷ και ο Καλαπόθος είχε σαράντα μαχαιριές στο τραγούδι «Του Καλαπόθου ο γδικιωμός»²¹⁸.

Στη δημοτική ποίηση εμφανίζονται, ακόμη, οι αριθμοί τετρακόσια και τέσσερις χιλιάδες. Ως πολλαπλάσια του τέσσερα αντιπροσωπεύουν το πλήθος και τον πλούτο σε υλικά αγαθά. Τετρακόσια σήμαντρα έχει η Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη στο ομώνυμο τραγούδι²¹⁹. η απολησμονημένη παντρεύεται τον νέο που αγαπά και στον γάμο της παρευρίσκονται τετρακόσιοι άρχοντες²²⁰. στο τραγούδι του Δίπλα, παρακαλούσαν οι φίλοι του τον Δίπλα να φύγει με τους Κατσαντωναίους, γιατί ερχόταν να τους αιχμαλωτίσει ο Αγάς Μουχουρδάρης με τέσσερις χιλιάδες επίλεκτους στρατιώτες, στρατό διόλου ευκαταφρόνητο απέναντι στις στρατιωτικές δυνάμεις των Ελλήνων²²¹.

Οι αριθμοί πέντε και επτά λειτουργούν ως αρχέτυπα²²² στη συλλογική ψυχή της λαϊκής δημιουργίας. Στην *Ιλιάδα*, ο Αγαμέμνωνας θυσιάζει στον Δία πέντε χρονών μοσχάρι (Η 38). Στο δημοτικό τραγούδι «Του Πορφύρη», την Πέμπτη μέρα από τη

²¹⁰ Στο ίδιο, σ. 99.

²¹¹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 37.

²¹² Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 32.

²¹³ Στο ίδιο, σ. 54.

²¹⁴ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 471.

²¹⁵ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 113.

²¹⁶ Στο ίδιο, σ. 195.

²¹⁷ Στο ίδιο, σ. 299.

²¹⁸ Στο ίδιο, σ. 476.

²¹⁹ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 4.

²²⁰ Στο ίδιο, σ. 116.

²²¹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 199.

²²² Τα αρχέτυπα είναι δομικά στοιχεία του συλλογικού ασυνειδήτου σύμφωνα με την ψυχαναλυτική προσέγγιση του Carl Jung. Βλ. C.G. Jung, *4 Αρχέτυπα*, μετάφραση: Γιώργος Μπαρουξής, Αθήνα, Ιάμβλιχος, 1988, σσ. 11-14.

γέννησή του ο Πορφύρης πιάνει το σπαθί²²³. Στην παραλλαγή του ίδιου άσματος από την Τραπεζούντα «πεντεήμερος εγέντονε έφαγεν την φουρνέα»²²⁴, ο δράκοντας καταπίνει τα παιδιά του Κωνσταντίνου και πέντε από αυτά βρέθηκαν νεκρά στην κοιλιά του, σύμφωνα με τη δεύτερη παραλλαγή του ακριτικού «Οι εννέα υιοί του Ανδρονίκου και ο Συγρόπουλος»²²⁵. Πέντε ημέρες ζητάει άδεια ο Γιάννης από τον δράκο για να δει τη μητέρα του, άλλες πέντε για να συναντήσει τον πατέρα του, πέντε για να αποχαιρετήσει τα αδέρφια του και άλλες πέντε για να δει τα παιδιά, τη γυναίκα του και να τακτοποιήσει τις υποθέσεις στο άσμα «Κόρη (ή γιος) της αστραπής κι ο δράκος»²²⁶. Ο Γιάννης Ζαρνικιώτης έκλεψε από τους Βλάχους πέντε πρόβατα και πέντε καλά κριάρια στο δημοτικό τραγούδι «Του Γιάννη Ζαρνικιώτη»²²⁷.

Ο αριθμός πέντε εντοπίζεται και στα κλέφτικα τραγούδια. Παρατίθενται τα εξής:

από «Του Δήμου Σκαλτσά»:

«κέρνα μας Ρήνη μ' κέρνα μας , κέρνα ως που να φέξει,
ως που να σκάση ο αυγερινός, να πάη η πούλια γιόμα
ως που να 'ρθη κι ο αφέντης μας την ξαγορά να φέρει
κέρνα το Γούλα μια φορά, τον Σκαλτσοδήμο πέντε»²²⁸.

και από «Του Κώστα Αγραφιώτη»:

«όσοι είστε φίλοι μπιστικοί, φίλοι μ' αγαπημένοι
ούλοι ριντζά να πέσετε στο γιό του Δυοβουνιώτη
κ' εκείνος στον πατέρα του, τον Καπετάν Γιαννάκη,
να μου χαρίση τη ζωή ακόμα πέντε μέρες,
να πάω να μάσω τ' άσπρα μου, που τα 'χω δανεισμένα»²²⁹.

Ο Κωνσταντέλλος, κατά τον θανάσιμο τραυματισμό του, ζήτησε να του φέρουν κοντά του τη μάνα του, τον γιατρό και τα πέντε παιδιά του στο «Του

²²³ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 56.

²²⁴ Στο ίδιο, σ. 57.

²²⁵ Στο ίδιο, σ. 70.

²²⁶ Στο ίδιο, σ. 105.

²²⁷ Στο ίδιο, σ. 227.

²²⁸ Στο ίδιο, σ. 244.

²²⁹ Στο ίδιο, σ. 245.

Κωνσταντέλλου»²³⁰. Πέντε χρόνια από τη ζωή της ζήτησαν από τη μάνα να δώσει στο νιόγαμπρο γιο της και αυτή δεν έδωσε ούτε πέντε μέρες· ζήτησαν πέντε χρόνια από τη νύφη κι αυτή έδωσε τα μισά κι ένα παραπάνω «Νέα χαρίζει έτη ζωής εις τον μνηστήρα της»²³¹. Πέντε Αρβανίτες κρατούν αιχμάλωτη τη Λιάκαινα στο δημοτικό τραγούδι «Της Λιάκαινας»²³². Οι Κολοκοτρωναίοι έχουν πέντε αράδες τα κουμπιά στο κλέφτικο τραγούδι «Των Κολοκοτρωναίων»²³³. Η απαρνημένη καταριέται τον άνδρα που την περιφρόνησε να αρρωστήσει και να τον κρατάνε πέντε γιατροί στο τραγούδι «Η κατάρα της απαρνημένης»²³⁴. Ο αριθμός πέντε εμφανίζεται και στο νυφιάτικο τραγούδι «Όταν πάν να πάρουν τη νύφη»:

«Αυτό τ'αστέρι το λαμπρό, που πάει κοντά στην Πούλια,
αυτό μου φέγγει κ'έρχομαι, κόρη μ', στον οβρορό σου.
Χτυπά τη θύρα δυο φορές, το παραθύρι πέντε»²³⁵.

Επιπλέον, αισθητή είναι η παρουσία και του αριθμού πενήντα, εκτός από τον Όμηρο και στην προφορική παράδοση. Στην *Ιλιάδα* ο Νέστορας διηγείται την ιστορία της επίθεσης κατά των Ηλείων και την αρπαγή πενήντα βοδιών, πενήντα αρνιών, πενήντα εριφίων και πενήντα χοιρινών (Π 256).

Ο αριθμός επτά θεωρείται ιερός από τα βάθη των αιώνων και αξιοποιείται από τον Όμηρο και τους λαϊκούς δημιουργούς για τους ποικίλους συμβολισμούς του. Στην *Οδύσσεια*, την έβδομη ημέρα φεύγουν από το νησί του Ήλιου ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του (μ 39). Επίσης, διαβάζουμε στο «Τραγούδι του Δασκαλογιάννη»:

«τέτοιο επτακέφαλο θεριό και λιονταριού ισπέτι
πώς δα τονε μερώσουμε να μπει στο βιλαέτι
βάνουν έναν γλυκό καφέ σε φλαμουρί φλιτζάνι
κ' ένα τζιμπούκι γιασεμί εφτά σακούλια κάνει»²³⁶.

Ακόμα, στο δημοτικό τραγούδι «Έβαψαν τα πάντα» διαβάζουμε:

²³⁰ Στο ίδιο, σ. 300.

²³¹ Στο ίδιο, σ. 360.

²³² Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 66.

²³³ Στο ίδιο, σ. 71.

²³⁴ Στο ίδιο, σ. 160.

²³⁵ Στο ίδιο, σ. 179.

²³⁶ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 142.

«στην άκρη του Αντλικού καθόταν μια σουλτάνα
που είχε τα χείλη κόκκινα, το μάγουλο βαμμένο
κι έσκυψα και το φίλησα κι έβαψε το δικό μου.
σ' εφτά ποτάμια το 'πλυνα και τα εφτά εβάψαν
κι έβαψε η άκρη του γυαλού κι η μέση του πελάου»²³⁷.

Εστιάζουμε και στον αριθμό οκτώ, ο οποίος αποτελεί κοινό τόπο ανάμεσα στον Όμηρο και τη δημοτική ποίηση. Στην *Οδύσσεια*, οι Φαίακες προς τιμήν του Οδυσσέα σφάζουν οχτώ χοίρους ανάμεσα στ' άλλα ζώα (θ 60). Στο τραγούδι «Του νεκρού αδελφού», όταν οι οχτώ αδερφοί δεν θέλουν να παντρέψουν την αδερφή τους μακριά σε ξένη χώρα, ο Κωνσταντίνος, ο ένατος αδελφός, διαφοροποιείται²³⁸.

Εμφανίζεται πάλι σε συνδυασμό με τον αριθμό εφτά: ο Πορφύρης στις εφτά, οχτώ μέρες από τη γέννησή του καυχήθηκε σαν να ήταν ολοκληρωμένο παλικάρι «Του Πορφύρη»²³⁹. Συναντούμε επίσης τον αριθμό οχτώ από την πρόσθεση που γίνεται στις δύο τετράδες των αδελφών «Οι εννέα αδελφοί και το στοιχείο του πηγαδιού»: «τέσσερις συν τέσσερις γένηκαν οχτώ»²⁴⁰.

Επιπροσθέτως, συμπορεύονται και οι αριθμοί ένα, τρία και πέντε ως τριάδα και ένα, δύο, τρία και πέντε ως τετράδα.

Έτσι, στο άσμα «Του Λεωνίδα Σαμαρινιώτου»:

«δεν σου 'πα γιε μου μια βολά, δεν σου 'πα τρεις κι πέντε
στα Γριβινά μην κατεβής, στη Σιατ'στα μην πιράσης!
Δεν είναι ου περσινός κιρός, προυπέρσινη αντάρα
Φέτου κατέβηκε Αλή-μπεης μαζί με τ'ς Αρβανίτις»²⁴¹.

Ο ξενιτεμένος μας λέει στο άσμα: «Η ξενιτιά με πλάνεσε»:

«έπιασα ξένες αδερφές και ξένες παραμάνες
έπιασα μια σταυραδελφή, να πλένει τα σκουτιά μου·
Τα πλένει μια, τα πλένει δυο, τα πλένει τρεις και πέντε

²³⁷ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 189.

²³⁸ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 138.

²³⁹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 56.

²⁴⁰ Στο ίδιο, ό. π., σ. 73.

²⁴¹ Στο ίδιο, σ. 298.

κι από τις πέντε και μπροστά τα ρίχνει στα σοκάκια»²⁴².

Η συσσώρευση πολλών αριθμητικών στοιχείων στον ίδιο στίχο προσδίδει ρυθμό και μουσικότητα στο τραγούδι. Τέσσερις και οχτώ βάγιες στολίζανε τη Μαριγώ στο τραγούδι «Του Μαυριανού και της αδελφής του»²⁴³. Με «έξι και εφτά νομάτους» πηγαίνει μπροστά ο Βελή Γκέκας στο τραγούδι «Του Κατσαντώνη»²⁴⁴.

Τα κείμενα των δημοτικών τραγουδιών δεν υστερούν από τη χρήση του αριθμού δέκα, πράγμα ευκρινές και στα ομηρικά έπη: δέκα κατσίκια πήρε ο Οδυσσέας ως μερτικό του από τη χώρα των Κυκλώπων (ι 160). Στην παραλλαγή «Του Σκυλοδήμου», ο Δήμος προτρέπει την Ειρήνη, κάποια όμορφη κοπέλα, να τον κερνάει μέχρι την εμφάνιση του Αυγερινού στον ουρανό και από εκεί και πέρα της υπόσχεται ότι θα την στείλει σπίτι της με συνοδεία δέκα παλικάριών²⁴⁵.

Στο άσμα «Η κακή πεθερά» τη δέκατη μέρα από τον γάμο του, ο Κωνσταντίνος έλαβε τη δυσάρεστη είδηση ότι πρέπει να αφήσει τη νιόπαντρη γυναίκα του και να φύγει για δύσκολο ταξίδι²⁴⁶. Στο άσμα «Ο Κωνσταντής νυμφευμένος κι ο μαύρος του»²⁴⁷, όλες οι κοπέλες, όταν βλέπουν τον Κωνσταντίνο του χαρίζουν φιλιά, εκτός από την Ελενιώ, η οποία υποπτεύεται ότι εκείνος αγαπάει άλλη κοπέλα. Ο ίδιος το αρνείται, αλλά το άλογο τον προδίδει λέγοντας ότι ο Κωνσταντίνος σε κάθε κάστρο που πηγαίνει έχει δέκα γυναίκες και στην Κωνσταντινούπολη τη νόμιμη γυναίκα του και τα παιδιά του. Στη βραχύτερη κυπριακή παραλλαγή, το άλογο ζητάει από τον Κωνσταντίνο, το αφεντικό του, το εξής: «βάλε μου χάσες ένδεκα τζαί μπροστελλίνες δέκα»²⁴⁸.

Στην τρίτη παραλλαγή του ιστορικού άσματος «Το πάρσιμο της πόλης εις τα τραγούδια του πόντου», κατά την τριήμερη λεηλασία της Πόλης από τους Οθωμανούς, η μάνα για να σώσει το παιδί της προσφέρει εκτός από τ' άλλα λύτρα και δέκα άλογα²⁴⁹.

²⁴² Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 296.

²⁴³ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 380.

²⁴⁴ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 74.

²⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 243.

²⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 351.

²⁴⁷ Στο ίδιο, σσ. 96-97.

²⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 101.

²⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 129.

Η απαρνημένη καταριέται τον άπιστο αγαπημένο της στο άσμα « Η κατάρα της απαρνημένης»:

«από ψηλά να γκρεμιστή και χαμηλά να πέση
το κυπαρίσσι να είναι ψηλό, να λυγιστή, να πέση.
Από ψηλά να γκρεμιστή και χαμηλά να πέση.
Σαν το γυαλί να ραγιστή, σαν το κερί να λιώση.
να πέση εις τούρκικα σπαθιά, εις φράγκικα μαχαίρια
πέντε γιατροί να τον κρατούν και δέκα μαθητάδες»²⁵⁰.

«Στα τραγούδια της αγάπης» διαβάζουμε:

«εγώ περνάω κι' αντιπερνάω στις Μαρουδής τ' αλώνι,
οπού αλωνίζουν δώδεκα, κι' οπού συμπαίζουν δέκα,
κ' η Μάρω με τη μάννα της τριγύρω λαγανίζει»²⁵¹.

Ο αριθμός δέκα συνάπτεται και με τον αριθμό πέντε στο άσμα « Ο θάνατος του Διγενή»:

«επήγαν και τον ηύρανε στον κάμπο ξαπλωμένο
-Που 'σουν εσύ βρε Διγενή και θέλεις να πεθάνης.
-Φάτε και πιείτε φίλοι μου κι εγώ σας αφηγιέμαι.
Στης Αλαμάνας το βουνό, στης Αραπιάς τον κάμπο,
εκεί που πέντε δεν περνούν και δέκα δεν διαβαίνουν
κ' εγώ ο μαύρος πέρασα πεζός κι αρματωμένος »²⁵².

Ο αριθμός έντεκα, επίσης, εντοπίζεται τόσο στον Όμηρο, όσο και στην προφορική λαϊκή ποίηση. Στην *Ιλιάδα*, ο Έκτορας κρατάει κοντάρι έντεκα πήχες (Ζ 38), στο δημοτικό τραγούδι ένδεκα χάσες αποκτά το άλογο του Κωνσταντή από τον κύριό του²⁵³. Παράλληλη είναι η χρήση του αριθμού δεκατρία. Στην *Οδύσσεια*, ο

²⁵⁰ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 160.

²⁵¹ Στο ίδιο, σ. 177.

²⁵² Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 36.

²⁵³ Στο ίδιο, σ. 101.

Λαέρτης χάρισε στον Οδυσσέα δεκατρείς αγλαδιές (ω 340)· ο αριθμός δεκατρία στο παρακάτω τραγούδι αξιοποιείται ως μέσο εξύμνησης της ανδρείας του τελευταίου αυτοκράτορα του Βυζαντίου, εφόσον κατά τη διάρκεια της 29^{ης} νύχτας του Μαΐου του 1453 ο αυτοκράτορας, ανάμεσα στο πλήθος των στρατιωτών που φόνευσε, εξόντωσε και δεκατρείς πασάδες στο άσμα «Το πάρσιμο της Πόλης»²⁵⁴.

Στο άσμα, “όλα τα ελάφια χαίρονται,” μόνο μια ελαφίνα είναι λυπημένη και όταν την ρωτούν για τη στάση της, αυτή τους λέει:

«το τι’ καλό ‘χω να χαρώ, να πα κοντά με τ’ άλλα;
Δώδεκα χρόνους άκληρη, δεν έκανα μουσκάρι
κι ανάμεσα στους δεκατρείς εβγήκα με μουσκάρι.
Για μένα βγήκε ο κυνηγός, για μένα κι ο κουρσάρος
μου πήρε το ταιράκι μου, πήρε και το παιδί μου»²⁵⁵.

Ο αριθμός δεκατρία μαζί με τον αριθμό δώδεκα απαντά στο «Τραγούδι της φυλακής»:

«θαρρείς μάνα κι η φυλακή πως είναι περιόλι
να σύρης το αμπελόφυλο να μηης να σεργιανίσης
η φυλακή ‘χει σίερα και πόρτες σιδερένιες
έχει βάρδιες δώδεκα και δεκατρείς πορτόρους»²⁵⁶.

Τα δημοτικά τραγούδια βρίθουν από τον αριθμό δεκαπέντε, νέο αριθμολογικό στοιχείο, πιθανότατα κατ’ επίδραση του ιαμβικού δεκαπεντασύλλαβου στίχου. Ο τραυματισμένος Καραϊσκάκης λέει στους συντρόφους ότι θα επιστρέψει σύντομα κοντά τους, αλλά περνούν δεκαπέντε μέρες από την ημέρα της αναχώρησής του και δεν επιστρέφει στο άσμα «Του Γεωργίου Καραϊσκάκη»²⁵⁷. Ο φυλακισμένος απευθύνεται στη μητέρα του ως εξής στα «Τραγούδια της φυλακής»:

«εβγα να με ιδής και να με καμαρώσης
με παν οι χωροφύλακες τα χέρια σταυρωμένα

²⁵⁴ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 264.

²⁵⁵ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 377.

²⁵⁶ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 303.

²⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 248.

μόχουν αλύσους δώδεκα, λινάρια δεκαπέντε»²⁵⁸.

Ο βασιλιάς κατεβαίνει στην αγορά στο άσμα «Του Μαυριανού και της αδερφής του» και συναντά δεκαπέντε μαγεύτρες²⁵⁹. Η Ευγενούλα πεθαίνει, αλλά παραγγέλνει στη μάνα της να μην κακοκαρδίσει τον άντρα της τον Κωνσταντή και να του ετοιμάσει δείπνο, ο Κωνσταντής όμως έρχεται καβάλα στο άλογό του με δεκαπέντε φλάμπουρα «Της Λυγερής και του Χάρου»²⁶⁰. Ο αριθμός συνεκφέρεται στον ίδιο στίχο με άλλους αριθμούς, όπως με το δώδεκα, το δεκαοχτώ, το είκοσι.

«Η μάνα του ξενιτεμένου»:

«κάλλιο, μανούλα μου γλυκιά, κάλλιο να σκάσω πρώτα,
παρά να μη σας θυμηθώ στα έρημα τα ξένα.
Δώδεκα χρόνοι απέρασαν και δεκαπέντε μήνες
καράβια δεν τον είδανε, ναύτες δεν τότε ξέρουν»²⁶¹.

Και στα «Κάλαντα Πρωτοχρονιάς-παινήματα ευχές»:

«-θα σε ρωτήσω δέσποτα, πόσα πινάκια σπέρνεις;
-Σπέρνω κριθάρι δώδεκα, σιτάρι δεκαπέντε
μα κείνο το ζηλέψανε περδίκια και λαγούδια»²⁶².

Η Αγία Σοφία είχε δεκαπέντε σήμαντρα και δεκαοχτώ καμπάνες στο ιστορικό τραγούδι «Το πάρσιμο της Πόλης»²⁶³.

Ο αριθμός δεκαέξι εμπεριέχει τον αριθμό ένα και έξι και καταλήγει στον μονοψήφιο ιερό αριθμό επτά. Στη δεύτερη παραλλαγή από την Κάρπαθο του τραγουδιού «της Λυγερής και του Χάρου», η Κρυστάλλω καυχήθηκε ότι δεν την παίρνει ο Χάρος, κάποτε ο Χάρος την άγγιξε, αρρώστησε, έπεσε στο κρεβάτι και ο αρραβωνιαστικός της για δεκαέξι μέρες δεν την συνάντησε²⁶⁴. Με τον αριθμό

²⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 304.

²⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 379.

²⁶⁰ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 224.

²⁶¹ Στο ίδιο, σ. 199.

²⁶² Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 251.

²⁶³ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 263.

²⁶⁴ Στο ίδιο, σσ. 424-425.

δεκατέσσερα ταυτίζεται η αξία του φιλιού της παντρεμένης στα «Τραγούδια της αγάπης»²⁶⁵.

Από τη δεύτερη δεκάδα επισημαίνουμε και τον αριθμό δεκαεπτά που μεταφέρεται και στη δημοτική ποίηση. Δεκαεφτά γυναίκες έπνιξε ο Αλή-Πασάς μαζί με την κυρά-Φροσύνη στη λίμνη των Ιωαννίνων²⁶⁶. Η κοπέλα που πλήρωσε με τη ζωή της, γιατί έδωσε τέσσερα τριαντάφυλλα στον βασιλιά που περνούσε, είχε δεκαεφτά ξαδέρφια²⁶⁷.

Σημαντική θέση κατέχει στα ομηρικά έπη ο αριθμός είκοσι, ο τελευταίος της δεύτερης δεκάδας. Στην *Ιλιάδα*, ο Ήφαιστος μαστόρευε είκοσι τρίποδες (Σ 470). Στο δημοτικό τραγούδι εμφανίζεται μεμονωμένα, αλλά και σε συνδυασμό με τον αριθμό τριάντα. Έτσι, στο τραγούδι: «Ο Κωνσταντής νυμφευμένος κι ο Μαύρος του» ο Κωνσταντίνος φόρτωνε το άλογό του με είκοσι μόδια αλάτι από κάτω και τριάντα από πάνω²⁶⁸. Ο κλέφτης που πεθαίνει στον τελευταίο λόγο προς τα παιδιά του αναφέρει: «Τριάντα χρόνια αρματολός κ' είκοσι έχω κλέφτης»²⁶⁹. Ο αριθμός είκοσι χρησιμοποιείται και ως καταληκτική ημερομηνία, όταν δεν προσδιορίζεται με ακρίβεια ο χρόνος. Έτσι: «στες δεκαπέντε του Μαΐου, στες είκοσι του μήνα ο Βεληγκέκας κίνησε να πάη στον Κατσαντώνη» σύμφωνα με το κλέφτικο τραγούδι «Του Κατσαντώνη»²⁷⁰.

Ο αριθμός είκοσι ένα, ο πρώτος αριθμός της τρίτης δεκάδας, απαντά επίσης στη δημοτική παράδοση. Η μάνα στο «νανάρισμα» των Μαστιχοχωρίων εύχεται για το παιδί της:

«κάμε, Χριστέ τσαι Παναγιά, τσαι θρέψε το παιδί μου,
να μεγαλώσει να θραφή, καλό παιδί να γίνη.
Τύχη χρυσή ας του δίγετε τσαι φώτιση μεγάλη,
να μάθη γράμματα πολλά τσαι φρόνιμο να γίνη,
για να τσερδίτζη χρήματα, παντού καλά να κάμνη,
ένα τσαι είκοσι σκολειά μ' αληθινούς δασκάλους»²⁷¹.

²⁶⁵ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 152.

²⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 9.

²⁶⁷ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 71.

²⁶⁸ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 100.

²⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 282.

²⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 201.

²⁷¹ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 188.

Από τους διηγήσιους της πέμπτης δεκάδας και της έκτης εντοπίζονται οι αριθμοί σαράντα τέσσερα και πενήντα τρία, οι οποίοι καταλήγουν αμφότεροι στον μονοψήφιο οκτώ. Στον άνδρα που έχει τρεις και τέσσερις ερωμένες χρειάζονται σαράντα τέσσερις μαχαιριές, σύμφωνα με το τραγούδι «Ορκος»²⁷² και στο άσμα «Θοδωράκης Γρίβας»:

«ο Ντελή-Γρίβας κλείστηκε του Κουτσουλιού τον τόπο
είχε κοντά του διαλεχτούς πενήντα τρεις νομάτους»²⁷³.

Μεμονωμένα, ο αριθμός σαράντα πέντε χρησιμοποιείται στο άσμα «της Λιάκαινας». Το άλογο του Λιάκου, για να γλυτώσει την κυρά του από τα χέρια των Αρβανιτών, σαν αντάλλαγμα ζητάει από τον κύριό του να του αυξήσει την τροφή σε σαράντα πέντε χούφτες και το κρασί σε σαράντα πέντε κούπες²⁷⁴. Με τη δεύτερη «βιτσιά», χτύπημα που δίνει ο άντρας στο άλόγό του, αυτό διασχίζει σαράντα πέντε μίλια στα «Άσματα της αρπαγής γυναικός»²⁷⁵.

Επίσης στο άσμα «Αρμάδα κατεβαίνει»:

«- δεν είμαι Πάτρα να σκιαχτώ, Βοστίστα να κιοτέψω
Είμαι Κορώνη ξακουστή, Μεθώνη παινεμένη
Έχω και Κορωνόπαιδα όλο παληκαράδες
Στα δόντια σέρνουν το σπαθί, στα χέρια το ντουφέκι
Θενά βαστάζω πόλεμο σαρανταπέντε χρόνια»²⁷⁶.

Η δημοτική ποίηση αρέσκεται και στη χρήση του αριθμού εξήντα, ο οποίος συναντάται και στον Όμηρο: «εξήντα ήταν τα καράβια του Μενέλαου από τη Σπάρτη, άλλα εξήντα του Αγήνορα από τη Λακεδαίμονα (B 587, 610). Ο αριθμός αυτός εμφανίζεται και ως ζεύγος με τον αριθμό σαράντα πέντε στα δημοτικά τραγούδια:

²⁷² Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 195.

²⁷³ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 256.

²⁷⁴ Στο ίδιο, σ. 66.

²⁷⁵ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 111.

²⁷⁶ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 100.

«Του γιοφυριού της Άρτας»:

«σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
γιοφύρι-ν-εθεμέλιωναν στην Άρτας το ποτάμι.
Ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ εγκρεμιζόταν»²⁷⁷.

Εξήντα είναι τα μουλάρια που κουβαλούν σιτάρι για τον γάμο στο νυφιάτικο τραγούδι «Όταν πήραν τη νύφη»²⁷⁸. Ακόμα, το εξήντα συναντάται μαζί με τον αριθμό τριακόσια: το καράβι που ναυπηγούν οι έξι καλόγεροι μεταφέρει τριακόσιους άρχοντες και εξήντα καλογέρους «Καλογέροι αρματώνουν καράβι»²⁷⁹.

Επίσης, τον Αγγελή μαζί με άλλους είκοσι εξαπάτησε ένας πονηρός караβοκύρης. Τους παράτησε σ' ένα ξερονήσι και επέστρεψε μετά από εξήντα μέρες για να πάρει τα άρματά τους «Του Αγγελή»²⁸⁰.

Ο αριθμός εξήντα συναγελάζεται και με άλλους αριθμούς, όπως το εξήντα πέντε:

Έτσι στο άσμα «Της κακής πεθεράς» διαβάζουμε:

«βλέπεις εκείνο το βουνό το πέρα και το δώθε.
Εκεί παντρεύουν την καλή, την όμορφη του κόσμου
μ' εξήντα πέντε άρχοντες κι εξήντα συμπεθέρους»²⁸¹.

Ο αριθμός εξήντα πέντε έχει και αυτούσια παρουσία στη δημοτική λογοτεχνική παραγωγή. Συνεπώς, στο ακριτικό τραγούδι «Του Διγενή και του Χάρου»:

«ο Διγενής ο γλήγορος άρπαξεν το ραβτίν του
τζαί μια ξυλιάν τον ξύλωσεν τζαι μια ξυλιάν του 'βκάλεν,
Ξέην τό νάχος τής ραβκιάς εξηνταπέντε μίλια»²⁸².

Σημαντική είναι η θέση των διψήφιων αριθμών σαράντα δύο και εξήντα δύο: οι δύο μαζί αποτελούν στερεότυπες φράσεις που επαναλαμβάνονται στη δημοτική

²⁷⁷ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 130.

²⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 180.

²⁷⁹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 474.

²⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 295.

²⁸¹ Στο ίδιο, σ. 349.

²⁸² Στο ίδιο, σ. 40.

ποίηση, είτε πρώτα το σαράντα δύο, είτε αντίστροφα το εξήντα δύο. Παρατίθενται τα ακόλουθα:

«Πιστή σύζυγος γυρισμός ξενιτεμένου»:

«μαλαγματένιος αργαλειός κ' ελεφαντένιο χτένι
κ' έναν κορμί αγγελικόν κάθεται και υφαίνει
μ' εξήντα δυο πατήματα, σαράντα δύο καρούλια
κι ο βρόντος κι ο ηχός πολύς απ' τα πολλά τραγούδια»²⁸³.

«Του Όλυμπου και του Κίσσαβου»:

«εγώ ειμ' ο γέρος Όλυπος στον κόσμο ξακουσμένος
έχω σαράντα δύο κορφές κι εξήντα δύο βρυσούλες»²⁸⁴.

«Της Ζερβοπούλας»:

«μπροστά χορεύουν οι ξανθές και πίσω οι μαυρομάτες,
και μεσ' τη μέση του χορού χορεύει η Ζερβοπούλα,
και λάμπαν τα μανίκια της, κι άστραφτ' η τραχηλιά της.
Κι ο βασιλιάς εξέβγαينه να λαγοκυνηγήσει,
με εξήντα δυο λαγωνικά, σαράντα δυο ζαγάρια»²⁸⁵.

Ο αριθμός εξήντα δύο συναντάται και με τον αριθμό τριακόσια δύο. Το καράβι που κατασκεύασαν οι έξι καλόγεροι έχει τριακόσια δύο κουπιά και εξήντα δύο κατάρτια στο τραγούδι «Καλόγεροι αρματώνουν καράβι»²⁸⁶. Επιπλέον, ο αριθμός εξήντα δυο εμφανίζεται μαζί με τον αριθμό δώδεκα «Το πάλεμα του Τσαμαδού και του γιού του:»

Έτσι:

«μέσ' 'ς τ' άη Γιωργιού τους πλάτανους γένονταν πανηγύρι,
το πανηγύρι ήταν πολύ, κι' ο τόπος ήταν λίγος,
δώδεκα δίπλαις ο χορός, κ' εξηνταδυό τραπέζια»²⁸⁷.

²⁸³ Στο ίδιο, σ. 362.

²⁸⁴ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 35.

²⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 146.

²⁸⁶ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 475.

²⁸⁷ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 102.

Ο αριθμός εξήντα δύο εμφανίζεται και ως ζεύγος με τον αριθμό εξήντα πέντε. Ο συνδυασμός αυτός ίσως επιλέγεται λόγω της παρήχησης που κάνουν τα πρώτα ψηφία των δύο αριθμών «εξήντα», «εξήντα», δημιουργώντας μουσικότητα στον στίχο: χαρακτηριστικό είναι το τραγούδι: «Αρμάδα κατεβαίνει»:

«ερόδισ' η ανατολή και ξέφεξεν η Δύση
γεμίσαν τα βουνά δροσιές κι οι νερατζούλες άνθια
μ' εξήντα πέντε κάτεργα κι εξήντα δυο φρεγάδες
και πάνε για να πάρουνε Μεθώνη και Κορώνη»²⁸⁸.

Εύκολα συνάγεται ότι ο λαϊκός δημιουργός επιλέγει τους διψήφιους αριθμούς για να τονίσει τη σπουδαιότητα διάφορων υποθέσεων, πράξεων, έργων. Οι διψήφιοι αριθμοί, επίσης, εκφράζουν την αξία διάφορων αντικειμένων και εργαλείων πρωταρχικής σημασίας για την κλειστή οικονομία του οίκου. Παραδείγματος χάριν, ο αργαλειός είναι μαλαματένιος κι αποτελείται από εξήντα δυο πατήματα και σαράντα δυο καρούλια. Στο δημοτικό τραγούδι γενικότερα υπάρχει η τάση να μεγεθύνονται τα πάντα. Αυτή η υπερβολή απεικονίζεται αριθμολογικά. Ως εκ τούτου, με την πρώτη βιτσιά το άλογο του Διγενή διανύει εξήντα πέντε μίλια.

Επιπροσθέτως, η υπερβολή αναδεικνύεται με τη χρήση διάφορων αριθμητικών στοιχείων, όπως το πενήντα, το εκατό, το διακόσια, το πεντακόσια, το χίλια, το δύο χιλιάδες. Η προφορική λαϊκή παράδοση δανείζεται το εκατό από τον Όμηρο: η Αθηνά κρατούσε ασπίδα που είχε εκατό κρόσσια, καθένα από τα οποία άξιζε εκατό βόδια (B 448-450).

Παρατίθεται σχετικό απόσπασμα από το ακριτικό τραγούδι: «Του μικρού Βλαχόπουλου»:

«για σύρε συ Βλαχόπουλο στη βίγλα να βιγλήσεις
κι αν είν' πενήντα κι εκατό σύρε μακέλεψέ τους
αν είναι περισσότεροι, γύρισε, μίλησέ μας»²⁸⁹.

Ο Διγενής στο ακριτικό τραγούδι «Ο θάνατος του Διγενή» βρίσκεται στα πρόθυρα του θανάτου και συγκεντρώνει τους φίλους του για να τους αποχαιρετήσει. Τους αφηγείται τα κατορθώματά του, αναφέροντας τις δυσκολίες και τους κινδύνους

²⁸⁸ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 100.

²⁸⁹ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 82.

που αντιμετώπισε στην Αραβία και η Συρία, περιοχές όπου και οι άλλοι ακρίτες φοβούνταν να περάσουν ακόμα και αν βρίσκονταν πενήντα και εκατό μαζί²⁹⁰. Η βασιλοπούλα τη φρεγάδα που αρμάτωσε, την επάνδρωσε με εκατό ναύτες «Βασιλοπούλα και του ρήγα γιος σκλάβος της»²⁹¹.

Ακόμα, ο Χατζαράκης προκειμένου να κερδίσει την Αρετή δίνει μια υπόσχεση στη μάγισσα στο τραγούδι «Του Χαρζανή ή της Ηλιογέννητης»:

«δίδει σου η μάνα μου εκατό και ο κύρης μου διακόσια
κρυφά 'που τσι γονέους μου σου δίνω πεντακόσια»²⁹².

Στο τραγούδι «Του Μπουκουβάλα» ο αριθμός πεντακόσια αποτυπώνει το μέγεθος της απώλειας του τουρκικού στρατού:

«κ' ένα πουλάκι φώναζεν
από ψηλό κλαράκι.
Πάψε, Γιάννη μ', τον πόλεμο, πάψε και το τουφέκι,
να κατακάτσει ο κουρνιαχτός, να σηκωθεί η αντάρα,
να μετρηθεί κι η κλεφτουριά, να μετρηθεί τ' ασκέρι.
Μετριούνται οι Τούρκοι τρεις φορές και λείπουν πεντακόσιοι»²⁹³.

Επιπλέον οι αριθμοί πεντακόσια και χίλια εμφανίζονται μαζί και σχηματίζουν στερεότυπες φράσεις. Παρατίθενται τα εξής:

από το δημοτικό τραγούδι: «Ο Τσαμαδός»

«πανηγυράκι γίνεται κάτω στον Άγιο Πέτρο,
κι ο νιός οπού το γιόρταζε κι ο νιός που το γιορτάζει
σφάζει τα χίλια πρόβατα, τα πεντακόσια γίδια»²⁹⁴.

²⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 105.

²⁹¹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 472.

²⁹² Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 395.

²⁹³ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 55.

²⁹⁴ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 40.

από το άσμα «Η Ζερβοπούλα»:

«τι τάξεις ρήγα να πιαστείς σε Ζερβοπούλας χέρι
της τάζω αμπέλια ατρύγητα μ' όλους τους τρυγητάδες
της τάζω στάρια αθέριστα μ' όλους τους θεριστάδες
της τάζω χίλια πρόβατα και πεντακόσια γίδια»²⁹⁵.

Στο πανηγύρι που γίνεται στη γιορτή του Αγίου Ιωάννη σφάζουν χίλια πρόβατα και χίλια βόδια στο άσμα «Ο Γσαμαδός παλεύει με το γιό του»²⁹⁶. Αλλού παραδίδεται: «πέντε χιλιάδες πρόβατα και τρεις χιλιάδες γίδια» («Γιάννης και Λάμια») ²⁹⁷. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι πάντοτε τα πρόβατα είναι περισσότερα από τα γίδια. Ο αριθμός των ζώων αυξάνει ανάλογα με την αξία τους. Η συνολική αξία των προβάτων είναι μεγαλύτερη απ' αυτήν των εριφίων. Τα πρόβατα είναι πολύτιμα όχι μόνο για το γάλα τους, αλλά και για το μαλλί τους και το περισσότερο βάρος του σώματός τους, άρα και του κρέατος που προσφέρουν.

Αναμφίβολα, οι αριθμοί πεντακόσια και χίλια χρησιμοποιούνται ως κίνητρο για να επιτυγχάνονται στόχοι, όπως είναι η εξαγορά ή η παράταση της ζωής. Ο Αθανάσιος Διάκος πέφτει αιχμάλωτος στα χέρια των Τούρκων, ζητά από αυτούς να του δώσουν λίγες μέρες ζωής, μέχρι να φτάσουν ο Οδυσσέας Ανδρούτσος και ο Θανάσης Βάγιας και ανταλλάσσει την παράταση ζωής του με χίλια φλωριά και χίλιους μαχμουτιέδες στο τραγούδι «του Διάκου»²⁹⁸, ο Χαλήλ Μπέης φωνάζει με μανία ότι δίνει χίλια πουγκιά και ακόμη πεντακόσια για να αφανίσουν τον Αθανάσιο Διάκο «Του Διάκου»²⁹⁹.

Ακόμα, με τους παραπάνω αριθμούς εκφράζεται ο υλικός πλούτος. Στα «Κάλανδα Βαϊτικά» (Στον Παπά του χωριού) εύχονται:

«αυτά τα σπίτια τα ψηλά τα μαρμαροχτισμένα,
με τες μεγάλες τες αυλές και τες πλακοστρωμένες,
νά 'χουν και χίλια πρόβατα και πεντακόσια γίδια»³⁰⁰.

²⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 64.

²⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 79.

²⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 54.

²⁹⁸ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 270.

²⁹⁹ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 17.

³⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 192.

Επίσης, χίλιοι έρχονται έφιπποι και χίλιοι πεζοί να πάρουν τη νύφη στο τραγούδι «Όταν παν να πάρουν τη νύφη»³⁰¹.

Η εξύμνηση της ανδρείας των φυλάκων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας επιτυγχάνεται, όπως ήδη σημειώθηκε, με την υπερβολή, η οποία εμπεριέχεται στην επανάληψη του μοτίβου. Μια τέτοια επανάληψη πρωταρχικά εντοπίζουμε στο άσμα «Του Μικρού Βλαχόπουλου»: «στο έμπα χίλιους έκοψε, στο έβγα δύο χιλιάδες»³⁰². Συνδέεται, επίσης, με τραγούδια που είναι επηρεασμένα από παραλλαγές «Του Μικρού Βλαχόπουλου», όπως το τραγούδι «Του Πορφύρη» και το άσμα «Ο Ανδρόνικος και ο Μαύρος του».

Ακόμη, η γιος της χήρας στο ομώνυμο άσμα που προέρχεται από τη Λευκάδα και την Κρήτη αναπτύσσει υπερφυσικές ικανότητες:

«στο έμπα χίλιους έκοψε, στο έβγα δύο χιλιάδες
κ' εις τ' άλλο στριφογύρισμα δεν ηύρηκε να κόψη»³⁰³.

Οι αριθμοί χίλια πεντακόσια, δύο, τρεις, τέσσερις, πέντε, επτά και εννέα χιλιάδες προσδιορίζουν συνήθως τη στρατιωτική δύναμη των αντιπάλων στρατοπέδων: «Του Μπουκουβάλα»:

«- τι είναι ο αχός που γίνεται και ταραχή μεγάλη ;
Μήνα βουβάλια σφάζονται, μήνα θεριά μαλώνουν ;
- Κι Ουδέ βουβάλια σφάζονται, ουδέ θεριά μαλώνουν.
Ο Μπουκουβάλας πολεμά με χίλιους πεντακόσιους»³⁰⁴.

Και στα δύο τραγούδια «Του Δεληγιώργη» (Γιώργη Γιαννιά) που ακολουθούν:

«σ' ούλον τον κόσμο ξαστεριά, σ' ούλον τον κόσμο ήλιος
τα ριζοβούνια του Λοϊνού πολύ σκοταδιασμένα
καν όχ τα χιόνια τα πολλά, μητ' όχ τα κοκοσάλια.
Μητ' όχ τα χιόνια τα πολλά, μητ' όχ τα κοκοσάλια
τον Δεληγιώργη εκλείσανε πέντε χιλιάδες Τούρκοι.»

³⁰¹ Στο ίδιο, σ. 180.

³⁰² Στο ίδιο, σ. 83.

³⁰³ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 68.

³⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 191.

«Πολλές μανούλες θλίβονται κι ούλες παρηγοριούνται
του Γιώργ' η μάννα θλίβεται, παρηγοριά δεν έχει

τον μαύρο Γιώργη κλείσανε οι άπιστοι Λαλαίοι.

Αυτοί δεν ήταν λιγοστοί, ήταν δυό, τρείς χιλιάδες³⁰⁵».

Με δύο τρεις χιλιάδες πολεμάει ο Καζαβέρνης σε μια περιοχή ανάμεσα στη Χιλιαδού (τοποθεσία της Λοκρίδας) και το όρος Όρθρυς στο άσμα «Του Καζαβέρνη»³⁰⁶. Με τέσσερις χιλιάδες Τουρκαλβανούς, κατά μια άλλη εκδοχή, πολεμά ο Δίπλας στο «Τραγούδι του Δίπλα»³⁰⁷, ενώ σε άτιτλο ακριτικό τραγούδι που αναφέρεται στον Γιάννο, τον γιό του Ανδρόνικου, ο ίδιος ο Γιάννος λέει:

«εφτά χιλιάδες ήσαν κι εγώ μοναχός
κι από τις εφτά χιλιάδες ένας γλύτωσε
που 'χε λαγού πιλάλα, δράκου δύναμη
[...]
μια σαϊτιά μου παίζει μέσα στην καρδιά
τη δύναμη μου κόβει κι όλη την αντρεία³⁰⁸».

Ο αριθμός εννιά χιλιάδες προέρχεται και αυτός από τον Όμηρο. Στην *Ιλιάδα* ο πληγωμένος Άρης φωνάζει από τον πόνο, όσο εννιά χιλιάδες άντρες (E 860). Ο Γιάννης αφηγείται στη γυναίκα του στο άσμα «Ο Γιάννης του Ανδρόνικου ο Γιός»:

«εννιά χιλιάδες ήτο κ' εγώ μουν μοναχός
κι απ' τις εννιά χιλιάδες ένας μου 'μεινε
λαού ποδάρι είχε κι αετού φτερά,
στους ουρανούς επέτα στα νέφη 'βρίσκετο
κ' επέτασε και πήγε πάνω στον ουρανό
και στο ξενέστρεμμά του, κείνος μ' εβάρεσε»³⁰⁹.

³⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 231.

³⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 216.

³⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 199.

³⁰⁸ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό. π., σ. 84.

³⁰⁹ Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 75.

Εννέα χιλιάδες ήταν και οι καλεσμένοι από την πλευρά του γαμπρού στο τραγούδι «Η κακή πεθερά»³¹⁰.

Δεν πρέπει να λησμονήσουμε ακόμα, ότι η μεγάλη στρατιωτική υπεροχή του εχθρού αποδίδεται με τους αριθμούς δεκαοχτώ και είκοσι χιλιάδες:

«Ο μαραμένος πλάτανος»:

«μουιδέ βοριάς με βάρεσε, μουιδέ κακός άερας,
Ο Αλήπασιας επέρασε με δικοχτώ χιλιάδες»³¹¹.

Επίσης: «και οι στρατηγοί σαν τ' άκουσαν πήγαν και ο Κιουταχής τους πλάκωσε με είκοσι χιλιάδες» στο κλέφτικο τραγούδι «Του Γεωργίου Καραϊσκάκη»³¹².

Από τους τριψήφιους αριθμούς επιλέγεται και ο αριθμός πεντακόσια δύο. Ο οπλαρχηγός Ζαχαράκης δεν φοβάται τον Σουφ Αγά, επειδή περιστοιχίζεται από πεντακόσιους δύο συντρόφους³¹³. Σύμφωνα με το κλεφτικό τραγούδι «Του Ζαχαριά», κατά την εκδίκηση εναντίον των προδοτών ο Ζαχαριάς λέει ότι πήρε πεντακόσια δύο φλουριά από τον παπά του Άγιου-Πέτρου, ο οποίος ήταν προδότης³¹⁴.

Η λαϊκή μούσα επιλέγει και το ήμισυ των δεκάδων, όπως πέντε, δεκαπέντε, είκοσι πέντε, σαράντα πέντε, εξήντα πέντε, εβδομήντα πέντε. Η γυναίκα που παίρνει εκδίκηση για τη δολοφονία του Καλαπόθου φτειάχνει ομελέτα με είκοσι πέντε αυγά, στην οποία αναμιγνύει δηλητήριο στο άσμα «Του Καλαπόθου ο γδικιωμός»³¹⁵. Η νύφη, την οποία έδωξε η πεθερά από το σπίτι, όταν ο άνδρας της έφυγε για ταξίδι. ευχήθηκε στον θεό στο άσμα «Η κακή πεθερά»:

:

«θεγέ τζ' αν είμαι πλάσμα σου, Χριστέ 'πόκουσε μου
τ' αρνί αρνούτζιν να γεννά τζ' οι μάννες απού πέντε
τζ' η σσύλα η λαωνιτζή κάθα τζοιλιά 'κοσπέντε»³¹⁶.

³¹⁰ Στο ίδιο, σ. 248.

³¹¹ Γιώργος Ιωάννου, ό. π., σ. 149.

³¹² Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), ό. π., σ. 248.

³¹³ Στο ίδιο, σ. 225.

³¹⁴ Στο ίδιο, σ. 229.

³¹⁵ Στο ίδιο, σ. 476.

³¹⁶ Στο ίδιο, σ. 352.

Ακόμα, στα «Άσματα της Αρπαγής της Γυναικός» διαβάζουμε :

«ως καθούμουν και έτρωγα εις μαρμαρένια τάβλα»

[...]

κ' εγώ από νους μου το 'νοιωσα παντρεύου την καλή μου

μ' άλλον άνδρα την ευλογούν, μ' άλλο την στεφανώνουν

[...]

Περνώ και πάω στους μαύρους μου, τους εβδομηνταπέντε

Ποιος ειν' από τους μαύρους μου, τους εβδομηνταπέντε

ν' αστράψη στην Ανατολή, να ευρεθή στη Δύση»³¹⁷.

Ανακεφαλαιώνοντας, η προφορική παράδοση των ομηρικών επών συνετέλεσε στην υποσυνείδητη μεταφορά της μαθηματικής σκέψης και του κώδικα του Ομήρου στη λαϊκή λογοτεχνική παραγωγή με την πανομοιότυπη χρήση πολλών αριθμητικών στοιχείων. Παράλληλα, διαμόρφωσε και το δικό της αριθμητικό σύστημα, εμπλουτίζοντάς το με άλλα αριθμητικά στοιχεία, κυρίως διψήφιους αριθμούς, οι οποίοι καλύπτουν τις ανάγκες και τους στόχους της εκάστοτε εποχής. Αυτό το αριθμολογικό σύστημα δημιουργείται, κατά τον Πυθαγόρα, από τους πρώτους εννέα αριθμούς.

Δεν πρέπει να λησμονήσουμε, τέλος, ότι το ανωτέρω αριθμολογικό σύστημα εμπλουτίστηκε και με νέες, σύνθετες λέξεις. Το πρώτο συνθετικό στοιχείο αυτών των λέξεων είναι ένα αριθμητικό στοιχείο που προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στον λόγο. Διαφορετικά ακούγεται η λέξη «σπαθί» και διαφορετικά η συνεκφορά «εφταπίθαμο σπαθί», για να αναφέρουμε ένα μόνο χαρακτηριστικό παράδειγμα.

³¹⁷ Στο ίδιο, σ. 111.

Κεφάλαιο 2^ο - Επιβιώσεις της ορφικής και πυθαγόρειας θεωρίας των αριθμών στη νεοελληνική ποίηση

Πέραν της δημοτικής, και στην προσωπική ποίηση σπουδαίοι Έλληνες ποιητές συνδέουν την τέχνη τους με τη μαθηματική σκέψη και τα αριθμολογικά σύμβολα.

Αρχικά, θα ήταν παράλειψη αν δεν αναφέρουμε ότι στο έργο του Διονύσιου Σολωμού διαφαίνεται η έννοια της ορφικής αριθμητικής αντιστοιχίας ουράνιου και επίγειου κόσμου.

Στο ποίημα «Carmen Seculare»:

«δεν είναι χόρτο ταπεινό, χαμόδεντρο δεν είναι·
Βρύσες απλώνει τα κλαδιά το δέντρο στον αέρα·
Μην καρτερής εδώ πουλί, και μη προσμένης χλόη·
Γιατί τα φύλλ' αν είν' πολλά, σε κάθε φύλλο πνεύμα.
Το ψηλό δέντρ' ολόκληρο κι' ηχολογά κι' αστράφτει
Μ' όλους της τέχνης τους ηχούς, με τ' ουρανού τα φώτα.

Σαστίζ' η γη κι' η θάλασσα κι' ο ουρανός το τέρας,
Το μέγα πολυκάντηλο μες στο ναό της φύσης,
Κι' αρμόζουν διάφορο το φως χίλιες χιλιάδες άστρα,
Χίλιες χιλιάδες άσματα μιλούν και κάνουν ένα.
Στο δένδρο κάτω δέησην έκαμ' η βοσκοπούλα·
Τ' άστρα γοργά τη δέχτηκαν καθώς η γη τον ήλιο.
Τα Σεραφείμ εγνώρισαν το βάθος της αγάπης,
Κι' ολόκληρ' η Παράδεισο διπλή Παράδεισό 'ναι.
Ποιος είχε πει που σούμελλε, πέτρα, να βγάλης ρόδο»³¹⁸;

Προδήλως οι δύο κόσμοι συναιρούνται: η ομορφιά της φύσης που ενσαρκώνει τον επίγειο παράδεισο συνενώνεται με τον ιδεατό κόσμο της ομορφιάς και αρμονίας και σχηματίζουν ένα σύνολο τελειότητας. «Ολόκληρ' η Παράδεισο» απαρτίζεται από τη διπλή Παράδεισο. Πρόκειται για έννοιες που αντλούνται έμμεσα από ορφικές και

³¹⁸ Αλεξάνδρα Σαμουήλ, *Πάντα αριθμώ διέταξας: Αναλογία, αριθμολογία και ποίηση*, Αθήνα, Εκδ. Μελάνη, 2018, σ.160.

πυθαγόρειες κοσμοαντιλήψεις ή και από τις γνωστές ρομαντικές αντιλήψεις του Emanuel Swedenborg³¹⁹.

Η ίδια συγχώνευση αναδεικνύεται στο ποίημα που έγραψε ο εθνικός μας ποιητής για την ανιψιά του, η οποία αυτοκτόνησε για να αποφύγει έναν ανεπιθύμητο επικείμενο γάμο. Συμβολική σημασία έχει η κυκλική περιστροφή της κόρης γύρω από τον καθρέφτη και οι πράξεις της που τελούνται τρεις φορές.

«στον καθρέφτη π' ακέριαν εδέχτη
τη γλυκιά της παρθένας εικόνα
με του γάμου στολές και κορόνα
ρίχνει τρεις η παρθένα ματιές
τρεις κινώντας τριγύρου φορές»³²⁰.

Ο ίδιος ο Σολωμός χαρακτηρίζει μεγαλειώδη την πράξη της ανιψιάς του, η οποία αντιστάθηκε στις δυνάμεις που ήθελαν να κρατούν δέσμια και απειλούσαν την πνευματική της υπόσταση. Ο αριθμός τρία επιστρατεύεται ως δομικό στοιχείο στον *Κρητικό*. Τρεις κεραυνοί πέφτουν στο πρώτο μέρος. Ορκίζεται τρεις φορές ότι τα γεγονότα που διηγείται είναι αληθινά. Αμφιβάλλει και καταφεύγει σε τρεις πιθανότητες, όταν προσπαθεί να θυμηθεί που είχε συναντήσει τη Φεγγαροντυμένη. Θεωρεί ότι το χέρι του ήταν πιο δυνατό από τρεις περιπτώσεις στο παρελθόν μετά τη συνάντησή του με τη Φεγγαροντυμένη. Κλείνοντας, σημειώνει ότι τίποτε δεν μπορεί να συγκριθεί με τον μαγικό ήχο και μας παραθέτει τρεις αποφαιτικές παρομοιώσεις. Σε πολλές από αυτές τις τριάδες υπάρχει σταδιακή κλιμάκωση από το λιγότερο στο περισσότερο σπουδαίο. Αξίζει να σταθούμε στον όρκο του Κρητικού για την αγαπημένη του, ο οποίος τον θεωρεί τον ισχυρότερο³²¹.

Ο Ορφέας επιστρατεύεται από τον Σολωμό στα τελευταία ποιήματά του, τα οποία γράφτηκαν στα ιταλικά. Χαρακτηριστική είναι η συμβολική αξιοποίηση του ορφικού μύθου. Σε ένα σονέτο του («Ορφεο») ταυτίζεται με τον Ορφέα και επιχειρεί την κατάβαση στο έρεβος (που παραπέμπει σε κατάδυση στο ασυνείδητο) για να έρθει αντιμέτωπος με την αλήθεια την οποία ανακαλεί η μορφή της Ευρυδίκης. Σε

³¹⁹ Ο Σουηδός φιλόσοφος Emanuel Swedenborg πίστευε στην ενότητα του σύμπαντος και στις κάθετες αντιστοιχίες μεταξύ των τριών βασιλείων (Βασίλειο του Ουρανού, βασίλειο των Πνευμάτων και Βασίλειο του φυσικού κόσμου) που επιτρέπουν την επικοινωνία των ορατών και αόρατων στοιχείων, βλ. Αλεξάνδρα Σαμουήλ, ό. π., σ. 156.

³²⁰ Στο ίδιο, σ. 176.

³²¹ Στο ίδιο, σσ. 184-185.

ένα άλλο σχεδιάσμα («Ορφεο») αναπαριστάται η επιστροφή του Ορφέα από τον Άδη χωρίς την Ευρυδίκη, δηλαδή αποχωρισμένος από το ιδεώδες του. Επανέρχεται η υπόθεση του Ορφέα στο «Lo stesso soggetto», όπου ο Ορφέας ανέρχεται στον επάνω κόσμο μόνος του, ενώ η απουσία της Ευρυδίκης εδώ απογοητεύει τα πλήθη³²².

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και στον Ανδρέα Κάλβο. Χαρακτηριστικό είναι ότι όλες οι ωδές του (εξαιρούνται οι ωδές «Ο Φιλόπατρις» και «Εις Θάνατον») αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στον αγώνα του Εικοσιένα, από τον οποίο άλλωστε εμπνέονται. Ο Κάλβος επιθυμεί να ενισχύσει τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα με την ποίησή του. Έτσι, το σχήμα πατρίδα, αρετή και ελευθερία συνοψίζει την τριάδα των υψηλών φρονημάτων της καλβικής ποίησης.

Ακόμα, η επίδραση των αριθμολογικών ιδεών είναι σημαντική στον ποιητικό λόγο του και αφορά τη στροφική δόμηση και τη μετρική της ποιητικής του δημιουργίας. Όλες ανεξαιρέτως οι Ωδές (συνολικά είκοσι) αποτελούνται από στροφές, η κάθε στροφή συνίσταται απαρέγκλιτα σε πέντε στίχους και το μέτρο είναι κατά βάση ιαμβικό³²³. Οι τέσσερις πρώτοι στίχοι κάθε στροφής έχουν σταθερό τόνο στην έκτη συλλαβή και μπορεί να είναι εξασύλλαβοι οξύτονοι, παραδείγματος χάριν: «Ω φιλάτη πατρίς»³²⁴, επτασύλλαβοι παροξύτονοι: «ω θαυμασία νήσος»³²⁵ ή οκτασύλλαβοι προπαροξύτονοι: «του ναού τα παράθυρα»³²⁶. Οι δύο τελευταίες συλλαβές της λέξης «παράθυρα» λογίζονται ως μία, όταν όμως ο στίχος είναι εξασύλλαβος οξύτονος τελειώνει πάντα στην έκτη συλλαβή: «Κάθε χέρι, κλαδί»³²⁷. Τέλος, παρατηρούμε ότι ο πέμπτος στίχος κάθε στροφής είναι πάντοτε πεντασύλλαβος και η τελευταία λέξη του τονίζεται στην παραλήγουσα: «άπειρα έργα»³²⁸.

Στην ερευνά μας δεν πρέπει να παραλείψουμε και τον βάρδο της Ρωμοσύνης Κωστή Παλαμά.

³²² Κωνσταντίνος Αρβανιτάκης, «Στο Έβγα του Ερέβους», *Ψυχανάλυση και νεοελληνική λογοτεχνία: σταυροδρόμια*, εισαγωγή, επιμέλεια: Θανάσης Χατζόπουλος, Αθήνα, Εκδ. Γαβριηλίδης, 2013, σ. 62.

³²³ Στο ιαμβικό μέτρο κάθε μετρικό πόδι αποτελεί συνδυασμό μιας άτονης και μιας τονισμένης συλλαβής

³²⁴ Ανδρέας Κάλβος, «Ωδή Πρώτη: Ο φιλόπατρις», ενότητα *Η Λύρα, Ωδαί*, Αθήνα, εκδ. Ωκεανίδα, 1997, σ. 21.

³²⁵ Το ίδιο

³²⁶ Στο ίδιο, «Ωδή Τρίτη: Εις Θάνατον», ενότητα *Η Λύρα*, σ. 35.

³²⁷ Στο ίδιο, «Ωδή Πέμπτη: Εις Σούλι», ενότητα *Λυρικά*, σ. 12.

³²⁸ Στο ίδιο, «Ωδή Ογδόη: Εις Αγαρηνούς», ενότητα *Η Λύρα*, σ. 68.

Αρχικά πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι το πολύστιχο ποίημά *Η φλογέρα του βασιλιά* είναι διαρθρωμένο σε δώδεκα μέρη. Ακόμα, αξίζει να σημειωθεί ότι τα τριαδικά σχήματα είναι δάνεια από το δημοτικό τραγούδι.

Επιπροσθέτως, στο μεγαλόπνοο έργο του μείζονος ποιητή μας *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου* παρατηρούμε δομή αριθμολογική. Πρόκειται για εκτενές συνθετικό ποίημα που αποτελείται από δώδεκα λόγους. Σ' αυτό ο Γύφτος συμβολίζει την ψυχή που δεν υποτάσσεται σε τίποτα, αλλά συνέχεια προσπαθεί να δημιουργήσει κάτι καινούργιο και στέρεο γκρεμίζοντας οτιδήποτε παλαιό. Στον Έκτο Λόγο γίνεται αναφορά στον Ορφέα. Η αρχαία Ελλάδα και οι θρησκευτικές δοξασίες της συναιρούνται με τη νεότερη Ελλάδα και τον χριστιανισμό. Ο Χριστός απεικονίζεται μάλιστα να κρατά τη λύρα του Ορφέα - «των Ορφέων κρατάν τις λύρες οι Χριστοί»³²⁹. Η μορφή του Ορφέα κυριαρχεί επίσης στον δωδέκατο και τελευταίο λόγο. Η προφητεία πραγματοποιείται στη Θράκη, στα βουνά της Ροδόπης, την κατάφυτη από πλατάνια, πουρνάρια, βελανιδιές, λεύκες, μυρτιές, δάφνες και κισσούς (ιερό φυτό του Διονύσου). Η τοποθεσία ήδη προϊδεάζει την παρουσία του Ορφέα, καθώς η Θράκη ήταν ο τόπος της καταγωγής του. Ο Ορφέας σκιαγραφείται ως δημιουργός της μουσικής αρμονίας³³⁰. Οι ήχοι της μουσικής του ζωντανεύουν όλη τη φύση. Ακόμα και τα φυτά και οι βράχοι κινούνταν στο άκουσμα της λύρας του. Ο Ορφέας χαρακτηρίζεται από τον ποιητή «και της αρμονίας Θεός»³³¹ και η μουσική του ανάγεται σε θρησκεία. Όπως φαίνεται κατωτέρω, η ορφική πίστη των κοσμικών κύκλων και της αέναης κίνησης διαπερνά τον ποιητικό ιστό του Παλαμά:

και κατέχω στο πλευρό σου
τα γραφτά θνητών κι εθνών
και τ' απόκρυφα των κύκλων
και των ουρανών»³³².

«στους αιώνες των αιώνων
φλόγα η Γη κι ολογυρνά.

[...]

³²⁹ Κωστής Παλαμάς, «Λόγος ΣΤ' Γύρω σε μια φωτιά», Κωστής Παλαμάς, *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου*, Αθήνα, ειδική έκδοση για την εφημερίδα *Το Βήμα* - «Οι Ποιητές της Ρωμοσύνης», Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2014, σ. 96.

³³⁰ Στο ίδιο, «Λόγος ΙΒ' Κόσμος», σ. 191.

³³¹ Στο ίδιο, σ. 192.

³³² Στο ίδιο, «Λόγος Ι' Αναστάσιμος», σ. 167.

μες στους κύκλους, μες στους δρόμους,

[...]

«και μπορεί και να πεθάνει,

μα ποτέ δεν θα πιτύχει

μιας ανάπαυσης λιμάνι.

Γιατί πάντα από μια Δύναμη

θ' ανασταίνεται η ζωή»³³³.

Βασική επιδίωξη των ορφικών είναι και η επικράτηση της αρμονίας στον κόσμο· το ίδιο ισχύει και για το παλαμικό ποιητικό υποκείμενο: «κ' έλαμψε η χαρά του Κόσμου / και ο σκοπός· εσύ, Αρμονία³³⁴.» Τελικά, απαραίτητη προϋπόθεση της αρμονικής διάθεσης είναι η ύπαρξη των αριθμών.

Επιπρόσθετα, η θεωρία της μετενσάρκωσης επιβιώνει και στον Παλαμά:

«και σου φέρνω αναστημένους

σε καθρέφτες μαγικούς

τις πεντάμορφες του κόσμου

κι όλους τους καιρούς:»³³⁵.

Παράλληλα η μουσική αναδεικνύεται σε θαυματοποιό δύναμη: «Της ανάστασής εσύ / Μουσική»³³⁶.

Η άποψη ότι όλα απολήγουν στη μία γενεσιουργό αρχή διαχέεται στον παρακάτω στίχο: «πριν ολόλαμπρος κι ακοίταχτος / υψωθεί, των όλων κύρης»³³⁷.

Η ορφική αντίληψη της τιμωρίας της ψυχής για κάποιο αμάρτημα επιζεί στους παλαμικούς στίχους ενδεδυμένη με τη χριστιανική επίδραση:

«και θα φύγεις κι απ' το σάπιο το κορμί,

ω Ψυχή παραδαρμένη από το κρίμα,

[...]

όσο να σε λυπηθεί

της αγάπης ο Θεός,

³³³ Στο ίδιο, «Λόγος IB' Κόσμος», σ. 195.

³³⁴ Στο ίδιο, σ. 196.

³³⁵ Στο ίδιο, «Λόγος I' Αναστάσιμος», σ. 167.

³³⁶ Στο ίδιο, σ. 158.

³³⁷ Στο ίδιο, σ. 157.

και να ξημερώσει μιαν αυγή,
και να σε καλέσει ο λυτρωμός,
[...]
και θ' ακούσεις τη φωνή του λυτρωτή,
θα γδυθείς της αμαρτίας το ντύμα³³⁸.»

Η εικόνα της φυλακισμένης ψυχής στο σώμα επαναφέρει στη μνήμη μας την αντίστοιχη άποψη ορφικών και πυθαγορείων:

«έτσι και η τρανή Ψυχή
στου κορμιού φυλακισμένη
το στενό γυαλί³³⁹.»

Αποτιμώντας την ορφική διάσταση της παλαμικής ποιητικής θεωρούμε ότι οι σαφείς αναφορές στον Ορφέα εντάσσονται στο πλαίσιο της πρόθεσης του ποιητή να συνενώσει τις διάφορες πτυχές της ελληνικής ιστορίας και παράδοσης, προκειμένου να καταδείξει το αδιάσπαστο και το συνεχές του ελληνισμού σε μια ιστορική περίοδο που αυτά αμφισβητούνται (από και μετά την υπόθεση Fallmerayer). Οι ασυνέχειες, οι ρήξεις και τα χάσματα της ελληνικής ιστορίας συμπληρώνονται με τη δημιουργική φαντασία του ποιητή δίνοντας την εντύπωση της πολιτισμικής συνέχειας.

Δεν πρέπει να λησμονηθεί ακόμα ότι οι ιεροί αριθμοί τρία, τέσσερα, επτά φορτίζουν αριθμολογικά τις δύο μεγαλόπνοες συνθέσεις του Παλαμά που προαναφέραμε. Οι αριθμοί αυτοί θα λέγαμε ότι χρησιμοποιούνται σχεδόν κατά παρόμοιο τρόπο με τον Άγγελο Σικελιανό, ως μέρος δηλαδή σύνθετων λέξεων. Αριθμός τρία: «τρισεύγενες κυράδες»³⁴⁰, «τρίδιπλοι ψαλμοί»³⁴¹, «τρισμακάριε»³⁴², «τρίστρατα»³⁴³, «μήνυμα τρισευλογητό»³⁴⁴, «τριπλά τετράψηλα μουράγια»³⁴⁵, «κι ο Ρωμανός, κ' εσύ, Φωκά κι ο Τσιμισκής ο τρίτος»³⁴⁶.

³³⁸ Στο ίδιο, «Λόγος Η' Προφητικός», σσ. 143-144.

³³⁹ Στο ίδιο, «Λόγος Γ' Αγάπη», σ. 54.

³⁴⁰ Στο ίδιο, «Λόγος Β' Δουλευτής», σ. 45.

³⁴¹ Στο ίδιο, «Λόγος ΣΤ' Γύρω σε μια φωτιά», σ. 89.

³⁴² Στο ίδιο, σ. 92.

³⁴³ Στο ίδιο, «Λόγος Δ' Ο θάνατος των θεών», σ. 62.

³⁴⁴ Κωστής Παλαμάς, «Λόγος Α'», *Η Φλογέρα του Βασιλιά με την ηρωική τριλογία*, Αθήνα, Τυπογραφείο Εστία, 1910, σ. 27.

³⁴⁵ Στο ίδιο, «Λόγος Β'», σ. 43.

³⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 40.

Συνεχίζουμε με το τέσσερα: «το στέρνο σου τετράπλατο»³⁴⁷, «και τετράπλατοι που τράφοι τριγυρνούν»³⁴⁸, «Μες στις φαντασίας μου τα τετράπλατα»³⁴⁹, «για το διάβασας, τετράπλατες δόξεις»³⁵⁰, «τα τείχη τα τετράπαχα»³⁵¹, «προς το φως και τα τετράπλατα του αέρα»³⁵², «μες στην τετράδιπλη χορδή»³⁵³.

Αριθμός πέντε: «πεντέρημοι»³⁵⁴.

Ολοκληρώνουμε με τον αριθμό επτά: «κι από τ' άπαρτα Εφταπύργια»³⁵⁵, «Μες στου Εφταπόταμου φυτρώσαμε την πλάση»³⁵⁶, «εφτάλοφη»³⁵⁷.

Ο Κωνσταντίνος Καβάφης, σύγχρονος του Παλαμά που αποκλίνει, όμως, από τη Γενιά του 1880, συνδέεται με τους Πυθαγόρειους μέσω της προσθετικής πράξης. Ας έχουμε υπόψη μας ότι η τούτη η πράξη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο πυθαγόρειο αριθμολογικό σύστημα. Εκεί οι αριθμοί εξετάζονται με βάση την πρόσθεση, διότι σύμφωνα με αυτήν αναλύονται στους παράγοντες που τους απαρτίζουν³⁵⁸.

Παρά τη θετική αποτίμηση της παραπάνω αριθμητικής πράξης, ο Αλεξανδρινός ποιητής στο κρυμμένο ποίημα «Πρόσθεσις» έχει ιδιότυπη οπτική. Διαπιστώνει ότι η κοινωνία λειτουργεί προσθετικά και ο καθένας αποτελεί τη μονάδα, απαραίτητο συστατικό για τη μεγάλη πρόσθεση. Εκφράζει τη χαρά του, διότι δεν αριθμήθηκε στη μεγάλη πρόσθεση εκείνων που ακολουθούν τα στερεότυπα του κοινωνικού κατεστημένου. Όσο κι αν του κόστισε, όσο κι αν υπέφερε, τουλάχιστον δεν ενέδωσε ποτέ στις επιβεβλημένες πιέσεις που αναγκάζουν τους ανθρώπους να είναι ή να υποκρίνονται πως είναι ίδιοι με τους άλλους και να οδηγούνται σε μια προκαθορισμένη και εξομοιωμένη θέαση των πραγμάτων. Ο ποιητής δεν θα μπορούσε να θεωρήσει τον εαυτό του ευτυχισμένο, αν υποκρινόταν, ή αν ένιωθε συνεχώς καταπιεσμένος τόσο ως προς τον ποιητικό του προσανατολισμό, όσο και ως προς την ιδιαίτερη προσωπικότητά του εν γένει.

³⁴⁷ Στο ίδιο, «Λόγος Α'», σ. 31.

³⁴⁸ Κωστής Παλαμάς, «Λόγος Β' Δουλευτής», *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου*, ό. π., σ. 45.

³⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 46.

³⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 50.

³⁵¹ Στο ίδιο, σ. 50.

³⁵² Στο ίδιο, «Λόγος Ε' Ο θάνατος των αρχαίων», σ. 79.

³⁵³ Στο ίδιο, «Λόγος Θ' Το βιολί», σ. 151.

³⁵⁴ Κωστής Παλαμάς, «Λόγος Β'», *Η Φλογέρα του Βασιλιά με την ηρωική τριλογία*, ό. π., σ. 35 .

³⁵⁵ Κωστής Παλαμάς, «Λόγος Α' Ο Ερχομός», *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου*, ό. π., σ. 21 .

³⁵⁶ Στο ίδιο, «Λόγος Ζ' Το Πανηγύρι της Κακάβας», σ. 119.

³⁵⁷ Κωστής Παλαμάς, «Λόγος Β'», *Η Φλογέρα του Βασιλιά με την ηρωική τριλογία*, ό. π., σ. 52 .

³⁵⁸ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, «Η θεωρία των αριθμών», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, ό. π., σ. 36.

Ωστόσο, ο Καβάφης καινοτόμησε στον τρόπο προσέγγισης της ποιητικής δημιουργίας. Έδωσε έμφαση στο νοηματικό βάρος των ποιημάτων του και αφαίρεσε τα λυρικά στοιχεία της παραδοσιακής ποίησης που περιόριζαν την ελεύθερη ποιητική του έκφραση.

«αν ευτυχής ή δυστυχής είμαι δεν εξετάζω.

Πλην ένα πράγμα με χαράν στον νου μου πάντα βάζω —

που στην μεγάλη πρόσθεσι (την πρόσθεσί των που μισώ)

που έχει τόσους αριθμούς, δεν είμ' εγώ εκεί

απ' τες πολλές μονάδες μια. Μεσ στ' ολικό ποσό

δεν αριθμήθηκα. Κι αυτή η χαρά μ' αρκεί»³⁵⁹.

Στο ποίημα «Η Διορία του Νέρωνος» ο αριθμός εβδομήντα τρία κατέχει κεντρική θέση. Αποτελεί το συστατικό μέρος της διαφορούμενης προφητείας και περιέχει το κλειδί της ερμηνείας του χρησμού.

Ο Νέρωνας βρίσκεται στην Ελλάδα σε ηλικία τριάντα ετών. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του συμμετέχει σε όλους τους αγώνες και επιδίδεται σε ποικίλες απολαύσεις και ηδονές. Μεταξύ άλλων δέχεται και χρησμό από το μαντείο των Δελφών: «Τα εβδομήντα τρία χρόνια να φοβάται»³⁶⁰. Ερμηνεύει λανθασμένα την παραπάνω προφητεία θεωρώντας πως έχει μια μακρά σταδιοδρομία και πως θα ζήσει μέχρι τα εβδομήντα τρία του χρόνια. Ωστόσο, ο επόμενος χρόνος θα είναι ο τελευταίος της ζωής του. Τα εβδομήντα τρία χρόνια δεν αφορούν τον ίδιο αλλά τον Σέρβιο Σουλπίκιο Γάλβα, ο οποίος προετοιμάζει, με την υποστήριξη της Συγκλήτου, ένα επαναστατικό κίνημα εναντίον του διεφθαρμένου αυτοκράτορα. Τελικά, ο Νέρωνας δολοφονείται στα τριάντα ένα του χρόνια και ο Γάλβας στέφεται αυτοκράτορας σε ηλικία εβδομήντα τριών ετών.

Οι αριθμοί των ηλικιών των δύο αντιπάλων εμπλέκονται στη μαντική τέχνη και μπορούν να προλέγουν το μέλλον σύμφωνα με τον Πυθαγόρα. Ο αριθμός τριάντα ένα σημαίνει τον περιορισμό, τη δέσμευση ακόμα και τον σωματικό θάνατο καταλήγοντας στο μονοψήφιο τέσσερα, ενώ αντίθετα ο αριθμός εβδομήντα τρία προστιθέμενος σχηματίζει τον ιερό αριθμό δέκα και αυτός με τη σειρά του καταλήγει

³⁵⁹ Κ. Π. Καβάφης, «Πρόσθεσις», *Κρυμμένα Ποιήματα*, επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα, Ίκαρος, χ. χ. ε., σ. 68.

³⁶⁰ Κ. Π. Καβάφης, «Η Διορία του Νέρωνος», *Άπαντα*, Αθήνα, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, χ. χ. ε., σ. 58.

στον μονοψήφιο αριθμό ένα που σημαίνει την αρχή και την εξουσία. Ο Γάλβας, ο οποίος βρίσκεται, λοιπόν, σε ευνοϊκή αριθμητική συγκυρία, θα προκριθεί από την Σύγκλητο ως προαπιστής των συμφερόντων της και θα ανέλθει στον θρόνο.

Αξιοσημείωτο ακόμα είναι ότι ο ορφισμός, συνιστά την κυρίαρχη επίδραση στο έργο του λυρικού ποιητή μας Άγγελου Σικελιανού. Ο Σικελιανός πιστεύει σε μια σφαιρική ενότητα και καθολική σύνθεση του παντός και οραματίζεται έναν καθολικό θρησκευτικό μύθο που να κλείνει μέσα του τη λατρεία της φύσης και της ζωής, τις πρωτόγονες μητριαρχικές θρησκείες, το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, την ορφική διδασκαλία και τη χριστιανική συμβολική. Προς αυτήν την ενοποιητική αρχή στράφηκε η ποίησή του. Κατά τον ποιητή η εκμετάλλευση, η βία και ο φανατισμός είναι επιπτώσεις του κατακερματισμένου κόσμου. Η ισορροπία και η αρμονία του θα ανακτηθεί μόνο όταν συντεθούν ξανά τα κομματιασμένα μέλη του Διονύσου, όπως έγινε στον αρχαίο ορφικό μύθο.

Σημαντικό μέρος της ποιητικής του δημιουργίας εντάσσεται στα *Ορφικά* και είναι συγκεντρωμένη στη συλλογή *Λυρικός Βίος*. Στο ποίημα «Φθινόπωρο 1936» διαβάζουμε:

«να προσδοκάς που ειν' έτοιμος για Σένα,
σε θύελλα ξαφνική, να σπάσει ο κύκλος
στερνός του εαυτού Σου, και να μείνεις
σάμπως δέντρο τρανό με δίχως φύλλα,
ωσά γυμνός ωσά γυμνός σταυρός ανασκωμένος,
σημάδι στη συντέλεια των αιώνων;»³⁶¹.

Είναι προφανής η αγάπη του για τη φύση. Σ' αυτή χωράει όλο το είναι του και σ' αυτήν κλείνει ο κύκλος της ύπαρξής του.

Και εκεί:

«όπως χώνει η στρουθοκάμηλο τ' αυγά της μες στην άμμο,
από τον Ήλιο καρτερώντας να τα κλώσει,
θα ξαναχώσουν τους ιερούς νεκρούς των,
στην ανακύκλωση των Αιώνων προσδοκώντας
τη φωτεινή απ' τον Όσιρην ανάστασή τους»³⁶².

³⁶¹ Άγγελος Σικελιανός, «Φθινόπωρο 1936», ενότητα *Ίμεροι, Λυρικός Βίος*, Τόμος Ε', Αθήνα, Ίκαρος, 2000, σ. 72.

Με εικόνες παρμένες από τον φυσικό κόσμο και με το σχήμα της παρομοίωσης, που θυμίζει τον Όμηρο, ο Σικελιανός αναπαράγει την αντίληψη της μετενσάρκωσης. Δεδομένου ότι οι Αιγύπτιοι ήταν οι πρώτοι που πίστευαν στην αθανασία της ψυχής, καθίσταται αντιληπτή και η αναφορά στον Όσιρι.

Διάχυτη είναι και η παρουσία του Διονύσου και της λατρείας του. Οι λέξεις: σάτυροι, Όσιοι, Σειληνοί, Ιεροφάντες συνδέονται αλυσιδωτά μεταξύ τους και μας παραπέμπουν στα Ορφικά μυστήρια. Πρόκειται για μυστηριακές τελετές που προήλθαν από τον θρησκευτικό συγκρητισμό, εν προκειμένω την ένωση της λατρείας του θεού Δία μ' εκείνη του θεού Διονύσου.

Απόσπασμα από το ποίημα: «Μέγιστον Μάθημα»:

«μα Εσεις οπού 'στε ο μυστικός στρατός του, μαζωχτείτε τώρα
με τη σειρά, ως η φύση καθενός προστάζει
στο κάλεσμά του, οι Σάτυροι κ' οι Όσιοι
κ' οι Σειληνοί κ' οι Ιεροφάντες στο κάλεσμά του μαζωχτείτε.
[...]

Στην Άβυσσό σου, όπου συμπνίγει ο αριθμός και μας φωνάζει
να μετρηθούμε μια για πάντα με το μέγα Πάθος!»³⁶³

Στη λατρεία του Διονύσου συνηγορούν και οι παρακάτω στίχοι από τα ακόλουθα ποιήματα:

«Carmen Occultum»

«Βακχίδη, από τη γέννα σου, Βακχίδη [...] και δίχως σείστρο ή τύμπανο ανέβα»³⁶⁴.

«Γράμματα»

«κ' έπειτα αυτόν τον θυρσό να Σ' τον δώσω»³⁶⁵.

³⁶² Στο ίδιο, «Haute Actualité», ενότητα *Ορφικά*, σσ. 50-51.

³⁶³ Στο ίδιο, «Μέγιστον Μάθημα», ενότητα *Ίμεροι*, σ. 114.

³⁶⁴ Στο ίδιο, «Carmen Occultum», ενότητα *Ίμεροι*, σ. 79.

³⁶⁵ Στο ίδιο, «Γράμματα», ενότητα *Ίμεροι*, σ. 84.

«Γράμματα III»

«ο Διόνυσος , ο ίδιος προβοδώντας
Της γης κυρίαρχος μυστικός και μόνος»³⁶⁶.

Με θύρσους και λαμπάδες οι Βάκχοι και οι Μαινάδες ακολουθούν τον άορατο θεό και οδηγό και ψέλνουν θρησκευτικούς ύμνους, χορεύοντας ξέφρενα και βγάζοντας άγριες κραυγές. Έτσι, με τη δύναμη του μανιάδους χορού, την ομαδική υποβολή και την θεοληψία γίνεται ο ποθητός διαχωρισμός της ψυχής από το σώμα και η ένωσή της με το θείο. Η διονυσιακή έκσταση πραγματώνει την πλήρη αλλοίωση της προσωπικότητας.

Αριθμολογικά τεκμήρια ανιχνεύονται, επίσης, στην ποιητική σύνθεση «Φθινόπωρο 1936»:

«Πίσω από τ' άλλο κύμα ακολουθώντας
παλμού πνοή αξεθύμαστού δεμένου
με τον κρυφό Αριθμό (που εσύ τον
ξέρεις μονάχα, ασύγκριτη ύπαρξη κρυμμένη,
στην ομορφιά σου)»³⁶⁷.

Όπως είναι εμφανές, ολόκληρη η ύπαρξη συντονίζεται με τον αριθμό. Η έννοια της ομορφιάς συνδέεται με εκείνη του αριθμού που είναι κρυφός. Ακόμα και οι αιώνιες αλήθειες συσχετίζονται με τη φύση του αριθμού που είναι αθάνατος.

Από το ποίημα «Αφαία»:

«α, πώς ξανάρχονταν βουβές σ' εμέ
που τις ποιμαίνει αθάνατος ο κρυφίος αριθμός»³⁶⁸.

³⁶⁶ Στο ίδιο, «Γράμματα III», ενότητα *Ώμεροι*, σ. 89.

³⁶⁷ Στο ίδιο, «Φθινόπωρο 1936», ενότητα *Ώμεροι*, σ. 76.

³⁶⁸ Στο ίδιο, «Αφαία», ενότητα *Ώμεροι*, σ. 93.

Οι αριθμοί αποκτούν μεταφυσική σημασία και συμβολισμό στον Σικελιανό, όπως ακριβώς και στους πυθαγόρειους. Έτσι, οι συμβολικές ιδιότητες τους λειτουργούν συστηματικά στο έργο του. Ο αριθμός τρία εμφανίζεται συνήθως ως πρώτο συνθετικό, με δεύτερο συνθετικό τη λέξη βάθος ως επίθετο ή επίρρημα. Παρατίθενται τα εξής: «Τρίσβαθα του Αγέρα»³⁶⁹, «τρίσβαθη γνώμη»³⁷⁰, «κ' έλαμπε τρίσβαθη η αγνότητά μου»³⁷¹, «νόημα τρίσβαθο»³⁷², «με γέλια συνατές-τους τρίσβαθα»³⁷³, «σε τρίσβαθες αστροφεγγιές»³⁷⁴, «τρίσβαθη ζήση»³⁷⁵, «τρίσβαθη... ημέρα»³⁷⁶, «και τρίσβαθα ανασαίνει»³⁷⁷, «με καλοσύνες τρίσβαθες»³⁷⁸. Οι πάμπολλες αναφορές του τείνουν στο να χαρακτηριστεί ως τυπικό επίθετο ή επίρρημα στον Σικελιανό.

Το ίδιο συμβαίνει και με τον αριθμό τέσσερα. Συναντάται ως πρώτο συνθετικό συνδεδεμένο με το επίθετο ψηλός. Χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές: «τετράψηλα καράβια»³⁷⁹, «τετράψηλα τα νέφη»³⁸⁰, «και να σκορπίσει στα τετράψηλα»³⁸¹, «επάνω στα τετράψηλα»³⁸². Αλλά και με άλλες λέξεις τα ουσιαστικά βάθος και πέρασ. Χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές «στα διάφανα τετράβαθά της πλάτια»³⁸³, «σκορπάει στα τετραπέρατα»³⁸⁴. Ο αριθμός επτά εμφανίζεται μέσα σε σύνθετες λέξεις, π.χ. «εφταπάρθενος χορός»³⁸⁵, «του εφτάψηλου τα χείλη»³⁸⁶, «εφτάπυργο καράβι»³⁸⁷. Κατά τον ίδιο τρόπο ανιχνεύεται και ο αριθμός πέντε «πεντάχλωμη πανσέληνο»³⁸⁸.

³⁶⁹ Άγγελος Σικελιανός, « Η Φωνή», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I, Λυρικός Βίος*, Τόμος Α', Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 1981, σ. 98.

³⁷⁰ Στο ίδιο, « Ο βαθύς λόγος», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, σ. 90.

³⁷¹ Στο ίδιο, « Η αγνότητά μου», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, σ. 116.

³⁷² Στο ίδιο, «Τα Βουνά », ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, σ. 119.

³⁷³ Στο ίδιο, «Στη νιά μοιρολογήτρα», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, σ. 128.

³⁷⁴ Στο ίδιο, «Η πίκρα», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, σ. 121.

³⁷⁵ Στο ίδιο, «Ο ασφοβελώνας», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος III*, σ. 150.

³⁷⁶ Στο ίδιο, «Ο αττικός αέρας», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος III*, σ. 155.

³⁷⁷ Στο ίδιο, «Κεραμειός», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος III*, σ. 156, επανάληψη του ίδιου στίχου στο ποίημα «Η χρυσόφρυδη», σ. 166 .

³⁷⁸ Στο ίδιο, «Η χρυσόφρυδη», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος III*, σ. 164.

³⁷⁹ Στο ίδιο, «Ανατολή», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, σ. 106.

³⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 107.

³⁸¹ Στο ίδιο, «Στη νιά μοιρολογήστρα», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, σ. 127.

³⁸² Στο ίδιο, «Ο ασφοβελώνας», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος III*, σ. 149.

³⁸³ Στο ίδιο, «Η άνοιξη», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, σ. 110.

³⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 111.

³⁸⁵ Στο ίδιο, «Η αλάφρωση», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, σ. 101.

³⁸⁶ Στο ίδιο, «Ο Κεραμειός», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος III*, σ. 158.

³⁸⁷ Στο ίδιο, «Το έργο», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος III*, σ. 160.

³⁸⁸ Άγγελος Σικελιανός, «Η Λιλίθ», ενότητα *Ήμεροι, Λυρικός Βίος*, Τόμος Ε', ό. π., σ. 101.

Βέβαια οι αριθμοί δηλώνονται και στην απλή τους μορφή: «και στο λαγούτο ήταν καλός που, αν είναι τρία τα τέλια του³⁸⁹.» «Μα να· στην ησυχία αυτή, απ' το γύρο /τον κοντινό, προβάλανε τρεις ίσκιои³⁹⁰, «τρία τέλια»³⁹¹, «τρεις μέρες για τη νηστεία κι άλλες / τόσες για να πλυθεί στις θείες πηγές ακέρια»³⁹². Στο ποίημα «Γράμματα» το ποιητικό υποκείμενο για επτά νύχτες μετράει τα εφτά αστέρια της Πούλιας³⁹³.

Η ιδέα των κοσμικών κύκλων επανέρχεται στο ποίημα «Αφαία»: «ποιοι κύκλοι ακολουθάνε, ποιοι αιώνες τους αιώνες»³⁹⁴. Επιβιώνει σαφώς εδώ η αντίληψη των ορφικών και πυθαγορείων ότι ο άνθρωπος ζει σε ένα άπειρο και σε απόλυτη τάξη σύμπαν. Αυτό εξελίσσεται και μετεξελίσσεται με κύκλους. Ένας κύκλος είναι μια χρονική περίοδος, κατά τη διάρκεια της οποίας συγκεκριμένες όψεις ή κινήσεις ουρανίων σωμάτων φτάνουν στο τέλος τους και αρχίζουν να επαναλαμβάνουν έναν νέο κύκλο –μια περίοδο ετών ή και ολόκληρων εποχών– όπου διαδραματίζονται συγκεκριμένα φαινόμενα. Τα φαινόμενα αυτά βρίσκονται σε διαρκή αλληλοεπίδραση με όλη την πλάση. Αν στον ουρανό έχουμε κύκλους ουρανίων σωμάτων, στη Γη έχουμε κύκλους εποχών, κύκλους ημέρας και νύχτας και κύκλους ηλικίας.

Οι αλλαγές πραγματοποιούνται σε μικρή, μεσαία ή μεγάλη κλίμακα. Κύκλοι μικροί ή μεγάλοι πραγματοποιούνται κάθε δέκα, χίλια, τρεις χιλιάδες, δέκα χιλιάδες χρόνια κτλ. και επαναλαμβάνονται στην επ' άπειρον πορεία του χρόνου. Μάλιστα στην αρχαιότητα πιστευόταν ότι οι ψυχές των απλών ανθρώπων ανακυκλώνονται κάθε τρεις χιλιάδες χρόνια.

Στο ποίημα «Τα γύρα μου» ο Σικελιανός θεάται τον λαό σαν ένα κομμάτι από τη ζωή και την αιωνιότητα. Με άλλα λόγια, ο λαϊκός άνθρωπος και η φύση (ο κάμπος, τα βουνά, τα αμπέλια) είναι ένα. Αυτή η αντίληψη υποδεικνύει την εναρμόνιση της λαϊκής ψυχής και ζωής με τους ρυθμούς της φύσης. Φύση και λαϊκός άνθρωπος, συνδεδεμένη με μια ιερή μουσική ένωση, εκφράζουν την ουσιαστική ενότητα και αδιάσπαστη συνοχή του κόσμου:

³⁸⁹ Άγγελος Σικελιανός, «Ο θάνατος του καλύτερου», ενότητα *Αλαφροΐσκιοτος III, Λυρικός Βίος*, Τόμος Α', ό. π., σ. 143.

³⁹⁰ Άγγελος Σικελιανός, «Ιερά Οδός», ενότητα *Ορφικά, Λυρικός Βίος*, Τόμος Ε', ό. π., σ. 42.

³⁹¹ Άγγελος Σικελιανός, «Ο θάνατος του καλύτερου», ενότητα *Αλαφροΐσκιοτος III, Λυρικός Βίος*, Τόμος Α', ό. π., σ. 143.

³⁹² Άγγελος Σικελιανός, «Μελέτη θανάτου», ενότητα *Ίμεροι*. Στο *Λυρικός Βίος*, Τόμος Ε', ό. π., σ. 106.

³⁹³ Στο ίδιο, «Γράμματα», ενότητα *Ίμεροι*, σ. 81.

³⁹⁴ Στο ίδιο, «Αφαία», ενότητα *Ορφικά*, σ. 93.

«παντού ό λαός· καί λάτρευσα,
Και στή λαχτάρα μου είπα:
«Βάλε τό αυτί στα χώματα».
Και φάνη μου πώς ή καρδιά
της γής βαριά αντιχτύπα.»

[...]

τον ουρανόν ανάσαινα
και δε μου ακούγονταν ή ανάσα»³⁹⁵.

Η ανάβαση του αλαφροϊσκιωτου - ποιητή εκλαμβάνεται σαν μια προσπάθεια για εκ νέου γεφύρωση της ύπαρξης με τις πρώτες αρχές του κόσμου. Κατά τη διάρκεια αυτής της ανάβασης, ο αλαφροϊσκιωτος ενώνεται σιγά-σιγά με το σύνολο της φύσης, έτσι ώστε να του γίνει οικείος ακόμα και ο κόσμος των νεκρών: «Γνώριμους έβλεπα νεκρούς»³⁹⁶.

Άλλωστε, αναφορικά με τη βαθιά επιρροή της ορφικής σκέψης στην ποιητική συλλογή *Αλαφροϊσκιωτος* ο ποιητής σημειώνει:

«Ο Αλαφροϊσκιωτος –ως προείπα– δεν υπήρξε παρά η πρώτη ορφική προέκτασή μου μέσα στην ψυχή της φύσης, όταν η ίδια μου η ψυχή απαλλαγμένη ακόμα από τα όρια μιας στενής ιστορικότητας, αισθανόταν να επικοινωνεί μυστηριακά με ολόκληρη τη Ζωή κι αναζητούσε να ενωθεί θρησκευτικά και με βαθιά βιολογική ευθύτητα μαζί της κι' απ' την πρώτη αυτή ορφική προέκτασή μου μέσα στο άδυτο του κόσμου, είχε χωρίς άλλο απομείνει απάνω μου και για καιρό μια ενιαία αντιφεγγιά, καθώς αυτή που αισθάνοταν –κατά το Μύθο– ο νέος Διόνυσος σε όλο το κορμί του, όταν ελούζοταν απόμερος και αμέριμος ακόμα μες τα χρυσαφένια νήματα του Παχτωλού»³⁹⁷.

Περνώντας στη νεωτερική ποίηση, παρατηρούμε ότι στο *Μυθιστόρημα* του Γιώργου Σεφέρη συναντούμε τριαδικά σχήματα κυρίως στην ενότητα *IB*. Το ποίημα αναπτύσσεται με κύριο άξονα τον μύθο. Εμφανίζονται οι μορφές του Οδυσσέα και των συντρόφων του, των Αργοναυτών και του Ελπήνορα, καθώς και οι δραματικοί μονόλογοι της Ανδρομέδας και του Ορέστη. Οι μυθικές αυτές μορφές

³⁹⁵ Άγγελος Σικελιανός, «Τα γύρα μου», ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος I*, *Λυρικός Βίος*, Τόμος Α' ό. π., σ. 95.

³⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 94.

³⁹⁷ Στο ίδιο, «Εισαγωγή στην Ενότητα *Αλαφροϊσκιωτος*», σ.25.

παρουσιάζονται καθημερινές και αποσπασματικές, οι χρονικές αποστάσεις έχουν καταργηθεί και κυριαρχεί ένα ακαθόριστο και αιώνιο παρόν, στο οποίο τα μυθικά αυτά πρόσωπα φαίνονται ως απλοί άνθρωποι με κοινά ανθρώπινα αισθήματα.

Ουσιαστικά, το ποιητικό υποκείμενο συναιρεί το απώτατο παρελθόν με το ιστορικό παρόν, τον πανάρχαιο μύθο και την ιστορία. Το *Μυθιστόρημα* διαιρείται στιχουργικά σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος αποτελείται από εννέα στίχους. Οι λέξεις «Τρεις βράχοι λίγα καμένα πεύκα κι ένα ρημοκλήσι³⁹⁸» προβάλλονται ως κύριοι δείκτες του ποιήματος. Οι αρχικοί στίχοι πλαισιώνονται από τρία ρήματα – «ξαναρχίζει» (δύο φορές) και «βασιλεύει» (μία φορά) – και συνοδεύονται από τρία σημεία στίξης, δύο άνω τελείες και μία τελεία. Η εικόνα εντείνεται μάλιστα με την τριπλή επανάληψη «δεν έχουμε ποτάμια, δεν έχουμε πηγάδια, δεν έχουμε πηγές». Εύκολα λοιπόν προκύπτει ότι στον Σεφέρη τα τριαδικά σχήματα έχουν και αρνητικό πρόσημο επιτείνοντας την αίσθηση της εγκατάλειψης και αποσύνθεσης.

Το χαρακτηριστικό της τριπλής επανάληψης εμφανίζεται στην ενότητα ΙΣΤ: «Στη σφενδόνη, πάλι στη σφενδόνη, στη σφενδόνη³⁹⁹». Είναι γεγονός ότι το *Μυθιστόρημα* ξεκινά με αυτόν τον αριθμολογικό συμβολισμό του τρία: «τον άγγελο /τον περιμέναμε προσηλωμένοι τρία χρόνια»⁴⁰⁰. Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι άλλες ενότητες. Στο ποίημα ΙΔ διαβάζουμε: «Τρία κόκκινα περιστέρια μέσα στο φως»⁴⁰¹. Ο αριθμός 3 περιέχεται ακόμα και σε τίτλους συλλογών του, όπως *Τρία Κρυφά Ποιήματα*, *Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'* και σε τίτλους ποιημάτων, όπως «Τρεις μούλες»⁴⁰².

Η αριθμολογική παράδοση των πυθαγορείων που δανείζεται ο Πλάτωνας (*Τίμαιος*), ανιχνεύεται και στο ποιητικό έργο του Οδυσσέα Ελύτη. Η πρώτη παράμετρος είναι αυτή της αντιστοίχισης πραγματικού και νοητού κόσμου: «στον ένα πόλο της οποίας βρίσκεται το ελληνικό φως και στον άλλο η συμβολική του απεικόνιση, ο νοητός ήλιος, δηλαδή ο ήλιος του δικαίου και της ελευθερίας»⁴⁰³. Έτσι για τον ποιητή, το ελληνικό φυσικό τοπίο δεν συνίσταται μόνο στα εξωτερικά άψυχα πράγματα, αλλά αποκτά μian ηθική διάσταση. Αυτή την άποψη διατυπώνει ο ποιητής στο *Άξιον Εστί*:

³⁹⁸ Γιώργος Σεφέρης, «Μποτίλια στο Πέλαγος», Ενότητα *Μυθιστόρημα*, *Ποιήματα*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, χ. χ. ε., σ.57.

³⁹⁹ Αλεξάνδρα Σαμουήλ, ό. π., σσ. 241-242.

⁴⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 246.

⁴⁰¹ Γιώργος Σεφέρης, «ΙΔ», Ενότητα *Μυθιστόρημα*, *Ποιήματα*, ό. π., σ. 59.

⁴⁰² Στο ίδιο, «Τρεις μούλες», Ενότητα *Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'*, σ. 256.

⁴⁰³ Αλεξάνδρα Σαμουήλ, ό. π., σ. 197.

«τ' αστερόεντα δέντρα με την ευδοκία
η παρασημαντική ενός άλλου κόσμου
η παλιά δοξασία ότι πάντα υπάρχει
το πολύ σιμά και όμως αόρατο»⁴⁰⁴.

Η δεύτερη παράμετρος αφορά το γεωμετρικό μοντέλο της κατασκευής του κόσμου. Τονίζεται η ιδέα του γεωμέτρη δημιουργού που έβαλε σε τάξη τον κόσμο. Πρόκειται για πεποίθηση των πυθαγορείων, την οποία αποδέχεται ο Πλάτων στον *Τίμαιο* και αξιοποιεί ο Ελύτης:

«ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΠΕΡΠΑΤΑΜΕ. Λέμε τον ουρανό “ουρανό” και τη θάλασσα “θάλασσα”. Θ’ αλλάξουν όλα μια μέρα κι εμείς μαζί τους θ’ αλλάξουμε, αλλά η φύση μας ανεπανόρθωτα θα ‘ναι χαραγμένη πάνω στη γεωμετρία που καταφρονέσαμε στον Πλάτωνα»⁴⁰⁵.

Η ιδέα ότι η αρμονία της ψυχής συμπορεύεται με την ανθρώπινη ηθική αντανακλάται στον *Μικρό Ναυτίλο*. Το ποιητικό υποκείμενο ταυτίζει την ελληνική ψυχή με ένα συλλογικό ηθικό σχέδιο που προβάλλεται στη φύση και υπό την επίδραση του φωτός μετουσιώνεται σε κάτι ιδεατό.

«Δε θέλω να πω αυτά τα ίδια. Θέλω να πω τις ίδιες φυσικές και αυθόρμητες κινήσεις της ψυχής που γεννούν και διατάσσουν προς ορισμένη κατεύθυνση την ύλη' τις ίδιες αναπάσεις, τις ίδιες ανατάσεις προς το βαθύτερο νόημα ενός ταπεινού Παραδείσου, που είναι ο αληθινός μας εαυτός, το δίκιο μας, η ελευθερία μας, ο δεύτερος και πραγματικός ηθικός μας ήλιος»⁴⁰⁶.

Ως προς την ποιητική σύνθεση *Άξιον Εστί*, αξίζει να αναφέρουμε ότι είναι αριθμολογικά συμβολική. Δομείται σε τρία μέρη: α) «Γένεσις», β) «Πάθη», γ) «Δοξαστικόν» και σε καθένα από αυτά εντοπίζεται μια μορφική ποικιλία (ύμνοι,

⁴⁰⁴ Στο ίδιο.

⁴⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 196.

⁴⁰⁶ Στο ίδιο.

ψαλμοί, αναγνώσματα, άσματα). Η «Γένεσις» αφηγείται τη γέννηση του ενός και συγκεκριμένου ανθρώπου που εντάσσεται σ' ένα τοπίο και διαπλάθεται από αυτό. Το τοπίο τον διαμορφώνει με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε από τον στενό κόσμο των ατομικών εμπειριών να αναχθεί στο νόημα του αιωνίου. Η «Γένεσις» αποτελείται από επτά ύμνους, «επτά παραγράφους», όπως σημειώνει ο Ελύτης, «που αντιστοιχούν στα στάδια της δημιουργίας, στα στάδια της ημέρας και στα στάδια της ανθρώπινης εμπειρίας»⁴⁰⁷. Το δεύτερο μέρος, «Τα Πάθη», διαρθρώνεται τριαδικά σε ψαλμούς, ωδές και αναγνώσματα κατανεμημένα σε μια διαδοχή ποικίλων τρόπων. Στο ίδιο σχήμα ισχύει και εδώ: ατομικό και γενικό συνενώνονται με τρόπο ποιητικό. Συγκεκριμένες ιστορικές εμπειρίες διοχετεύονται κυρίως στα «Αναγνώσματα», όπου φορέας της εμπειρίας είναι η ανθρώπινη ομάδα με τα γεγονότα που βίωσε. Στους «Ψαλμούς», υποκείμενο είναι το ποιητικό εγώ. Τέλος, στα άσματα εκφράζεται κάτι που τείνει στο συλλογικό και στο καθολικό. Το τρίτο μέρος εμφανίζει και αυτό τριμερή διάσταση. Είναι η κορύφωση της σύνθεσης. Δοξολογείται μαγευτικά ο κόσμος ο μικρός (το θαλάσσιο τοπίο, τα νησιά και οι άνεμοι, τα κορίτσια και το ερωτικό σκίρτημα της εφηβείας) ως μια γέφυρα που θα οδηγήσει στον κόσμο τον Μέγα.

Στην ενότητα «Γένεσις» της συλλογής *Άξιον Εστί* αναπτύσσονται άμεσες φιλοσοφικές αναφορές στους πυθαγόρειους :

«ορμαθός και αριθμός των άκρων του σταυρού
της Τετρακτίδος»⁴⁰⁸.

Η λέξη γράφεται με κεφαλαίο το αρχικό γράμμα και εμφανίζεται παραποιημένη στη γενική «Τετρακτίδος», αντί του ορθού «τετρακτύος», η οποία υπόκειται στην εσκεμμένη παρανάγνωση ή δημιουργική διόρθωση, στοιχείο της ελυτικής γραφής, όπως υπογραμμίζει η Ελένα Κουτριάνου⁴⁰⁹. Επίσης, ο ποιητής χρησιμοποιεί τη φράση «Άρετή με τις τέσσερις ορθές γωνίες»⁴¹⁰, υπαινισσόμενος πάλι την τετρακτύ του Πυθαγόρα που εμπεριέχει όλα τα όντα και συνδέεται με τη δικαιοσύνη.

⁴⁰⁷ Γιώργος Κεχαγιόγλου, «Ένα ανέκδοτο υπόμνημα του Ελύτη για το Άξιον Εστί», περιοδικό: *Ποίηση*, αρ.5, Άνοιξη 1995, σ. 38.

⁴⁰⁸ Οδυσσεάς Ελύτης, «Γένεσις», *Άξιον Εστί*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2006, σ. 23.

⁴⁰⁹ Ελένα Κουτριάνου, *Με άξονα το φως: Η διαμόρφωση και η κρυστάλλωση της ποιητικής του Οδυσσέα Ελύτη*, Αθήνα, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2002, σ. 313.

⁴¹⁰ Οδυσσεάς Ελύτης, «Γένεσις», *Άξιον Εστί*, ό. π., σ. 15.

Επίσης, στη συλλογή *Τα Ρω του Έρωτα* είναι διάχυτη η πυθαγορική σκέψη:

«κοιμάμαι κι ονειρεύομαι προβλήματα
όλα τα πυθαγόρεια θεωρήματα
Τα θαύματα της τριγωνομετρίας
μέσα στο μπλε “Τετράδιον της Μαθητρίας”»⁴¹¹.

Σαφής είναι και η αναφορά στην πυθαγόρεια γεωμετρία στο παρακάτω απόσπασμα από το *Εν Λευκώ*. Στο ίδιο, τα κυρτά στερεά που αναφέρονται, θεωρούνται ανακάλυψη των Πυθαγορείων.

«Μη λησμονούμε ότι έτσι μόνον ένας Πυθαγόρειος έφτασε στο σημείο να πει ότι το τετράγωνο είναι η φωτιά, ο κύβος η γη, το οκτάεδρο οι άνεμοι και το δωδεκάεδρο ο σύμπας κόσμος»⁴¹².

Παρατηρούμε, ακόμα, ότι το θέμα της τετρακτύος επανέρχεται. Συγκεκριμένα, γίνεται μνεία στη δέκατη τετράδα των πυθαγορείων που σχετίζεται με τις τέσσερις εποχές του έτους. Παρεμφερή εικόνα του ήλιου προσλαμβάνουμε στον ορφικό ύμνο *Ήλιου θυμίαμα (λιβανομόνναν)*. Εκεί, ο ήλιος αναπαριστάται με τέσσερα πόδια, ενώ στον Ελύτη διαιρείται σε τέσσερα μέρη. Με λυρικό τρόπο αισθητοποιούνται οι τέσσερις εποχές του έτους, οι οποίες ανάγονται σε καθοριστικούς και ρυθμιστικούς παράγοντες για την ανθρώπινη ζωή στον πλανήτη Γη.

Στο ποίημα «Ο Κήπος με τις ανταπάτες» (*Εν Λευκώ*) διαβάζουμε:

«στον καθένα μας εδόθη τριαντάφυλλον και δικός του λογαριασμός
πότε και με ποιόν τρόπο θα βοηθήσει στο ανέβασμα της ημέρας.
Κόβοντας τον ήλιο στα τέσσερα,
όπως μερικοί από τους Πυθαγορείους υποστήριζαν;
Αντικαθιστώντας εναλλάξ τα μήκη και τα πλάτη,
τα ύψη και τα βάθη στις διαθέσεις της καθημερινής μας ζωής;
Φτάνοντας σε τέτοιο σημείο που ν' αλλάζουν

⁴¹¹ Οδυσσέας Ελύτης, «Το "Τετράδιον της Μαθητρίας"», ενότητα *Τα Ρω Του Έρωτα, Ποίηση*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2002, σ. 291.

⁴¹² Οδυσσέας Ελύτης, «Σχέδιο για μιαν Εισαγωγή στο χώρο του Αιγαίου», *Εν Λευκώ*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2006, σ. 21.

ως και το σχήμα της υδρογείου;»⁴¹³.

Παράλληλα στο ποίημα «Μικρό παίγνιο για μεγάλους» από τη συλλογή *Εκ του Πλησίον* διαβάζουμε:

«το πλην του ενός με αγγίζει.

Που θα 'λεγε τινάς τις Πυθαγόρειος»⁴¹⁴.

Πρόκειται για πρόδηλη αναφορά στη θεμελιώδη ιδέα Ορφικών και Πυθαγορείων περί του Ενός ως σημείου και πηγής όλων των αριθμών και συνεπώς όλων των όντων.

Το παρακάτω απόσπασμα ανακαλεί στη μνήμη μας τις ιδιαίτερες ικανότητες του Πυθαγόρα να επικοινωνεί με το ζωικό βασίλειο και τις διατροφικές συνήθειες των πυθαγορείων να αποφεύγουν το κρέας και να καταναλώνουν ωμά λαχανικά⁴¹⁵:

Η επαφή του ποιητικού υποκειμένου με την πυθαγόρεια φιλοσοφία είναι διάχυτη στο ποιητικό του έργο. Παραθέτουμε τα παρακάτω αποσπάσματα:

«σ' ένα τετράγωνο αιγιαλού βότσαλο ροζ-βιολετί κίτρινα του κηρού
και άγριου πρασίνου τοποθετημένα με τάξη μαθηματική εξορκίζουν
την αταξία των νοημάτων, επαυξάνοντας το επιπλέον τρωτόν του
τρωτού»⁴¹⁶.

Συσχετίζεται, λοιπόν, η τάξη και αρμονία του φυσικού κόσμου με την τάξη των όντων του νοητού κόσμου. Πρόκειται για βασική αρχή στην ορφική και πυθαγόρεια σκέψη. «Πολύεδρα του αδάμαντος εστέ η ζωή μας»⁴¹⁷. Σε αυτή τη φράση αντανακλάται η γεωμετρική σκέψη των πυθαγορείων. «Αλλά με τις ξόβεργες μπορεί

⁴¹³ Οδυσσέας Ελύτης, «Ο κήπος με τις αυταπάτες», *Εν Λευκώ*, ό. π., σ. 464.

⁴¹⁴ Οδυσσέας Ελύτης, «Μικρό παίγνιο για μεγάλους», *Εκ του Πλησίον*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 1999, σ. 62.

⁴¹⁵ Οδυσσέας Ελύτης, «Γένεσις», *Άξιον Εστί*, ό. π., σ. 23:

«επειδή πολλοί φορούν το μελανό πουκάμισο
και άλλοι μιλούν τη γλώσσα των χοιρογρυλλίων
και είναι οι Ωμοφάγοι και οι Άξεστοι του Νερού
οι Σιτόφοβοι και οι Πελιδνοί και οι Νεοκόνδορες ».

⁴¹⁶ Οδυσσέας Ελύτης, *Εκ του Πλησίον*, ό. π., σ. 55.

⁴¹⁷ Στο ίδιο, σ. 66.

να πιάνεις πουλιά, δεν πιάνεις ποτέ το κελαηδητό τους. Χρειάζεται η άλλη βέργα, της μαγείας, και ποιος μπορεί να την κατασκευάσει αν δεν του 'χει από μιας αρχής δοθεί;»⁴¹⁸ Με τη λέξη μαγεία υπαινίσσεται τη μύηση στην κρυμμένη μαγεία των αριθμών που είναι το κλειδί για την ερμηνεία του φυσικού και του νοητού κόσμου.

Οι στίχοι: «αν ο ύπνος σου είναι κατά το ένα τέταρτο μη σε νοιάζει/ μετά μία ή δύο χιλιετίες θα σου φανερωθεί ολόκληρος» μας οδηγούν στην ορφική και στην πυθαγόρεια θεωρία της μετενσάρκωσης, σύμφωνα με την οποία, μετά από πολλές ενσαρκώσεις, η ψυχή ανέρχεται στη σφαίρα της συνειδητότητας. «Στο σημείο μηδέν ευωδιάζει απ' αρχής πάλι ένα πουλί»⁴¹⁹. Σημαντική είναι και η αναφορά στο μηδέν, διότι βρίσκεται ανάμεσα σε πραγματικό και μη πραγματικό, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί συστατικό στοιχείο της δεκάδας.

Ο αριθμός επτά επιλέγεται συστηματικά από τον ποιητή σε βαθμό που συνιστά χαρακτηριστικό γνώρισμα της ποιητικής του σύνθεσης. Ο αριθμός αυτός άλλοτε θεμελιώνει την αρχιτεκτονική του ποιητικού του λόγου, άλλοτε εμφανίζεται μόνο ως απλή ή σύνθετη λέξη.

Ας αναφέρουμε ενδεικτικά τα εξής: «αρχαία ρέμβη εφτάχρωμη» «εφτά συλλογισμένες φλόγες», «εφτά κρινάκια», «εφτά λογιώ φτερά», «Οι εφτά ουρανοί» (*Προσανατολισμοί*), «Εφτά Μπαλτάδες», «στρατιές επτά» (*Άξιον Εστί*), «εφτά σοφοί του κόσμου» (*Το Φωτόδεντρο και η Δέκατη Τέταρτη Ομορφιά*), «εφτά παιδιά», (*Τα Ρω του Έρωτα*), «εφτά ελαιόδεντρα», «εφτά βαθιά χαράκια», «εφτά ξαναπαντρεύτηκα», «εφτά και πέντε απάτησα» (*Μαρία Νεφέλη*), «χρυσασπίδα επτάπτερος» (*Εκ του Πλησίον*). Προσθέτουμε τους τίτλους ποιημάτων: «επτά νυχτερινά επτάστιχα» (*Προσανατολισμοί*) και «εφτά μέρες για την αιωνιότητα» (*Εξη και μια τύψεις για τον ουρανό*).

Ως προς τη δομή των ποιημάτων, «Η Γένεσις» αποτελείται από επτά ύμνους, όπως τα ποιήματα από τη συλλογή *Τα Ρω του Έρωτα* «Οι Μικρές Κυκλάδες», «Το θαλασσινό τριφύλλι», «Η Παναγιά των Κοιμητηρίων», «Ο χαμαιλέον», «Οι ανορθογραφίες» και «Γ' αφανέρωτα». Επίσης, η συλλογή *Δυτικά της Λύπης* αποτελείται από επτά ποιήματα, όπως και το καθένα από τα *Τρία Ποιήματα με σημαία ευκαιρίας* χωρίζεται σε επτά μέρη.

Σχετικά για το θέμα αυτό, η Αλεξάνδρα Σαμουήλ αναφέρει:

⁴¹⁸ Οδυσσεάς Ελύτης, «Πρώτα - Πρώτα η ποίηση», *Ανοιχτά Χαρτιά*, Αθήνα, Εκδ. Έκτος, 2004, σ. 11.

⁴¹⁹ Οδυσσεάς Ελύτης, *Άξιον Εστί*, ό. π., σ. 14.

«στο ‘Μονόγραμμα’ ένας συχνός διαιρέτης της ποίησης του Ελύτη το 7 μοιράζει τη σύνθεση σε 7 μέρη, κάθε ένα από τα οποία αναπτύσσεται στιχουργικά με βάση τον αριθμό 7 και τα πολλαπλάσιά του σε μια αριθμητική πρόοδο αρχικά αύξουσα και κατόπιν φθίνουσα, προσθέτοντας δηλαδή ή αφαιρώντας τον σταθερό αριθμό 1, έτσι ώστε να σχεδιαγραφηθεί το σχήμα του ρόμβου. Δηλαδή η αριθμητική σειρά των στίχων από τους οποίους απαρτίζεται η επταμερής αυτή σύνθεση 7, 21, 35, 49, 35, 21, 7, διατασσόμενη στο χώρο δημιουργεί ένα ρόμβο, τα δύο ισόπλευρα αντεστραμμένα τρίγωνα του οποίου εικονίζουν το δίπολο έρωτα-θανάτου

7

7 7 7

7 7 7 7 7

7 7 7 7 7 7 7

7 7 7 7 7

7 7 7

7»⁴²⁰.

Γνωστή ήταν η ιερότητα του αριθμού επτά ως συμβόλου της πνευματικότητας και μύησης. Πιστεύουμε ότι επιλέγεται σκόπιμα ο συγκεκριμένος αριθμός λόγω της έντονης συμβολικής φόρτισης που είχε, τόσο για τους αρχαίους Έλληνες (πυθαγόρειοι), όσο και για τη χριστιανική θρησκεία. Στην *Αποκάλυψη* ο Ιωάννης ο Θεολόγος κάνει λόγο για τις επτά σάλπιγγες, τις επτά σφραγίδες και τις επτά υδρίες. Αν ληφθούν υπόψη οι επιρροές που έλαβε ο Ελύτης από εκκλησιαστικά κείμενα, από τον λόγο του Ευαγγελίου και από την βυζαντινή υμνογραφία, ενδεχομένως θα μπορούσε να ερμηνευτεί η επιμονή του ποιητή στη χρήση του αριθμού επτά. Η εγγύτερη προς την πραγματικότητα εκδοχή συγκλίνει στη μέση οδό ότι η αρχαία ελληνική παράδοση και η χριστιανική πίστη πιθανόν να είναι οι πηγές άντλησης του αριθμού επτά.

Οι στίχοι «ονειρεύομαι μιαν Ηθική που η έσχατη αναγωγή της να οδηγεί / στην ίδια ομοούσια και αδιαίρετη Τριάδα»⁴²¹ μας οδηγούν κατευθείαν στο πνευματικό μονοπάτι που χάραξαν οι πυθαγόρειοι. Η τριάδα ή τριτύς συνιστά τον αριθμό του σύμπαντος και στον Ελύτη, σύμφωνα με την Αλεξάνδρα Σαμουήλ: «το σχήμα φύση-τέχνη-ηθική συγκροτεί την ομοούσια αδιαίρετη τριάδα»⁴²².

⁴²⁰ Αλεξάνδρα Σαμουήλ, ό.π., σσ. 205-206.

⁴²¹ Οδυσσεάς Ελύτης, «Μυρίσαι το άριστον, XII», *Μικρός Ναυτίλος*, Αθήνα, Εκδ. Έκαρος, 2007, σ. 55.

⁴²² Αλεξάνδρα Σαμουήλ, ό.π., σ.215.

«Τ' ανώτερα μαθηματικά μου τα έκανα στο Σχολείο της θάλασσας. Ιδού και μερικές πράξεις για παράδειγμα Εάν αποσυνδέσεις την Ελλάδα, στο τέλος θα δεις να σου απομένουν μια ελιά, ένα αμπέλι κι ένα καράβι. Που σημαίνει: με άλλα τόσα την ξαναφτιάχνεις»⁴²³.

Προβάλλεται εδώ η ιδέα της ολότητας μέσα από το άθροισμα πολλών μονάδων. Η ελιά, το αμπέλι, το καράβι συνθέτουν την εικόνα της Ελλάδας. Ο ποιητής βασίζεται στην πυθαγορική άποψη ότι από τη μονάδα δημιουργούνται τα πάντα⁴²⁴.

«Κάθε πρόοδος στο ηθικό επίπεδο δεν μπορεί παρά να είναι αντιστρόφως ανάλογη προς την ικανότητα που έχουν η δύναμη κι ο αριθμός να καθορίζουν τα πεπρωμένα μας»⁴²⁵.

Προβάλλονται έτσι η θεωρία των αναλογιών των πυθαγορείων και η ιδιότητα των αριθμών να καθορίζουν τη ζωή των ανθρώπων⁴²⁶.

Η ιδέα της αιώνιας επιστροφής μέσω του κύκλου των αλληπάλληλων μετενσαρκώσεων καθρεφτίζεται στη *Μαρία Νεφέλη*: «Η επαύριο της ζωής μας θα 'ναι πάλι ζωή / μεταφερμένη στην Άνω Ταρκυνία»⁴²⁷. Φανερό είναι η επίδραση ορφικής και πυθαγόρειας μεταφυσικής για τη συνέχιση της ζωής μετά τον θάνατο σε ένα άλλο σώμα και μια άλλη χώρα.

Τα παράξενα λόγια που πρόφεραν οι κόρες «ΡΩΕΣ, ΑΛΑΣΘΑΣ, ΑΡΙΜΝΑ, ΟΛΗΙΣ, ΑΪΑΣΑΝΘΑ, ΥΕΛΤΗΣ»⁴²⁸ μας παραπέμπουν στα μαγικά ξόρκια και φίλτρα των ορφικών⁴²⁹. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μαγικές αυτές επικλήσεις επαναλαμβάνονται τρεις φορές, όπως γίνεται και σε κάθε ιεροτελεστία σε όλα τα θρησκευτικά δόγματα ανά την υφήλιο.

Η προσέγγιση της πυθαγόρειας και της ορφικής διάνοησης από τον Οδυσσέα Ελύτη συνοψίζεται στην θεωρία των αναλογιών, στην παρουσία των αριθμών και της γεωμετρικής αναπαράστασης του κόσμου, στο θέμα της αθανασίας της ψυχής και της μετεμψύχωσης, καθώς και στις διατροφικές συνήθειες (χορτοφαγία) και το μαγικό στοιχείο.

⁴²³ Οδυσσέας Ελύτης, «Μυρίσαι το άριστον, XIV», *Μικρός Ναυτίλος*, ό. π., σ. 57.

⁴²⁴ Édouard Schuré, ό. π., σ. 275.

⁴²⁵ Οδυσσέας Ελύτης, «Μυρίσαι το άριστον, XIV», *Μικρός Ναυτίλος*, ό. π., σ. 57.

⁴²⁶ Ιάμβλιχος, «Περί του Πυθαγορείου Βίου», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Πέμπτος Τόμος, Πυθαγόρας 2, ό. π., σ. 171.

⁴²⁷ Οδυσσέας Ελύτης, «Το μάτι της Ακρίδας», *Μαρία Νεφέλη*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 1979, σ. 70.

⁴²⁸ Οδυσσέας Ελύτης, *Άξιον Εστί*, ό. π., σ. 18.

⁴²⁹ W.V.C. Guthrie, ό. π., σσ. 62, 89.

«το νου σας
οι πολλοί παραποιούν τον Ένα»⁴³⁰.

Οι παραπάνω στίχοι αντανακλούν την άποψη ότι ο θεός, η αδιαίρετη ουσία, αναπαρίσταται με τη μονάδα και περιέχει το άπειρο⁴³¹.

Το ποιητικό έργο του Οδυσσέα Ελύτη γενικότερα διαπνέεται από μαθηματική χροιά και αριθμολογική σκέψη: Χαρακτηριστική είναι η φράση «Το ελάχιστο θέλησα και με τιμώρησαν με το πολύ»⁴³². Σ' αυτό το απόσπασμα εισάγεται η έννοια του πολλαπλασιασμού, στοιχείο της πυθαγόρειας αριθμολογίας, το οποίο σχετίζεται με τον προσδιορισμό των οντολογικών ιδιοτήτων των αριθμών⁴³³.

Η παράσταση των αριθμών των πυθαγορείων σε γεωμετρικά σχήματα βρίσκει την πλήρη εφαρμογή της στους ακόλουθους στίχους από τη συλλογή *Τα Ετεροθαλή*:
«και τα σχήματα όλα καθαρογραμμένα μέσ' στα φρούτα: ο κύκλος, το τετράγωνο, το τρίγωνο και ο ρόμβος όπως τα βλέπουν τα πουλιά, να γίνει απλός ο κόσμος»⁴³⁴.

Στο ποιητικό σύμπαν του Ελύτη οι αριθμοί κατέχουν δεσπόζουσα θέση. Οι εχθροί του ποιητή ενδεδυμένοι με την αμφίεση της φιλίας φέρουν την Βίβλο των γραμμάτων και των αριθμών. Απηχείται η ιερότητα των αριθμών, η οποία δύναται να χαρακτηριστεί πυθαγόρεια επίδραση. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά στην ιερή και θεόπνευστη *Βίβλο*:

«ήρθαν
Ντυμένοι “φίλοι”
Αμέτρητες φορές οι εχθροί μου
το παμπάλαιο χόμα πατώντας
και το χόμα δεν έδεσε ποτέ με τη φτέρνα τους.
Έφεραν
Το Σοφό, τον οικιστή και το Γεωμέτρη
Βίβλος γραμμάτων και αριθμών»⁴³⁵.

⁴³⁰ Οδυσσέας Ελύτης, «Ο Στάλιν», *Μαρία Νεφέλη*, ό. π., σ. 106.

⁴³¹ Édouard Schuré, ό. π., σ. 275.

⁴³² Οδυσσέας Ελύτης, «Το φωτόδεντρο III», Ενότητα *Το φωτόδεντρο και η δέκατη τέταρτη ομορφιά, Ποίηση*, ό. π., σ. 220.

⁴³³ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, «Η θεωρία των αριθμών», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, ό. π., σ. 36.

⁴³⁴ Οδυσσέας Ελύτης, «Villa Natacha», *Τα Ετεροθαλή*, Αθήνα, Έκδ. Ίκαρος, 1996, σ. 44.

⁴³⁵ Οδυσσέας Ελύτης, «Τα Πάθη», *Άξιον Εστί*, ό. π., σ. 42.

Το θέμα των κύκλων επανέρχεται. Το ποιητικό υποκείμενο επιθυμεί να κλείσει τους κύκλους που κάποια γυναίκα ενδεχομένως άνοιξε με τα δικά της δάχτυλα, υπαινισσομένος το τέλος κάποιας ερωτικής σχέσης:

«και θέλω να κλείσω τους κύκλους που άνοιξαν τα δικά σου δάχτυλα, να εφαρμόσω επάνω τους τον ουρανό για να μην είναι πια ποτέ ο στερνός τους λόγος άλλος»⁴³⁶.

Τελικά, στον νομπελίστα ποιητή μας το άπειρο εντάσσεται στη θεματολογία του ποιητικού υποκειμένου. Η παραδοχή της ύπαρξής του μας παραπέμπει στους πυθαγόρειους, οι οποίοι «το εξομοιώνουν με το στοιχείο της ύλης που δεν επιδέχεται μέτρηση και καθορισμό».

«το άπειρο υπάρχει για μας
Όπως η γλώσσα για τον κωφάλαλο»⁴³⁷.

Επιπροσθέτως, το συνεκτικό νήμα που ενώνει τον Νίκο Εγγονόπουλο με τους πυθαγόρειους είναι η αναφορά του στο ποίημα «Η ζωή και ο θάνατος των ποιητών» σε κάποιον αρχαίο ποιητή, ονόματι Αλέκτορα, για τον οποίον οι μελετητές δεν έχουν σαφώς αποφανθεί⁴³⁸.

«εκεί
καθώς τα σπίτια είναι όλα καμωμένα από πυρκαϊές
οι κάτοικοι ζουν μέσα στις φλόγες
καίγονται συνεχώς
και ξαναγεννιούνται συνεχώς
από την τέφρα τους
απαράλλαχτα όπως
το πουλί
φοίνιξ

εκεί ακριβώς
εγεννήθη - ως γνωστόν -

⁴³⁶ Οδυσσέας Ελύτης, *Προσανατολισμοί*, Αθήνα, εκδ. Ίκαρος, 1974, σ. 108.

⁴³⁷ Οδυσσέας Ελύτης, *Μαρία Νεφέλη*, ό. π., σ. 64.

⁴³⁸ Αλεξάνδρα Σαμουήλ, ό. π., σ. 219.

και ο μέγας έλλην ποιητής της
αρχαιότητας
Αλέκτωρ»⁴³⁹.

Η αναφορά στον Αλέκτορα μας παραπέμπει σε ένα έργο του Λουκιανού, στο διάλογο *Όνειρος ή Αλεκτρυνών*, όπου συνομιλούν δύο πρόσωπα. Το ένα είναι ο τσαγκάρης ο Μίκυλλος και το άλλο ο πετεινός του που ταυτίζεται με τον Πυθαγόρα ενσαρκωμένο σε πετεινό.

«Αλεκτρυνών: Άκου λοιπόν Μίκυλλε, κάτι που θα σου φανεί πολύ παράξενο, είμαι σίγουρος. Ο υποφαινόμενος που τώρα τον βλέπεις κόκορα, εδώ και λίγο καιρό ήτανε άνθρωπος [...] Έχεις ακούσει για κάποιον Πυθαγόρα, γιό του Μνήσαρχου από τη Σάμο [...] Εκείνος λοιπόν ο Πυθαγόρας είμαι εδώ μπροστά σου [...]

Μίκυλλος: Κι αφού ξεντύθηκες τον Πυθαγόρα σε ποιόν μεταμορφώθηκες ύστερα από αυτόν;
Αλεκτρυνών: Στην Ασπασία, την εταίρα από τη Μίλητο [...] Ύστερα [έγινα] βασιλιάς, έπειτα φτωχός και σε λίγο σατράπης, μετά άλογο και καλιακούδα, βάτραχος κι ένα σωρό άλλα [...] Στα τελευταία έγινα κόκορας γιατί μου άρεσε αυτού του είδους η ζωή»⁴⁴⁰.

Ο ίδιος ο Πυθαγόρας-κόκορας στον διάλόγo του με τον Μίκυλλο διατυπώνει το κοσμοεϊδωλό του εστιάζοντας στη θεωρία του για τη μετενσάρκωση και στην αλληλοδιαδοχή ζωής και θανάτου. Μέσα από αυτή τη διαδικασία το ανθρώπινο πνεύμα τελειοποιείται αποκτώντας αναγκαίες εμπειρίες και γνώσεις. Έτσι, ανυψώνεται όλο και περισσότερο προς την πηγή του πνευματικού φωτός απ' όπου προήλθε.

Στη δίνη των πολλαπλών ενσαρκώσεων τοποθετούνται από τον ποιητή και οι κάτοικοι της Σινώπης:

«ζουν μέσα στις φλόγες
καίγονται συνεχώς
και ξαναγεννιούνται συνεχώς
από την τέφρα τους»⁴⁴¹.

⁴³⁹ Νίκος Εγγονόπουλος, «Η ζωή και ο θάνατος των ποιητών», ενότητα *Κλειδοκύμβαλα της Σιωπής, Ποιήματα*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, χ. χ. ε., σ.σ. 95-96.

⁴⁴⁰ Αλεξάνδρα Σαμουήλ, ό. π., σ. 220.

⁴⁴¹ Νίκος Εγγονόπουλος, *Ποιήματα*, ό. π., σ. 95.

Στη συνέχεια, είναι σημαντικό να συσχετιστεί με τον Πυθαγόρα η αναφορά του Μπολιβάρ στον Απολλώνιο Τυανέα, τον μυστηριώδη φιλόσοφο, γητευτή και μάγο του 1^{ου} αιώνα μ.Χ., οπαδού του Πυθαγόρα, του οποίου η διδασκαλία είχε μεγάλη απήχηση στις λαϊκές μάζες. Μάλιστα, το έργο του Φιλόστρατου *Τα εις τον Τυανέα Απολλώνιο* θεωρείται μία εκ νέου διήγηση της ζωής του ίδιου του Πυθαγόρα⁴⁴².

«Κι αν χάθηκε, αν ποτές χάνετ' ένας Μπολιβάρ! που
σαν τον Απολλώνιο στα ουράνια ανελήφθη,
Λαμπρός σαν ήλιος έδυσε, μέσα σε δόξα αφάνταστη,
πίσω από βουνά ευγενικά της Αττικής και του Μορέως»⁴⁴³.

Ο ποιητής τονίζει ότι ο θάνατος του Μπολιβάρ δεν σήμανε καθόλου το τέλος της επίδρασης που ασκεί στους γύρω του, ενώ μάλιστα δεν δίστασε να υπαινιχθεί πως θα μπορούσε ακόμη και να αμφισβητηθεί ο χαμός του, όπως έγινε με τον Απολλώνιο τον Τυανέα, για τον οποίο φημολογούνταν ότι έκανε θαύματα και ότι στο τέλος αναλήφθηκε στους ουρανούς.

Είναι αξιοσημείωτο επίσης ότι ο Εγγονόπουλος μοιάζει ενταγμένος στην ορφική φιλοσοφική παράδοση. Τα πρόσωπα του Ερμή του Τρισμέγιστου και του Ορφέα συναιρούνται στο πρόσωπο του ποιητή. Στο πεζό ποίημα του Εγγονόπουλου «Το Γεράκι» διαβάζουμε: «στα γυμνά πόδια μας φυτρώνουν λίγο-λίγο φτερά. Ίσως εμείς να' μαστε αυτός ο θεός, τον καιρό της νιότης του»⁴⁴⁴.

Και συνεχίζουμε με το ποίημα «Η επιστροφή της Ευρυδίκης»:

« (κι ίσως
και
για
να δικαιωθεί
ο παλιός
χρησμός
που
κάποτ' όρισε

⁴⁴² Αλεξάνδρα Σαμουήλ, ό. π., σ. 221.

⁴⁴³ Νίκος Εγγονόπουλος, *Μπολιβάρ, Ποιήματα*, ό. π., σ. 154.

⁴⁴⁴ Αλεξάνδρα Σαμουήλ, ό. π., σσ. 221-222.

πως είμαι
ο Ορφείας
ο ψηλός
λεπτός
κι αθάνατος
βγαλμένος από
τα πλατιά
τα στήθια
του
Ερμή
του
Τρισμεγίστου) »⁴⁴⁵.

Η κοινή συνιστώσα ανάμεσα στις ερμητικές και ορφικές θέσεις είναι η άποψη ότι όλα πηγάζουν και απολήγουν στην αιώνια μονάδα. Αυτήν την άποψη φαίνεται να συμεριζεται ο Εγγονόπουλος.

Αριθμολογικά ευρήματα εντοπίζονται, όμως, και στην ποίηση του Γιάννη Ρίτσου. Χαρακτηριστικό είναι το ακόλουθο απόσπασμα από το ποίημα «Δευτερόλεπτα»:

«Πριν μετρήσω στα δάχτυλα ως το 10
νύχτωσε.
Μείναμε χωρίς όνειρα
χωρίς ψωμί»⁴⁴⁶.

Το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει την πικρία του γιατί οι ελπίδες, τα οράματα, οι πόθοι, οι φιλοδοξίες έμειναν ανεκπλήρωτα στο διάβα της ζωής. Δεν είχε μετρήσει ως το δέκα και νύχτωσε. Δεδομένου ότι η δεκάδα υπήρξε το πρότυπο των πάντων για τον δημιουργό θεό σύμφωνα με την πυθαγόρεια αριθμολόγηση, η ματαίωση και η διάψευση έχουν βαρύνουσα σημασία για τον ποιητή.

Το ποίημα «Σονάτα του Σεληνόφωτος»⁴⁴⁷, από τα γνωστότερα του Ρίτσου, μοιράζεται σε τρία μέρη. Έναν πρόλογο σε πεζό λόγο, έναν μακροσκελή μονόλογο

⁴⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 222.

⁴⁴⁶ Γιάννης Ρίτσος, «Δευτερόλεπτα», *Αργά Πολύ αργά μέσα στη νύχτα*, Αθήνα, Εκδ. Κέδρος, 1991, σσ. 209-210.

και έναν επίλογο ξανά σε πεζό λόγο. Εντάσσεται στο συλλογικό τόμο της *Τέταρτης Διάστασης*, φέρνοντας στο νου την τετρακτύν των Πυθαγορείων⁴⁴⁸. Είναι η διάσταση την οποία αποκτούν ορισμένα πρόσωπα ή αντικείμενα στη συνείδηση του ποιητικού υποκειμένου, όταν χάνουν την υλική υπόσταση και μορφή τους και μετασχηματίζονται σε σύμβολα τα οποία προκαλούν συναισθήματα και συγκινήσεις.

Στον δραματικό μονόλογο της «Σονάτας» η ηλικιωμένη γυναίκα με τα μαύρα διπλώνει τα μαντήλια στα τέσσερα, τα οχτώ, τα δεκαέξι, τα τριάντα δύο, τα εξήντα τέσσερα για να εκτονώσει την ανία της. Το μέτρημα την οδηγεί στο μέτρημα της μουσικής κατά τα χρόνια που πήγαινε στο ωδείο. Οι αριθμοί οκτώ, δεκαέξι, τριάντα δύο, εξήντα τέσσερα μπορεί ενδεχομένως να αντιστοιχούν σε καθοριστικές ηλικίες της ζωής της. Οι αριθμοί δηλαδή και η μεταφυσική τους σημασία διαμορφώνουν τη ζωή της γυναίκας αυτής.

Τα *Λιανοτράγουδα της Πικρής Πατρίδας* προσδιορίζονται από το αριθμητικό στοιχείο 18, το οποίο καταλήγει στον μονοψήφιο αριθμό 9. Ουσιαστικά, με τον αριθμό εννέα ο ποιητής ολοκληρώνει τον στόχο του να μιλήσει στον ελληνικό λαό με τρόπο απλό και κατανοητό και να αφυπνίσει τη συνείδηση των Ελλήνων ανακαλώντας τις πλούσιες ιστορικές μνήμες των αγώνων για την ελευθερία.

Η αρίθμηση των ενηλίκων δεν φέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Στον αντίποδα, το μικρό παιδί μετράει σωστά και η αρίθμησή του πραγματοποιείται με τον απλούστερο τρόπο καταδεικνύοντας τη διαχρονική αξία του αριθμολογικού συστήματος των πυθαγορείων και για τον Ρίτσο:

«Για μια ακριβή αρίθμηση» :

[...]

«Στα επάνω δωμάτια γνωρίζεις λιγότερα

Δηλαδή δε γνωρίζεις πως είσαι στα επάνω δωμάτια

ούτε σε ποιο ύψος βρίσκονται αυτά τα δωμάτια

εκτός αν έχεις ανέβει απ' το υπόγειο φέρνοντας

εκείνο το μέτρο το σκοτεινό, το πανάρχαιο

της σεμνής, της ενάρετης, βασανισμένης ρίζας

⁴⁴⁷ Γιάννης Ρίτσος, «Η Σονάτα του Σεληνόφωτος», *Τέταρτη Διάσταση*, Αθήνα, Εκδ. Κέδρος, 2005, σ. 47.

⁴⁴⁸ Η τετρακτύς των Πυθαγορείων αποτελούνταν από του αριθμούς 1 + 2 + 3 + 4 και χαρακτηρίζεται πηγή και ρίζα της αέναης φύσης, βλ. Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, «Η θεωρία των αριθμών», Προσωκρατικοί, *Απαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1. ό. π., σσ. 32-33.

και τότε ακούγεται η φωνή ενός παιδιού που μετράει στα δάχτυλά του μπρός στο ανοιχτό παράθυρο 1,2,3, ως το 10 και παίρνει η φωνή του το μέγεθος των αναρίθμητων και αόρατων μηδενικών που ' χουνε προστεθεί πίσω απ' τις όρθιες και εμφανείς μονάδες»⁴⁴⁹.

Ο Γιώργος Βαφόπουλος, ως άνθρωπος των μαθηματικών, μας μυεί στο κρυφό νόημα των μαθηματικών συμβόλων και την μαθηματική έκφραση εννοιών, ιδεών, συναισθημάτων, προσφέροντας ποικίλες δυνατότητες έκφρασης. Στο ποίημα «Ο μεγάλος κώνος», χρησιμοποιεί γεωμετρικά σχήματα που μας παραπέμπουν στην πυθαγόρεια αριθμολογική παράδοση, καθώς οι Πυθαγόρειοι αναπαριστούν τους αριθμούς με γεωμετρικά σχήματα και οι αριθμοί προσδιορίζονται ως τρίγωνοι, τετράγωνοι, πεντάγωνοι, εξάγωνοι, πυραμιδοειδείς, κύβοι κτλ.⁴⁵⁰. Το ποίημα εστιάζει στη γεωμετρική αναπαράσταση. Ο κώνος, η σπειροειδής γραμμή, το τετράγωνο, ο κύβος και η τεθλασμένη γραμμή απεικονίζουν την πορεία ζωής του ανθρώπου από τη γέννηση έως τον θάνατο.

Οι πρώτες σπείρες στη βάση του κώνου, οι οποίες είναι ευρύτερες, συμβολίζουν την παιδική ηλικία του ανθρώπου, όπου ο ορίζοντας είναι μικρός, εφόσον η προσωπικότητα και η πνευματική συγκρότηση διαμορφώνεται με αργούς ρυθμούς. Όσο προχωρά προς τα άνω, οι σπείρες μικραίνουν, αλλά ο ορίζοντας του βλέμματός του ανθρώπου μεγαλώνει:

«ας δεχθούμε πως η δομή του κόσμου
είν' ένας κώνος, που απ' τη βάση ως την κορφή του
διατρέχεται από μια γραμμή σπειροειδή.

Ο άνθρωπος του οιδιπόδειου αινίγματος
ξεκινά την αυγή, πάνω στ' αχνάρια της γραμμής,
με τα τέσσερα πόδια. Στα μισά του δρόμου
στυλώνεται στα δυο του, για να ιδεί κατάματα
τον ήλιο του λαμπρού μεσημεριού.
Και το βράδυ φθάνει στην κορφή του κώνου,
σέρνοντας τώρα το τρίτο του ποδάρι,
έτοιμος ν' αντικρίσει τη μεγάλη δύση.

⁴⁴⁹ Γιάννης Ρίτσος, «Για μια ακριβή αρίθμηση», *Ποιήματα*, Αθήνα, Εκδ. Κέδρος, χ. χ. ε., σ. 62.

⁴⁵⁰ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, «Η θεωρία των αριθμών», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, ό. π., σ. 37.

[...]

Ο κόσμος θα μπορούσε να 'ναι κι ένας κύβος,
σαν εκείνον του Καίσαρος, που «ερρίφθη» στο Ρουβίκωνα.

Κι ακόμα θα μπορούσε να 'ναι κι ένας κύκλος,
όμοιος με το αλώνι του Διγενή Ακρίτα.

Το σχήμα του στερνά ο καθείς ανακαλύπτει,
κατά τον κόσμο που στη φύση του ταιριάζει.
Είναι άνθρωποι τετράγωνοι, ίσοι ή τεθλασμένοι,
που βολεύονται μέσα στο περίγραμμά τους.
Κι είναι άλλοι πρηνείς και πεπλατυσμένοι,
που αρκούνται 'μετριοφρόνως' σε μια τάβλα.»⁴⁵¹.

Αριθμολογικές νύξεις εντοπίζουμε και στις φράσεις: «ο κόσμος θα μπορούσε να 'ναι κι ένας κύκλος», δεδομένου ότι ο κύκλος στον Πυθαγόρα ανάγεται σε σχήμα-σύμβολο που ενώνει το πνεύμα και την ύλη, δεν έχει ούτε αρχή, ούτε τέλος, είναι ταυτόχρονα πεπερασμένο και άπειρο και ενσαρκώνει τον κύκλο κάθε φαινομενικής ύπαρξης, δηλαδή την αέναη μεταβολή.

«Ο κόσμος θα μπορούσε να 'ναι κι ένας κύβος», ο οποίος αντιπροσωπεύει την τελική κατάσταση ενός κύκλου σε ακινησία. Ο κύβος ταυτίζεται με την αλήθεια, την τελειοποίηση, την ολοκλήρωση, την σταθερότητα. Στην αρχιτεκτονική ο κύβος χρησιμοποιείται ως θεμέλιος λίθος. Μάλιστα στην εβραϊκή παράδοση συμβολίζει «Τα Άγια των Αγίων».

Στο παραπάνω απόσπασμα ο ποιητής διαφοροποιεί τους ανθρώπους ταξινομώντας τους σε διάφορες κατηγορίες: τετράγωνους, ίσους, τεθλασμένους. Σύμφωνα με την πυθαγόρεια μεταφυσική ερμηνεία, το τετράγωνο συμβολίζει τη δικαιοσύνη (τετράγωνο: 4 πλευρές ίσες = δίκαιον). Επομένως, οι τετράγωνοι άνθρωποι είναι αυτοί που δρουν με γνώμονα τη δικαιοσύνη. Οι ίσοι, ενδέχεται να είναι αυτοί που η ζωή τους καθορίζεται από την κανονικότητα (ένα είδος κανονικότητας είναι η ολοκλήρωση του κύκλου, της ημέρας, των εποχών, του έτους κτλ.), τη συχνότητα (τα φαινόμενα που επανέρχονται με κάποια συχνότητα, όπως πόλεμοι, φυσικές καταστροφές) και την κοινωνική αναγκαιότητα: (η γέννηση, ο γάμος, ο θάνατος, η παραγωγικότητα, η υποταγή στον ισχυρό). Ως τεθλασμένους,

⁴⁵¹Στέφανος Μπαλής, *μαθηματικά και ποίηση: από τον Αρχιμήδη στον Ελύτη*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Νησίδες 2001, σσ. 53-54.

ίσως υπαινίσσεται τους ανθρώπους των οποίων η ζωή χαρακτηρίζεται από κατακερματισμό και πολλαπλότητα, εφόσον σύμφωνα με τη γεωμετρία η τεθλασμένη ή πολυγωνική γραμμή αποτελείται από πεπερασμένου πλήθους διαδοχικά ευθύγραμμα τμήματα.

Ο ποιητής διατυπώνει εντέλει την άποψη ότι ο άνθρωπος στο τέλος της ζωής του ανακαλύπτει το σχήμα της ζωής που του ταιριάζει, δηλώνοντας τον ενδεικνυόμενο τρόπο ζωής. Και φυσικά η τελευταία κατηγορία «πρηνείς και πεπλατυσμένους» αναφέρεται σ' αυτούς που επιλέγουν τον εύκολο τρόπο ζωής, τη λεγόμενη επιφανειακή ευζωία χωρίς πνευματικές αναζητήσεις.

Μαθηματική είναι η θέαση του κόσμου και στο ποίημα «Άλγεβρα» του μαθηματικού και λογοτέχνη Έκτορα Κακναβάτου.

«Πέρα κατά τη δημοσιά
φάνηκε πρώτα στήλη κουρνιαχτός
ως τα μεσούρανα
Δεν άργησε πολύ
Ο δρόμος έφερνε το ποδοβολητό
το χουγιατό της
Κλείνανε παράθυρα κατέβαιναν ρολά
Σιδεροντυμένη έμπαινε πιά στην πόλη
η εξίσωση»⁴⁵².

Η δημιουργική σύλληψη της λύσης ενός μαθηματικού προβλήματος αποτυπώνεται στο παραπάνω ποίημα με την προσωποποιημένη εξίσωση να εισέρχεται στην πόλη. Η μαθηματική έμπνευση έχει πρωταρχική σημασία στον ποιητή, όπως ακριβώς στον Πυθαγόρα, ο οποίος, όπως λέγεται, προσέφερε θυσία εκατό βόδια στον Δία για την ανακάλυψη του ομώνυμου θεωρήματος.

Εξίσωση στα μαθηματικά ορίζεται κάθε ισότητα που συνδέει γνωστές ποσότητες με άγνωστες, τις οποίες θέλουμε να προσδιορίσουμε. Επομένως, η εξίσωση είναι μια μαθηματική δήλωση που βεβαιώνει την ισότητα των δύο εκφράσεων. Στη σύγχρονη σημειογραφία, η ισότητα δηλώνεται με το σύμβολο ίσον (=). Το πυθαγόρειο θεώρημα, που άλλαξε τη μαθηματική ιστορία, εκλαμβάνεται ως πρώτη εξίσωση, επειδή αποδίδεται με τη μορφή εξίσωσης. Στο θεώρημα αυτό,

⁴⁵² Έκτωρ Κακναβάτος, «Άλγεβρα», ενότητα *Κιβώτιο Ταχυτήτων, Ποιήματα 1943-1987*, Αθήνα, Εκδ. Άγρα, 1999, σ. 472.

συσχετίζονται τα μήκη των πλευρών του ορθογωνίου τριγώνου ΑΒΓ, όπου το άθροισμα των τετραγώνων των δύο κάθετων πλευρών ισούται με το τετράγωνο της υποτεινούσας ($a^2 + b^2 = c^2$).

Ίχνη της μαθηματικής σκέψης των πυθαγορείων μπορούν να εντοπιστούν και στο ποιητικό έργο της Κικής Δημουλά. Το ποίημα «Κονιάκ Μηδέν Αστέρων»⁴⁵³ (*Χαίρε Ποτέ*) έχει ως θέμα του τον θάνατο και την απώλεια, καταφύγιο και παραμυθία από την οποία αναζητά η ποιήτρια στις αναμνήσεις και τη νοσταλγική αναπόληση της νεότητας.

Η αριθμολογική νύξη εμφανίζεται στον τίτλο του ποιήματος. Το μηδενικό στοιχείο δηλώνει μεταφορικά (εφόσον κονιάκ μηδέν αστέρων δεν υπάρχει) ότι το κονιάκ έχει χάσει το άρωμα, τη γεύση και τη σπιρτάδα του. Αισθητοποιεί δηλαδή την έλλειψη, την απουσία μιας ιδιότητας. Το μηδέν είναι σημαντικό στοιχείο της αριθμολογίας, εφόσον προηγείται από κάθε φυσικό αριθμό. Επιπροσθέτως, το ποίημα αναπτύσσεται σε μια αναλογία του φυσικού και νοητού κόσμου. Όπως το κονιάκ έχει απολέσει τις φυσικές του ιδιότητες, έτσι και η ζωή του λυρικού εγώ έχασε τη χαρά, τη νεότητα, τον δυναμισμό, τον ενθουσιασμό και την αισιοδοξία εξελισσόμενη σε πεζή και ανούσια.

Φιλοσοφική διάσταση έχει το ποίημα «Πληθυντικός αριθμός»⁴⁵⁴ (*Το λίγο του κόσμου*). Ο τίτλος αποκαλύπτει την προσπάθεια της ποιήτριας να ορίσει τον πληθυντικό αριθμό σε αντίθεση με τη μοναξιά του εγώ του ποιητικού υποκειμένου σε ενικό αριθμό.

Το ποίημα αποτελείται από τέσσερις στροφές και η καθεμία έχει θέμα της την έννοια που εκφράζεται μονολεκτικά με το ουσιαστικό του πρώτου στίχου. Κάθε στροφή αναφέρεται σε ένα ουσιαστικό (ο έρωτας, ο φόβος, η μνήμη, η νύχτα). Η επιλογή αυτών των λέξεων και η σειρά με την οποία παρουσιάζονται δεν είναι καθόλου τυχαία. Από την άποψη αυτή μπορούμε να θεωρήσουμε ότι κάθε στροφή συνιστά και μια θεματική ενότητα. Σε όλες τις στροφές ακολουθείται η τυπική σειρά των χαρακτηριστικών με τα οποία αναγνωρίζουμε γραμματικά την κλιτή λέξη. Πρώτα ορίζεται το μέρος του λόγου στο οποίο ανήκει, στη συνέχεια το γένος και ο αριθμός, ενώ στο τέλος σχηματίζεται ο πληθυντικός αριθμός.

⁴⁵³ Κική Δημουλά, «Κονιάκ Μηδέν Αστέρων», Ενότητα *Χαίρε Ποτέ*, *Ποιήματα*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2005, σ. 402.

⁴⁵⁴ Στο ίδιο, «Πληθυντικός Αριθμός», Ενότητα *Το Λίγο του Κόσμου*, σσ. 124-125.

Κατά την ποιήτρια, ο έρωτας αναδεικνύεται σε ουσιώδες στοιχείο της ζωής προσδίδοντάς της περιεχόμενο και νόημα. Σύμφωνα με τη φιλοσοφική σκέψη των ορφικών ο έρωτας είναι ο θείος φυσικός νόμος της Γένεσης που εμπεριέχει και τα δύο φύλα⁴⁵⁵. Η διαφορετική διατύπωση καταλήγει σε παρεμφερές συμπέρασμα (δεν είναι ούτε θηλυκού γένους, ούτε αρσενικού) με την έννοια ότι και τα δύο φύλα μπορεί να βρεθούν υπό την επίδρασή του και να υποστούν τις συνέπειές του. Στην αντίθεση ενικού και πληθυντικού λανθάνει το αντιθετικό σχήμα μονάδας και πλήθους. Ο πληθυντικός αριθμός επιλέγεται ως τίτλος και του ενικού αριθμού, πιθανόν επειδή εκφράζει την ποσότητα των αρνητικών σκέψεων και συναισθημάτων.

Βασικά στοιχεία της θεωρίας των αριθμών αποτυπώνονται στο ποίημα «Οι αριθμοί» του Γιάννη Υφαντή. Μνημονεύονται οι αριθμοί ένα, δύο, τρία, τέσσερα, πέντε, επτά, εννέα. Σύμφωνα με το ποίημα το δύο αποτελεί την άλλη όψη του ενός, το τρία αντανακλά τις τρεις όψεις της Σελήνης, το τέσσερα υλοποιείται στο τετράγωνο, το πέμπτο εκπροσωπεί το πέμπτο στοιχείο του κόσμου, τον αιθέρα⁴⁵⁶. Τα αριθμολογικά δεδομένα συνδιαλλάσσονται με χριστιανικές δοξασίες. Ο σταυρός διαμορφώνει τον πέμπτο βραχίονα και μετασχηματίζεται σε δέντρο ζωής, το φως αναλύεται στα επτά χρώματα της Ίριδας, η έβδομη σφραγίδα (*Αποκάλυψη* Ιωάννου) αποκαλύπτει μέσω των επτά διαύλων την «έβδομη πλάνη».

Επιπροσθέτως, η ψυχή του ποιητή πλημμυρίζει από μελαγχολία και απογοήτευση «εφτά στάχτες έζωσαν την ψυχή μου»⁴⁵⁷.

Στη συνέχεια τονίζονται οι μαγικές ιδιότητες των αριθμών. Οι αριθμοί από το μηδέν έως το εννέα συμπυκνώνονται στον πρωταρχικό αριθμό ένα.

Εισάγεται το θέμα της μαγείας με τη σανσκριτική φράση: «εκάμ σαδ' βιπρά / βαδάντι· / ριγ βέδα· Ιούλιος» η οποία μεταφράζεται ως εξής: «ο Αιώνιος είναι ένας, όμως είναι πολλά τα ονόματά του».

Συνεπώς, τα πάντα ανάγονται στην αδιαίρετη μονάδα, όπως υποστήριξαν οι ορφικοί και οι πυθαγόρειοι.

Η αριθμολογική διάσταση του ποιήματος «Μαθηματικά»⁴⁵⁸ του Δημήτρη Γαβαλά μάς οδηγεί στους ορφικούς και τον Πυθαγόρα. Οι αριθμοί εκλαμβάνονται ως

⁴⁵⁵ W.V.C. Guthrie, ό.π., σσ. 144-145.

⁴⁵⁶ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, «Η θεωρία των αριθμών», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, ό. π., σ. 29.

⁴⁵⁷ Στέφανος Μπαλής, ό. π., σ. 75.

⁴⁵⁸ Στέφανος Μπαλής, ό.π., σ. 75.

αρχέτυπα που συγκροτούν τους αρμούς του σύμπαντος και συμβάλλουν στην ενότητα και αρμονία του.

Τα γεωμετρικά σχήματα (κύκλοι, τετράγωνα, ρόμβοι, τρίγωνα) πρωτοστατούν στην αρχιτεκτονική της ποίησής του. Επιλέγονται ο αριθμός τέσσερα (πυθαγόρεια επίδραση) και ο αριθμός οκτώ (που συνδέεται με το προσωπικό σενάριο κάθε ανθρώπου, το πεπρωμένο). Τέλος, σκόπιμα από τον ποιητή χρησιμοποιείται ο αριθμός δεκαέξι, αριθμός τετράγωνος και συνάμα τέλειος, σύμφωνα με την πυθαγόρεια αριθμολογία⁴⁵⁹.

Οι πυθαγόρειοι επιζούν και στο ποίημα «Θεώρημα»⁴⁶⁰ της Τζένης Μαστοράκη. Το ποιητικό υποκείμενο κατορθώνει να τετραγωνίσει τους κύκλους των ονείρων του, σε αντίθεση με τους πυθαγόρειους που απέτυχαν στην προσπάθειά τους να επιλύσουν το πρόβλημα του τετραγωνισμού του κύκλου⁴⁶¹.

Το πνεύμα και η ατμόσφαιρα της δεκαετίας του '70 διαπερνούν την ποιητική σύνθεση της Τζένης Μαστοράκη και αποδίδονται μέσα από εικόνες έντονης αστικοποίησης. Η πόλη αποδομείται και παράλληλα αναδομείται. Το παλιό δίνει τη θέση στο καινούριο, το σύγχρονο, το μοντέρνο. Οι συνοικίες μεταμορφώνονται. Το αστικό τοπίο διαμορφώνεται. Οι μονοκατοικίες γκρεμίζονται στο βωμό του κέρδους και αντικαθίστανται από πολυκατοικίες. Η νέα πραγματικότητα αποδίδεται μέσα από το φωταγωγό της πολυκατοικίας. Ο φωταγωγός μεταφέρει το φως στα διαμερίσματα, όμως στην ποίηση της Τζένης Μαστοράκη αποκτά συμβολικές προεκτάσεις, γιατί τετραγωνίζει τους κύκλους των ονείρων. Η σημασιοδότηση αυτή υπαινίσσεται τον ριζικό μετασχηματισμό των οραμάτων, των ονείρων, των αξιών και των ιδανικών του φορέα του. Ο κύκλος στην πραγματικότητα δεν τετραγωνίζεται. Άρα, τα όνειρα μεταλλάσσονται, μεταμορφώνονται στο πλαίσιο του γενικότερου κοινωνικού και πολιτικού μετασχηματισμού.

Ομοίως, το ζήτημα του τετραγωνισμού του κύκλου απασχολεί και τον Κλείτο Κύρου. Η φράση: «ο φαύλος κύκλος που δεν πολυγωνίζεται»⁴⁶² ανακαλεί στη μνήμη μας τη γεωμετρική αναπαράσταση του κόσμου των πυθαγορείων και την αποτυχημένη προσπάθειά τους να τετραγωνίσουν τον κύκλο.

⁴⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 82.

⁴⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 68.

⁴⁶¹ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, «Η θεωρία των αριθμών», Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, ό. π., σ. 44.

⁴⁶² Στέφανος Μπαλής, ό. π., σ. 68.

Ο ανωτέρω ποιητής, ως γνήσιος εκπρόσωπος της Α΄ Μεταπολεμικής Γενιάς, εκπέμπει έντονο κοινωνικό προβληματισμό. Η ποίησή του συναρτάται με τα πολιτικά και κοινωνικά θέματα της εποχής και τα αιώνια αιτήματα της ανθρωπότητας για ελευθερία, ισότητα, δικαιοσύνη, αξιοπρέπεια. Η πολυπαραγοντική πραγματικότητα (πολιτική, κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική, πολιτισμική) αισθητοποιείται σ' έναν κύκλο με προβλήματα. Πολλά από αυτά επιλύονται, δημιουργούνται, όμως, άλλα στη θέση τους, τα οποία οδηγούν πάλι στην αρχική κατάσταση, δηλαδή σε αδιέξοδο. Ο κύκλος των προβλημάτων επαναλαμβάνεται και χαρακτηρίζεται «φαύλος», δηλαδή καταστρεπτικός, νοσηρός, υπονομεύοντας την καθημερινότητα του ανθρώπου. Έτσι, το ποιητικό υποκείμενο καταλήγει στη δυσάρεστη διαπίστωση ότι ο κύκλος «δεν πολυγωνίζεται», δηλαδή τα πολλαπλά και πολυεπίπεδα προβλήματα της ανθρώπινης κοινωνίας δεν επιλύονται. Η ανθρωπότητα θα επιλύει κάποια από αυτά, αλλά συγχρόνως θα αναφύονται άλλα, πολύ περισσότερα, δυσκολότερα και πολυπλοκότερα.

Περατώνοντας την ενότητα της αριθμολογικής ποίησης, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί η αριθμολογική διάσταση του κόσμου των πυθαγορείων στο ποιητικό σύμπαν του Μανόλη Αναγνωστάκη. Οι καταληκτικοί στίχοι του ποιήματος: «Τώρα μιλώ πάλι...» εκφράζουν έντονη ειρωνεία και αυτοσαρκασμό. Ο ποιητής συνειδητοποιεί την ακύρωση των ιδεολογικών οραμάτων, προσδοκιών και ελπίδων της Αριστεράς για τη μεταπολεμική Ελλάδα. Αντιλαμβάνεται τις μεταβολές τόσο των πραγμάτων, όσο και της ιδεολογικής οπτικής απέναντι στη σύγχρονη κοινωνικοπολιτική εξέλιξη. Απευθύνεται στον φίλο του Ραούλ τονίζοντάς του, σ' έναν υποθετικό διάλογο, ότι οι καιροί άλλαξαν και όλα τώρα μετριούνται με ποσοτικά δεδομένα, με αριθμητικά στοιχεία, ακόμα και οι υψηλές ιδέες και τα ιδανικά. Ο φίλος του δεν τα κατάφερε να παραμείνει ζωντανός. Ως εκ τούτου, δεν έγινε αποδέκτης της νέας τάξης πραγμάτων, δεν διδάχτηκε «την αριθμητική των ιδεών»⁴⁶³ και δεν εντάχθηκε στη γενικότερη ιδεολογική αλλοτρίωση. Αντίθετα, ο ίδιος ο ποιητής αναφέρει με πικρία ότι εναρμονίστηκε με τις κοινωνικές συμβάσεις της νέας εποχής.

Παρότι, τα αριθμητικά στοιχεία συνέχουν και επηρεάζουν τον κόσμο, σύμφωνα με τους πυθαγορείους, οι αριθμοί αποτελούν για τον Αναγνωστάκη ένα σημαντικό κοινωνικό σχόλιο. Αυτοί κινητοποιούν τις εξελίξεις και καθορίζουν τις τύχες του

⁴⁶³ Στο ίδιο, σ. 68.

κόσμου. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο Αναγνωστάκης πρεσβεύει ότι τα νούμερα και τα ποσοτικά δεδομένα είναι αυτά που οδήγησαν στη διάσπαση και τον κατακερματισμό της κοινωνίας.

Συμπεράσματα

Αδιαμφισβήτητα, οι ορφικοί και οι πυθαγόρειοι έθεσαν τις βάσεις της αριθμολογικής θέασης του κόσμου.

Τα δύο συστήματα εμφανίστηκαν παράλληλα τον 6^ο αιώνα. Η στενή σχέση αλληλεπίδρασης των ανωτέρω συστημάτων συνίσταται, σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές, στον παρόμοιο τρόπο ζωής (παραδείγματος χάριν η αποχή από το κρέας), στην έννοια της κάθαρσης συνδεδεμένη με τη θεωρία των κύκλων της μετενσάρκωσης, στην αντίληψη του δυισμού του σώματος και της ψυχής, στην ενασχόληση με τη μουσική και την αριθμολογική θεωρία. Ο πυθαγορισμός φαίνεται ότι απορρόφησε στους κόλπους του τον ορφισμό. Οι πηγές μαρτυρούν ότι ο Πυθαγόρας παρέλαβε την αριθμητική θεωρία από τον ιερέα του Ορφέα, Αγλαόφαμο.

Η αριθμολογική θεωρία διευρύνθηκε και εμπλουτίστηκε από τον Πυθαγόρα κατά την προσπάθεια αναζήτησης μιας πιο ορθολογικής ερμηνείας του κόσμου. Η ενασχόλησή του με την μουσική τον οδήγησε στην κατανόηση της αριθμητικής αναλογίας και στη συνέχεια της θεμελίωσης της μαθηματικής επιστήμης.

Η μακραίωνη αριθμολογική παράδοση αντανακλάται στη δημοτική και στην προσωπική ποίηση. Ο αριθμολογικός κώδικας των ομηρικών επών αποδεικνύει ότι ο Όμηρος ήταν κάτοχος αριθμολογικών γνώσεων και συμβολισμών. Κατά την εκτενή αναφορά μας στη χρήση των αριθμών από τον Όμηρο επικεντρωθήκαμε στα εξής σημεία: στην ισχυρή παρουσία του αριθμού τρία και των πολλαπλασίων του στα επικά κείμενα, την ανάπτυξη των θεμάτων σε τριαδικά σχήματα, το σχήμα της τριμερούς κλιμάκωσης και την ανάλυση των αριθμητικών στοιχείων.

Οδεύοντας προς τη μελέτη των δημοτικών τραγουδιών διαπιστώσαμε τους κοινούς τόπους των παραπάνω με τα ομηρικά έπη. Ανευρίσκονται στη δημοτική ποίησή μας οι επαναλήψεις, οι διάλογοι ανάμεσα στους αντιμαχόμενους, οι αιτιολογικοί μύθοι, το θέμα των άστοχων ερωτημάτων και το πλήθος των αριθμολογικών συμβολισμών.

Στα δημοτικά μας τραγούδια επιβιώνει η ιερή αριθμολογία, η οποία δημιουργεί υποβλητικούς στίχους. Εντοπίζουμε τους ιερούς αριθμούς με μικρές διαφοροποιήσεις στα περισσότερα από αυτά. Τα δημοτικά άσματα συγκλίνουν με τον Όμηρο στη χρήση του αριθμού τρία. Κοινές συνιστώσες και των δύο είναι τα τριαδικά σχήματα και το θέμα της τριμερούς κλιμάκωσης.

Θα μπορούσαν ενδεχομένως κάποιοι μελετητές να συνδέσουν τα αριθμολογικά ευρήματα της λαϊκής δημιουργίας με τους πυθαγόρειους. Αναμφίβολα, η μαθηματική σκέψη των πυθαγορείων επηρέασε τον αρχαίο κόσμο και τον νεότερο ελληνισμό. Ωστόσο, ο άνθρωπος του λαού δεν είχε τη δυνατότητα να προσεγγίσει τη διαμεσολαβημένη φιλοσοφική σκέψη των πυθαγορείων μέσω του νεοπλατωνισμού και του νεοπυθαγορισμού.

Έτσι, η λαϊκή ψυχή οικειοποιήθηκε αριθμητικές αντιλήψεις και πρακτικές του Ομήρου για να δημιουργήσει τη δική της ποίηση. Άλλωστε, ο Όμηρος υπήρξε για αιώνες το αγαπημένο ανάγνωσμα όλων των Ελλήνων ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης. Φυσικά, η χρήση του αριθμού τρία θα πρέπει να συσχετιστεί με την αριθμολογία, τη μυθολογία, την αρχαία ελληνική μαντική και τη χριστιανική θεολογία.

Η λαϊκή μούσα δεν δανείστηκε μόνο την αριθμολογία του Ομήρου, αλλά είτε προσέθεσε νέα αριθμητικά σύμβολα, είτε προσέδωσε στα υπάρχοντα διαφορετικές σημασίες. Σημαντική είναι βέβαια και η συμβολή των αριθμών στη δημιουργία νέων σύνθετων λέξεων, μια τεχνική που εγκαινίασε ο Όμηρος και κλιμακώθηκε και στη λαϊκή μας παραγωγή. Με τον τρόπο αυτό ο στίχος του δημοτικού μας τραγουδιού εμπλουτίστηκε με αναρίθμητα σύνθετα. Επειδή τα σύνθετα είναι από τη φύση τους πολυσύλλαβα, δίνουν στο όνομα που συνοδεύουν, παράλληλα με το αξιολογικό νόημα, και εξωτερικό βάρος.

Εν κατακλείδι, το μεγαλύτερο μέρος του ομηρικού αριθμολογικού συστήματος ζωντανεύει εντός των δημοτικών τραγουδιών. Η λαϊκή ψυχή αφομοίωσε τους αριθμολογικούς συμβολισμούς και έπλασε ένα δικό της αριθμολογικό σύστημα αντλώντας στοιχεία από την αρχαιοελληνική παράδοση και όλα τα πεδία του επιστητού (μύθους, παραδόσεις, θρησκεία).

Όσον αφορά την προσωπική ποίηση, η μορφή του Ορφέα αναβιώνει από τον Άγγελο Σικελιανό στην ποιητική σύνθεση *Ορφικά*. Δόγματα, αντιλήψεις και αριθμολογικά στοιχεία των ορφικών συμπλέκονται σ' ένα αρμονικό σύνολο υπηρετώντας το όραμα του ποιητή να πετύχει την ενότητα των ανθρώπων. Οι θεματικοί πυρήνες της ποιητικής σύνθεσης *Ορφικά* βασίζονται στις θεμελιώδεις αρχές των ορφικών φιλοσόφων. Πρόκειται για τη θεωρία των κύκλων της ζωής και της μετενσάρκωσης, την παντοδυναμία των αριθμών και την ενοποιητική αρχή του σύμπαντος.

Ο Ορφέας επίσης αποτελεί το προσωπίο του Διονυσίου Σολωμού σε τρία ποιήματα γραμμένα στα ιταλικά. Φαίνεται πως ο εθνικός μας ποιητής προσπαθεί να

κατέλθει στα άδυτα του ασυνειδήτου προκειμένου να ανεύρει και να ανασύρει την κρυμμένη αλήθεια. Η κοσμική ενότητα προβάλλεται στο «Carmen Seculare» το οποίο έχει τριμερή αριθμημένη διάρθρωση.

Ο μυθικός μουσικός επανέρχεται στον Παλαμά και δεσπόζει στον τελευταίο από τους δώδεκα λόγους του Γύφτου. Ο ποιητής αναπλάθει το ιστορικό και πολιτισμικό παρελθόν της Ελλάδας μέσα από μορφές και σύμβολα. Ο Ορφέας στον δωδέκατο λόγο αναπαρίσταται ως σύμβολο της αρμονίας, αναδεικνύοντας τη μέγιστη σημασία της μουσικής στην παλαμική ποίηση. Έτσι, η μουσική ανάγεται σε πηγή δημιουργίας και αναγέννησης.

Τα αριθμολογικά συγκείμενα στον Παλαμά θα λέγαμε ότι συνδέονται περισσότερο με το δημοτικό τραγούδι και τη λαϊκή παράδοση και λιγότερο με τους ορφικούς και τους πυθαγόρειους. Αν αναλογιστούμε τους ισχυρούς δεσμούς με το δημοτικό τραγούδι, εύκολα συνάγεται ότι αυτό λειτουργεί ως ανεξάντλητη πηγή έμπνευσης για τον ποιητή. Άλλωστε, ο Παλαμάς υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής του λαϊκού πολιτισμού και της δημοτικής γλώσσας.

Με ανάλογο τρόπο εντοπίστηκαν σημεία και στην ποίηση του Ελύτη που έστρεψαν την προσοχή μας στους πυθαγόρειους. Αφενός γίνονται σαφείς αναφορές στο πυθαγόρειο θεώρημα, στον συμβολισμό των πολύεδρων σχημάτων και στον περίπλοκο αριθμό των πυθαγορείων, την τετρακτύλ. Αφετέρου το περιεχόμενο κάποιων στίχων υπαινίσσεται τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής των πυθαγορείων. Γενικά, το πυθαγόρειο έργο αντανακλάται στη φιλοσοφική σκευή του Ελύτη, ενώ σημαντική επίσης παράμετρος είναι και η συμπάθειά του προς τον ιερό αριθμό επτά.

Επιπροσθέτως, οι φιλοσοφικές θέσεις ορφικών και πυθαγορείων συνέχουν την ποιητική δημιουργία του Εγγονόπουλου με σαφείς αναφορές στη μετενσάρκωση στα ποιήματά του «Η ζωή και ο θάνατος των ποιητών» και «Μπολιβάρ». Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ίδιος ο ποιητής ταυτίζεται με τον Ορφέα και τον Ερμή τον Τρισμέγιστο, οι οποίοι αποτελούν το αυτό πρόσωπο για τους Ορφικούς, στα ποιήματα «Το Γεράκι» και «Η Επιστροφή της Ευρυδίκης». Γενικότερα στον Εγγονόπουλο, τα πάντα συνυπάρχουν αρμονικά και συνενώνονται καταλήγοντας στη μονάδα.

Αναφορικά με τους υπόλοιπους ποιητές, δεν υπάρχουν ευκρινείς αναφορές στους ορφικούς και τους πυθαγορείους, ωστόσο η μαθηματική σκέψη και τα αριθμολογικά στοιχεία ορφικών και πυθαγορείων διαπερνούν το έργο τους, είτε αυτό γίνεται ασυνείδητα, είτε συνειδητά.

Σε κάθε περίπτωση, η θεωρία των αριθμών, η φιλοσοφία και η επιστημονική σκέψη επιβλήθηκαν και ενέπνευσαν από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας θέτοντας τις βάσεις του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου πολιτισμού.

Βιβλιογραφία

- Guthrie, W.V.C. *Ο Ορφέας και η αρχαία ελληνική θρησκεία*, μετάφραση: Χαρίκλεια Μήνη, Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου-Εκδ. Α. Καρδαμίτσα, 2000.
- Ακαδημία Αθηνών (εκδ.), *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια-Εκλογή*, Πρώτος Τόμος, Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου, αριθμ. 7, Αθήνα, 2000.
- Ανδρειωμένος Γιώργος, *Βιβλιογραφία Ανδρέα Κάλβου 1818-1988*, Αθήνα, Ε.Λ.Ι.Α., 1993.
- Αριστοτέλης, *Μετά τα Φυσικά, βιβλία Α-Δ*, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Αναστασία-Μαρία Καραστάθη, Αθήνα, εκδ. Κάκτος 1993.
- Βασιλειάδη Μάρθα, *Ο Κ. Π. Καβάφης και η λογοτεχνία της παρακμής*, μτφρ. Τιτίκα Καραβία, Αθήνα, εκδ. Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, 2018.
- Γρηγοροπούλου Μαρίνα, *Φιλοσοφικές ματιές στη Λογοτεχνία*, Αθήνα, Οροπέδιο, 2016.
- Δημουλά Κική, *Ποιήματα*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2005.
- Εγγονόπουλος Νίκος, *Ποιήματα*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, χ. χ. ε. .
- Ελύτης Οδυσσέας, *Ανοιχτά Χαρτιά*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2004.
- _____ : *Άξιον Εστί*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2006.
- _____ : *Εκ του Πλησίον*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 1999 .
- _____ : *Εν Λευκώ*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2006.
- _____ : *Μαρία Νεφέλη*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 1979.
- _____ : *Μικρός Ναυτίλος*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2007.
- _____ : *Ποίηση*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2002.
- _____ : *Προσανατολισμοί*, Αθήνα, εκδ, Ίκαρος, 1974.
- _____ : *Τα Ετεροθαλή*, Αθήνα, Έκδ. Ίκαρος, 1996.
- Fauriel Claude, *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια*, τομος Α', Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1999
- Ιωάννου Γιώργος (εκλογή-εισαγωγή-σχόλια), *Τα Δημοτικά μας Τραγούδια*, Αθήνα, εκδ. Ερμής, 1987.
- Jung C.G., *4 Αρχέτυπα*, μετάφραση: Γιώργος Μπαρουζής, Αθήνα, Ιάμβλιχος, 1988.
- Καβάφης Κ.Π., *Άπαντα*, Αθήνα, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, χ. χ. ε. .
- _____ : *Κρυμμένα Ποιήματα*, επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα, Ίκαρος, χ. χ. ε.

- Κακναβάτος Έκτωρ, *Κιβώτιο Ταχυτήτων, Ποιήματα 1943-1987*, Αθήνα, Εκδ. Άγρα, 1999.
- Κάλβος Ανδρέας, *Ωδαί*, Αθήνα, εκδ. Ωκεανίδα, 1997.
- Καρλοβασίτης Εμμανουήλ, *Η συμβολή της αρχαίας Ελλάδας στη γέννηση και εξέλιξη των μαθηματικών*, Πρέβεζα, 2016.
- Κεχαγιόγλου Γιώργος, «Ένα ανέκδοτο υπόμνημα του Ελύτη για το Άξιον Εστί», περιοδικό: *Ποίηση*, αρ. 5, Άνοιξη 1995.
- Κουτριάνου Ελένα, *Με άξονα το φως: Η διαμόρφωση και η κρυστάλλωση της ποιητικής του Οδυσσέα Ελύτη*, Αθήνα, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2002.
- Μπαλής Στέφανος, *μαθηματικά και ποίηση: από τον Αρχιμήδη στον Ελύτη*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Νησίδες 2001.
- Όμηρος, *Ιλιάδα*, Β΄ Γυμνασίου, εισαγωγή-ερμηνευτικές σημειώσεις: Ελένη Κακριδή, μετάφραση: Νίκος Καζαντζάκης-Ιωάννης Θ. Κακριδής, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 1983.
- Όμηρος, *Οδύσσεια*, πρόλογος-επιμέλεια-μετάφραση: Θεόδωρος Γ. Μαυρόπουλος, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Ζήτρος, 2010.
- Παλαμάς Κωστής, *Η Φλογέρα του Βασιλιά με την ηρωική τριλογία*, Αθήνα, Τυπογραφείο Εστία, 1910.
- _____ : *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου*, ειδική έκδοση για την εφημερίδα Το Βήμα - «Οι Ποιητές της Ρωμοσύνης», Αθήνα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2014.
- Πασσάς Ιωάννης, *Ορφικά*, Αθήνα, εκδ. Εγκυκλοπαίδεια του Ηλίου, 1961.
- Πλάτων, *Τίμαιος*, «Αρχαία Ελληνική Γραμματεία “Οι Έλληνες”», εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 1992.
- Πλωτίνος, *Εννεάδες*, «Αρχαία Ελληνική Γραμματεία “Οι Έλληνες”», τόμος 6^{ος}, μετάφραση: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 2001.
- Πολίτης Νικόλαος Γ., *Εκλογαί από Τα Τραγούδια Του Ελληνικού Λαού*, Αθήνα, Τυπογραφείο Εστία, 1914.
- Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Τέταρτος Τόμος, Πυθαγόρας 1, «Αρχαία ελληνική γραμματεία “Οι Έλληνες”», εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 1999.
- Προσωκρατικοί, *Άπαντα*, Πέμπτος Τόμος, Πυθαγόρας 2, «Αρχαία ελληνική γραμματεία “Οι Έλληνες”», εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα, εκδ. Κάκτος, 1999.

- Ρίτσος Γιάννης, *Αργά Πολύ αργά μέσα στη νύχτα*. Αθήνα, Εκδ. Κέδρος, 1991.
- _____ : *Τέταρτη Διάσταση*, Αθήνα, Εκδ. Κέδρος, 2005.
- _____ : *Ποιήματα*, Αθήνα, Κέδρος, χ. χ. ε. .
- Σαμουήλ Αλεξάνδρα, *Πάντα αριθμώ διέταζας: Αναλογία, αριθμολογία και ποίηση*, Αθήνα, Εκδ. Μελάι, 2018.
- Σεφέρης Γιώργος, *Ποιήματα*, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, χ. χ. ε. .
- Σικελιανός Άγγελος, *Λυρικός Βίος*, Τόμος Α΄, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 1981.
- _____ : *Λυρικός Βίος*, Τόμος Ε΄, Αθήνα, Εκδ. Ίκαρος, 2000.
- Schuré Édouard, *Οι μεγάλοι μύστες*, μετάφραση: Κ.Δ. Κτίστης, απόδοση στη δημοτική: Βασιλική Κουκουλιώτη, επιμέλεια κειμένων: Αποστολία Δημητρά, Αθήνα Το Βήμα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2016.
- Στοβαίος Ιωάννης, *Ανθολόγιον: Εκλογαί-αποφθέγματα-υποθήκαι*, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Ε. Λιακάκος, «Βιβλιοθήκη αρχαίων συγγραφέων», Αθήνα, εκδ. Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος, χ. χ. ε. .
- Χατζόπουλος Θανάσης (εισαγ.-επιμ.), *Ψυχανάλυση και νεοελληνική λογοτεχνία: σταυροδρόμια*, Αθήνα, Έκδ. Γαβριηλίδης, 2013.

Περίληψη Εργασίας

Στην παρούσα διπλωματική εργασία προσεγγίσαμε το αριθμητικό συμβολικό σύστημα, όπως εμφανίστηκε στον ορφισμό, στην πυθαγόρεια φιλοσοφία και στα πρώτα γραπτά κείμενα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, τα έπη του Ομήρου.

Αξιοποιώντας τις άμεσες και έμμεσες πηγές από τα αρχαία χρόνια καταγράψαμε τη σημασία των αριθμητικών δεδομένων και προσπαθήσαμε να ανακαλύψουμε αριθμολογικά ίχνη στη νεοελληνική λογοτεχνία.

Συγκεκριμένα, η εργασία δομείται σε δύο μέρη.

Το πρώτο μέρος αποτελείται από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο αναφερθήκαμε στον Ορφέα. Παραθέσαμε πληροφορίες για τη ζωή του, για τη διδασκαλία του και τις θέσεις του φιλοσοφικού του συστήματος συμπεριλαμβάνοντας τις αριθμολογικές του νύξεις.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάσαμε τον Πυθαγόρα και τους οπαδούς του. Βασισμένοι σε αναφορές διάφορων συγγραφέων μελετήσαμε τον τρόπο ζωής και τις συνθήκες διαμόρφωσης της θεωρίας των αριθμών. Διαπιστώσαμε την αλληλεπίδραση ορφικών και πυθαγορείων στα πιο βασικά σημεία της θεωρία τους, καθώς και την απορρόφηση της ορφικής αριθμολογικής σκέψης στους πυθαγόρειους.

Στο τρίτο κεφάλαιο και τελευταίο του πρώτου μέρους ασχοληθήκαμε διεξοδικά σχεδόν με τα αριθμητικά στοιχεία του Ομήρου, εξετάζοντας τη σημασία και τη συχνότητα εμφάνισής τους· καταλήξαμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι η σύνθεση της *Ιλιάδας* και *Οδύσσειας* βασίζεται σε μαθηματικό κώδικα.

Στη συνέχεια, στο πρώτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους διατρέξαμε δημοτικά τραγούδια. Εντοπίσαμε τα αριθμητικά στοιχεία και εξηγήσαμε τον λειτουργικό τους ρόλο ως ποσοτικά και ποιοτικά συστατικά των κειμένων. Από τη λεπτομερή έρευνα αναδείχθηκαν οι κοινές συνιστώσες ανάμεσα στον μαθηματικό κώδικα του Ομήρου και του αριθμολογικού συστήματος των δημοτικών τραγουδιών. Βασικός κοινός τόπος είναι η χρήση του αριθμού τρία και των πολλαπλάσιών του στη νεοελληνική λαϊκή παραγωγή και τα ομηρικά έπη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους ερευνήσαμε τις επιβιώσεις φιλοσοφικών θέσεων και αριθμολογικών τεκμηρίων στη σύγχρονη νεοελληνική λογοτεχνία. Αναγνώσαμε σπουδαίους Έλληνες ποιητές (Σολωμό, Κάλβο, Παλαμά,

Καβάφη, Σικελιανό, Σεφέρη, Ελύτη, Εγγονόπουλο, Ρίτσο, Βαφόπουλο, Κακναβάτο, Δημουλά, Υφαντή, Γαβαλά, Μαστοράκη, Κύρου, Αναγνωστάκη).

Από την αναγνωστική περιπλάνησή μας στις ποιητικές συλλογές των ανωτέρω ποιητών προέκυψαν τα εξής: η ορφική και πυθαγόρεια άποψη της αναγωγής όλων των όντων σε μια ενοποιητική αρχή (ένα) επιβιώνει στον Διονύσιο Σολωμό «Carmen Seculare», τον Άγγελο Σικελιανό *Ορφικά*, τον Νίκο Εγγονόπουλο και τον Οδυσσέα Ελύτη. Η μορφή του Ορφέα κυριαρχεί στα *Ορφικά* του Άγγελου Σικελιανού, αξιοποιείται συμβολικά στον Σολωμό και εμπνέει τον Κωστή Παλαμά στον *Δωδεκάλογο του Γύφτου* και στη *Φλογέρα του Βασιλιά*.

Οι πυθαγόρειοι είναι παρόντες στο έργο του Νίκου Εγγονόπουλου και του Οδυσσέα Ελύτη δηλώνοντας τις φιλοσοφικές καταβολές του ποιητή. Αριθμολογικά ευρήματα ανιχνεύονται στο πάνθεο των υπόλοιπων ποιητών καταδεικνύοντας την καθολική και διαχρονική επιρροή του αριθμολογικού συστήματος.

Εν κατακλείδι, ελπίζουμε ότι φωτίσαμε την αριθμολογική διάσταση της ποίησης, ανώνυμης και επώνυμης, συμβάλλοντας στην ανάδειξη των επιρροών του Ομήρου μέσα από την αριθμολογία του, στη λαϊκή παράδοση και τη δημιουργική αναβίωση της ορφικοπυθαγόρειας σκέψης, μέσα από το αριθμητικό της σύστημα σε πολλούς Νεοέλληνες ποιητές.